

A.T.V.
662

MISTRAL'EN

MIREIO

EUSKERA Z

Ormaetxea'tar Nikola (Orixe)

BILBAO'N
Verdes-Atxirika'renean-Bidaikale, 9
1930

M-4152
R-677

A.T.V.
662

MISTRAL'EN

MIREIO

EUSKERAZ

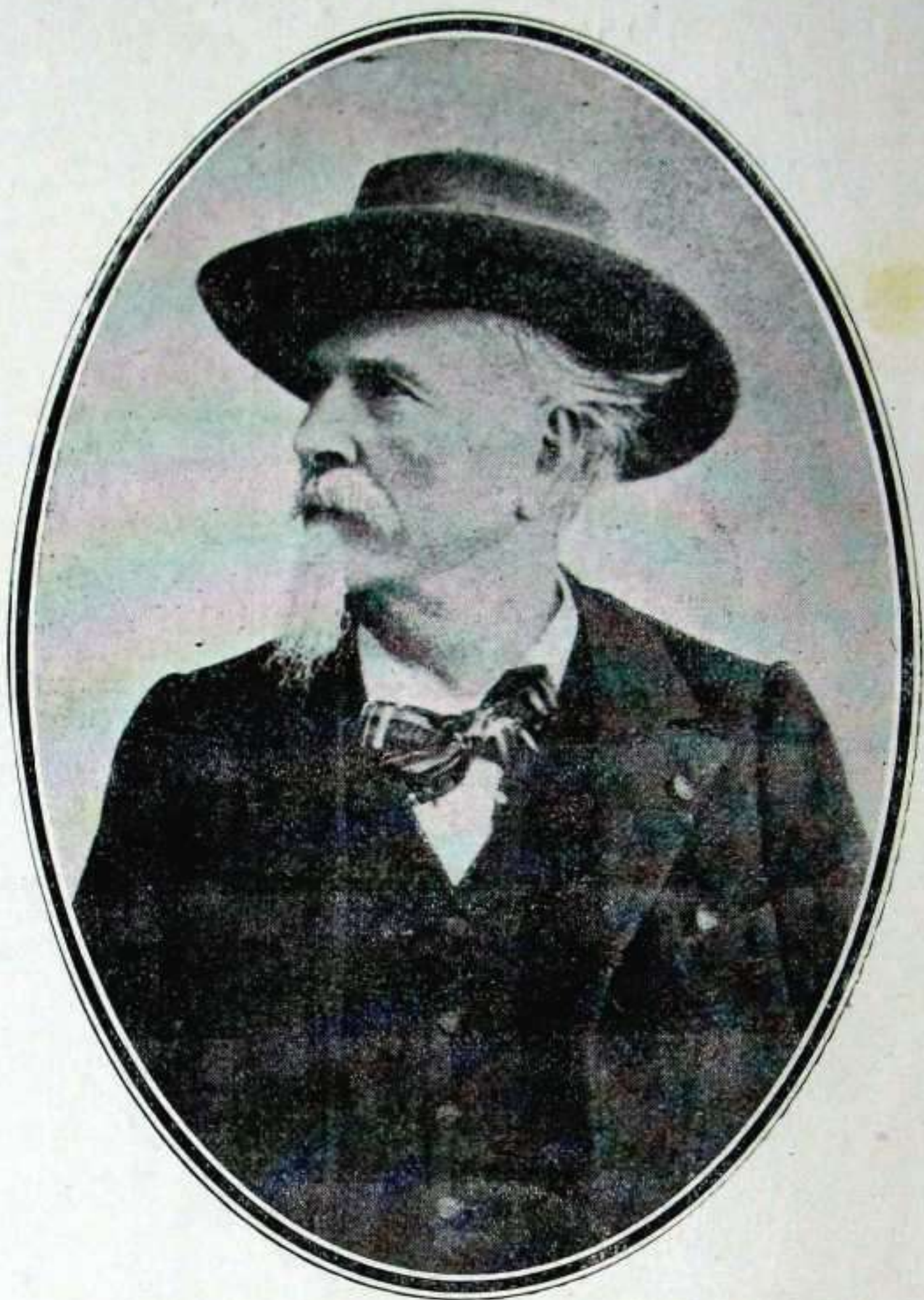
Ormaetxea'tar Nikola (Orixe)

BILBAO'N

Verdes-Atxirika'renean-Bidaikale, 9

1930

F. Mistrat 1907

FRÉDÉRIC MISTRAL

OAÑA. Mistral'en bizitzaren argitasun ok, geienak, «Lis iselo d'or» (Urezko ugarteeta)'tik artuak dira, ta «Moun espelido» (nire yatoña) deritzaion yabearen azken-liburutik. Lamartine'gandik artutako itzak, «40 Entretien» (40'gañen izketa)'tik. Izketa au Mistral'en anetan beñiro argitara emana izan zen. Lenengo zatian (I) adaxka tartean dauden itzak, Mistralenak berarenak dire.

I

«Maillane'n, 1830'gañengo Uñi'ko Andre Mari egun eder-ean» sortu zen XIX'gañen gizaldiko olerkaririk aundiena ta zindoena. Gurasoak aitoren seme izanik ere, «landetxean, guraso-ondarea beren eskuz erabilki, bizi ziren». «Leen-urteak bordaldean bakerik igaro zitun, nekazari, segari ta artzai tartean». «Atsegiñez oroitzen zun beti biziaro ua, Adan'ek Paradisua antzo». Urte barnean begiz begi ikusten zitun «landako bizitzaren eginkizun aundigañiak». Bizitza latza beti, baño beti zintzoa, osasungaña, bere eskukoa ta baketsua». Aita zun eginkizun orien guzien buru: «gizon aundi, eder, itzez bera betekoa, agintari sendoa, beartsuekin onbera; latza ordea bere buruarekin». «Siñismen sendoa zizun. Gau oro, uda ta negu, etxeko otoizak berak ematen zitun auñetik, mintzo ozenez, eta gualdiak luzatzen asteneko, seme ta mutileri Ebangelioa irakurtzen zien. Egualdirik txañenean ere pozik zagon, eta aizeen nigaña edo euri-yasaren otsa entzutean,

esan oi zun: «yende onak, Goiko mutil Ark ba daki zer ari den, eta zeren bear garan». Maia ta sakela beti zabal zeduzkan nornairentzat. Aren eriotza — laurogei ta lau urtetan — aitagoi batena izan zen. Elizakoak artu ondorean, etxeko guziak inguratu zuten nigaía zeritela: «enetxoak, esan zien; ba noa, ta eskeñik asko, Yainkoari zor diodanaz; nire bizitza luzea, nire lana, berak onetsi dun lana... Ta Yaunaren eskue-tan egotzi znn bere arnasa».

«Beratzi amar urte zitularik» asi zen eskolan, baño «maiz egiten zun piper» eta oñegati gurasoak Avignon'go aztetxe batera sartu zuten. An gelditu zen ertsirik etxeko ez beste izkuntzarik itzegiten zun yenderekin. Inoiz biuñikeriz bere izkera egiten ba zun, irakasleak maxi egiten zioten. Bai irika-tzen zitula «amak iruin bitartean kantatzen zition» kantu provenzar edeñak! «seaskaren kulunkan entzun zitun olerki uki-gaí aiek!» Etsi zun ordeá ikas-lanean, eta gogatsu biurtu zen, eta noizpait sartu zitzaion biotzean Homer'en, Virgili'ren eta beste idazle zar yatoñen olerkia. Aietan arkitu zitun Meillane'ko lanaldi, gogai, oiturak».

An ezagutu zun «Anselm Mathieu bizkoía», ta baitipat, an adiskidetu zen Joseph Roumanille irakasle gaztearekin. Bein batez irakasle ark «Miserere» biurtzen ari zela atzeman zun, eta ain zuzen ere «Asperges me, Domine, hyssopo et munda-bor, lavabis me et super nivem dealbabor». «Ordun ezagutu zua provenza-eraz bertsuak egiteko mutiko gaztearen uxia ta berak egiñak erakutsi zition beren ariko izkuntza yasotzen bizkortu zedin». Au da, argitara esnatzeko nire gogoak irika-tu dun argi-uñatzea»; esan zion, biotza suturik.

Aix'en ikasi zun eskubidezkoa legegizon atera arte, ta agiria sakelan zularik, bere bordaldera itzuli zen, apaltzen ari zirela, ain zuzen ere. Atari zabalean, eguratsean, mai-inguruan zeuden, ilunabañeko uñe-dirdaiean bildurik. Etxeko guziak atsegin biozkoñez eta zorionka artu zuten. Bere artan-txe guzien auñean esan zion aita: «oraintxe, seme, nire egin-beañ bete diat. Niri erakutsia baño askoz geiago dakik... Eroñi

dagokik bidea aukeratzea; ere eskuko uzten aut». Bertatixe – dio Mistral'ek – oiñak aitaren landetxean, begiak Alpilla mendi-
etara, nire baitan eta nire buruz artu nun erabaki au: lenik,
eskola guzietan bear ez besteko azibidez betiko galtzen neku-
san yaiteñi-gogoa Provenzan'n piztea; gero berpizte ori izkun-
tzaren eta istoriaren bidez aureratzea eskola guzietan geña
gogoña ta eriogaña egiten baitiote; ta azkenik, Proventzerari
gaiñak ematea, yainkotañ den poesi txingar bidez».

Ta gaztezaroaren oiñean, osasunez, gorpuz ta arimaz eder,
adimen-burukarako gai ta bizkor, ta poesi goienaren arnasez
biotza gaindiro, arano-egaldi bizkoñez, agur egin zion uriari,
ta yakiñaren gaiñean, gizauren eñitar au, bere landako zerua
besterik ez ikusi-beañean gelditu zen, eta yaiteñiko luñiñ ira-
kiña artuki, atsalde batez, goldearen atzetik nekazariak ildo-
aren atzetik azaroan kantari ari zirela ekin nion ¡Gora Yain-
koa! – dio Mistral'ek – Mirei'ren leen-kantuari. Gauzak ez du
beste itxurarik poema ori irakuñi ezkeru.

II

Lamartine'k bañatu zun mundu guziko letrazaleen artean,
Mirei azaltzekoa zela, ikuskañizko gauza zela-ta. Gaurgero
esan dezakegu ark esan zuna poema au ezagututakoan.

«Beñi on bat dizuet gaur, zion. Gudu-eresi edo poema épi-
coñ bat agertu zaigu egunotan. Olerkari lenengotar bat, gure
egun doakabe otan; Grezi'ko olerkari bat Avignon'en; bere
eñiko izkuntza mordoilōtik izkuntza yatoña atera du, idurita-
sunez eta mintxotasunez yantzia iduripenaren eta belañien
zoragañi».

«Provenza osoa olerkari oñen gogora aldatu da. Mirei,
izadiaren eta giza-biotzaren antzaldatze bat da, Provenza
bañenetik asita Marsella'rañokoan».

Gero bere buruari galdegiten dio, «zergatik ote-ta lan
onek zaustada edo biotzondoko zoragañigoa ematen dun, gi-
zaldi artako olerkaririk bikaiñeneak baiño; arean, Byron,

Goethe, Schiller, Lamartine'n beraren leikideenak baño; ta onela erantzuten du: «gu landuketa gera, ta Mistral bezalakoak etoña; gu gogoetalari, ua biozti; gure olerki edo poesia barnerakoa da ta aiena kanpora baráutzen da; gu geren buruari begira ari gara geren lanetan, eta aiek Yainkoari begira; guk etxeko ormatartean ditugu geren gogoetak eta aiek atari zabalean; gu argiontzi batetik sortzen gara ta aiek eguzkitik...»

Ta ber-bertan sortu zen olerkariari dagola, dio azkenik: «Bizialdi batean eziñ egin buruen buruko bi lan; ik erea egin duk, eta esker egiok Yainkoari... ire eresi epiku ori, buruen buruko lana duk. Ongi etoñi gure kantarien eguaroan; beste zerukorik eta beste izkuntzakorik aiz, baiño erekin ekañi diguk ire eguaroa, ire izkuntza ta ire zerua. Ez diagu galdegiten nongo aizen, ez ta nor aizen ere: Tu Marcellus eris.

Ots, Mellaine'ko olerkari! i aiz Provenza'ko zumintza! Egun batean iru ukondo azi aiz, ogeita bost urtetan loreak eman dituk... ire olerkari-gogoak urin gozoa baráutzen dik Avignon'en, Arles,'en, Marsella'n, Toulon'en. eta laister barátuko dik Prantzi osoan. Hyeres'ko zugatza baiño zoriontsuago aiz; ire liburuaren urin on a ez duk aizatuko mila urtetan».

Are geiago. Mistral da agizko, mundu guzian olerkaririk miretsiena ta maitatuena XIX'garén gizaldian. Ta dioten maitasun ori, batez ere Mirei'ri zor dio, maite-eresi negargañizko oñi, bere ogeita bost urtetako lan añañi oñi.

III

Mirei Prantziko Akademiak sariztu zun eta Gounod'ek opera biurtu. Lan oñen uréna Calendau atera zigun; Provenza-eña beñiro olerkiz edertzeko. Zazpina urte eman zitun bi lan oetan. Bigaena, balio aundikoa ta begi onez ikusia aen, etzuten lenbizikoa bezain aundizat etsi. Mistral'ek berak eza gutzen du, ta bidez azaltzen: «Mireio'n izadia edo naturaleza nagusi, ta Calendau'n iduria».

Andik urte batzutara atera zun olerki-sail bat «Lis iselo d'or» (Urezko ugarteak), oraintsuko edozein literaturetan azaldu den gauzik onena bezain ona. Urena «Nerto», «La Reina Jano», antzezki ituna, ta «Lou pouemo dou Rouse» Rodano'ko eresia», beraren betekoak. Atzeneko liburua, aren ederenik ederenetakoa, «Moun espelido», «Nire yatoría», izan zen. Andik artuak daude aren bitzarekiko xeetasun ok geienak.

Gaiñera izkerazale bikaiña izan zen Mistral. Gai ontan egin zun lanik bizkořena «Tresor dou felibrige» da, Provenza izkeraren araudia ta iztegia, ta baita eři-yakintza edo Folk-lore ere. Ola sortu zen. Mistral, Mathieu, Roumanille ta beste lau, Giera zelako batekin eta onen egurastetxean bildu ziren 1854'gařengo Ořilaren 21'gařenean. An antolatu zen lenbiziko ta erabat felibre edo «zazpien salla», naiz idazle naiz olerkari zirela, Provenza eřiaren izkuntza lantzeko ta zabaltzeko. Felibre izenak «legeirakasle» adierazten du. Izen ori eman zien Mistral'ek bere laguneri Tresor edo Tegi artan.

Bere lanbidean, eřizale ta kristau on, auřena Maillane'n bizi zen aunitz maite zun amarekin; uřena, 1888'gařenetik emaztearekin, bere gizaldiko gizonik aundienak aipatua: Aita Santu, Eři-agintari, ta ĩainbeste ta ainbeste gizonek, yubileura bezala etxera zetozkiola.

Kartegiñean lan gogořa artu zun eta egoalez eraman, yasotzen baitzitun urteko ogai milatik gora, ta guziei erantzuten. Erabidez bizi zen, aĭtak utzitako ondaretik. Liburuen irabaziak beartsuei banatzen zitien, eta Nobel-saria Arles'ko enda-Museua eraikitzen txautu zun oso osorik. Prantzi'ko akademitar izatetik alde egin zun, lendanik Provenzako akademitar zela-ta. Eraiki zitioten oraino bizi zelarik, zenbait oroitzarĭ; baño esker onez ikusi ta ere, bere il-ařia zitzayon kutunenik arako idazpuru Yainkoti arekin:

NON NOBIS, DOMINE, NON NOBIS
SED NOMINI TUO ET PROVINCIAE NOSTRAE
DA GLORIAM.

1914'gařengo Epailaren 25'gařenean, Andre Mari egunez, yaio

bezala, il zen sainduki emaztearen besoetan eta gogoko Aita-
ren ondoan, Elizakoetaz indarturik, eta Aita Saindu Pi amar-
gañenak bialdutako onespen berezi batekin, iru Mari santaeri
Mirei'k bezala bere burua goraintziz.

Mistral'en sortzetik eun urtegañenean emen duzu euske-
raz gizon aipatu onen «Mirei» poema nagusia. Euskeratzea
etzait beste munduko lana izan, baño ba ditu bere oztopoak,
batez ere idaz-tankera beñi-antza nasten dunean. «Loreak eta
ugñak eta eguzki-izpiak» apainkeri ordez ez ditu erabat utzi
bere gizaldiko gizon onek; ez darabiltza, ordea, ugari. Nere
ustezko geiegikeri bakar oriek euskerari ongi ez datozkiola-
-ta, besteen iritzia beste, soildu egin ditut eskuarki. Gaiñera
beñikeri oriek itzik itz euskeraratzea lan gaitza baitzen, eta
lan alpeña, diodanez.

Ormaetxea'tar Nikola.

ESKEÑIA

LAMARTINE'RI

Or eskaintzen dizut Mirei: nire gogoa da ta nire biotza.
Nire urteen lorea. Crau'ko maats-morka da, oñi ta guzi.
Baseñitar batek eskaintzen dizu,

MISTRAL.

MIREIO

I

BASAKA - BORDA

Gaia. – Artzai-tartean yaiotako Yesu'ri laguntza-eskea.

Aita-seme saskigileak.

Provenza'ko nexka bat dut kanta-gai. Bere gaztetango maite-miñetan, Crau'tik itsasaldera gari-alóretan bar-na yaíai gogo diot Omer'taí onek. Mendi-neska baitzen, Crau'tik ozta baíeiatu da aren izena.

Gaztetasun uts bekokian; úre-buruntzarik ez, Damasko-eunik ez yauntzi aén, Éregiñ-antzo aipatu bezat, eta gure mintzo nardatu onek gora dezala ta laztan dezala; zueri bainago, artzai ta bordarieri.

Artzai artean yaiotako nire efiaren Yauna, sutu nire itzok, eta idazu arnas. Ba dakizu: belárekoan, eguzkiak eta intzak pikuak eldu ditunean, an da gizona otso-antzo, ta erauzten ditio igaliak oro. Alere Zuk gordetzen duzu gizon iresleak atzeman eziñiko abartxoren bat, Madalenetako igali elduaren urtume eder, aratz, usaiduna. Artara doa egaztia, gosea berdintzera.

Ba dakusat abartxo ori, ta aren ezoak ozkamin dagit; aize biguinaren dardaraz ba dakusat zeru urdin-auñean ofi ta igali betikoñakin. Yainko eder, Yainko lagun, gure Provenza-izkera onen egaz, egizu abartxo ori atzi dezadan.

Rodano-ertzean, ugaldeko zuntzundi ta saraitzuetan urak milikatzen dun txabola batean saskigile bat bizi zen. Semea lagun, bordaz borda zabilen, saski zañak eta otzare zulatuak beñitzen. Beinola, zumadietan, saskigiteko zuma-sorta luze banarekin aldapa gora zioazela, Bikendi'k aitari diotsa. Aita, ara eguzkia. Ez al ikusten an beian Magalona-gaiñean zutikai dituen odei-pilak? Mordo aiek pilera ba lediz, bordara baño len bustiko ote garan nago, aita. —Ez, ez: ostoak itsasaldetik dite aizea. «Rau» aizeak eman arte ez diat sumatzen euririk, esan zuen zañak. —Zenbat uztañi ditu Basaka-bordak, aita, dio Bikendi'k. —Sei, erantzun zion saskigileak, eta Crau'en den aberaskirik aundiena duk. Ara an oliodia. Oliondo tartean begira nabari, matsondo ta gingilufitz leñoak. Edeñenik ordea, esan zion mutilak, aldapa ortan berdinek ez duenik, urteak egun adiña zugatz-inda (zugatz-kale) izaki, ta leño bakoitzean beste oinbeste ondo. —Añanoa! zenbat biltzaile bear ote dire ainbeste zugatzen olioak biltzeko? esan zuen Bikendi'k. —Biltzen dituk oro, esan zion aitak. Omiasainduz asten dituk Baus'ko neskatzak zaku ta zoño, oliaran goñixka ta gingilkara betetzen. Geiago izanik ere, kantu-bitartean pozik bilduko likete.

Yaun Anbrusi izketan ari zela, ta eguzkiak mendi-gain

beera itzalita odeitxoak ñabar, eder, margozen zitularik, itzaiak uztárien atzetik geldi geldi zatozen, akuluak gora, ta beerago, láre gazietan, iluntzen asi zun.

Ots, láraiñean ageri da gari-ale tontoía, esan zun Bi-kendi'k: ez dugu euririk. – Toki au aukerakoa duk ardientzat, esan zun saskigileak; udatean lerdia (piñudia) dite, ta negutean zabaldi aízua. Emen ez dituk deusen eskas, ta toki zoragaía duk au: etxegaina itzalpetzen duten zugatzak, muntegi-tarteko ituíia, udatzenean ustutzen diren erle-eultzeak, eta Maiatzak íri egitean basakaetan eratxikitzen diren erlekumeak... Ene! Ta au zait atsegiñenik efi ontan, aita: bordako alaba. Yoan den udan, gogoan ba duzu, bi bil-saski egiñarazi ta esku-saskiari belafiak yafiazizitiguna...

Aita-semeak Basaka-bordara. – Mari'k atsegiñez

artzen ditu. – Afaria ta afal-ondoko kanta.

Yarduki ontan eldu ziren bordako atarira. Nexka, seda-aári ostoak orduntxe eman eta atal-aúfean asi zen, egurastu orde, ardatzean. – Gabon lagun guzieri, esan zun saskigileak, zume-sorta lúfean utzita. – Yaun Anbrusi, Yainkoak dizula, erantzun zion nexkak: emen ari nauzu lilai-estalkia yartzen. Eta zuek? Berandu zatozte. Valabregatik edo? – Baiki, esan zuen saskigileak, eta Basaka-borda

bidean dugula ta, goazen ara, esan dugu, agozpilean lo egiñen dugu ta.

Oinbestez, maisu Anbrusi ta semea, erbil-alper baten gañean eserita beste izketarik bage, asitako saski bati ekin zioten. Xorta askatutik zume biguinak artu ta biuritzen eta gurutzatzen zituten.

Bikendi'k etzitun arteraño amasei urte, baño mutil edeía zen, lerdena, ta aurpegiz atsegiña. Mataila beltz askia, egitan, baño lur beltzak gari ohea ta mas-mordo beltzak ardo biziagoa. Ongi zekin zumeak gaitzen, eta antzez lantzen zituen. Lan txukunetan e-tzen ari izaten; geienez zamariantzat bastak egiten eta landa-lanetan. Lusaski goñiak, eskusaskiak, laister saltzen diren seska-saskiak, añar-isatsak eta abar, usu ta arin eta txukun eta egoki ta bikain egiñ ere. Lur etzetik eta sasitik etxera-tuak ziren landako langileak lanaldia eginda, ta Marik, Basakaetako neska liraiñak, añizko mai-gañean aparitarako eltzaria aize goxotara zedukan. Eta eíratilu moskoíetik gañezka, aundia baitzen, mutil bakoitzak ezel-xaliz babak aterata bere txaliña beteaz ari zen. Saskigile ta semea, orde, saskia eotzen yaíai.

— Ots, bazatozte aparitara ala ez, yaun Anbrusi? esan zuen yaun Eíaimun bordanagusiak eíe-antzean. 'Ots, utzi saski ori, izaíak agertu dire ta! Mari, ekatzu katilu bat, eta zuek arin maiera, nekaturik egonen zarate ta. — Ots bada, dio saskigileak, eta aita-semeak zutituta añizko maiaren er-

tzera ařimatu ziren eta ogia ebaki zuten. Mari erne ta esku-atsegiñak, olioz txaliñ-baba ondu ta laisterka eraman zien bere eskuz.

Amabost urte zitun Marik. Iturri zařeko aldapa urdiñak, Baus'ko muñoak, ez duzute egundaño ikusi olako neskatxa liraiñik! Eguzki alaiak zabaldutako lore-kusku zen. Aren aurpegi xalo ta guriak, matail bakoitzetan xuloa; aren begiratu, izařa baño garbigo ta legunagoak, edozein naigabe uxa zezaken. Iñe kizkur dizditsua zerion bizkařetik, eta aren bular biribila mertxika-aralde eldugabea zen. Yostalari, ekurugaitz, basazi samařa. Ainbesteko grazia ur-kotxoan ikusi ba ziñute, itxirikian edan zentzaketen.

Oi denez, mutilek elkařen ondozka bakoitza bere lanaz mintza ondoren (bordan bezala ene Yainkoa, gure aitaren denboran bezala!) ots, yaun Anbrusi, esan zioten, gaur ga-bean zerbait kantatu bear diguzu. Apari onek amets-aparia dirudi. – Ixo, adiskideak, maxiolaria Yainkoak zigorkatzen dik, eta ezpain-uxtu batekin txantxaria bezala dantzarazten. Kanta ezazue zeurok, sasoeko gazteak zarate ta. – Yaun Anbrusi, ez dugu maxiorik, erantzun zuten mutilak. Ikus, Crau'ko ardoa gañezka dago edontzian; ots, topa dezagun, aiton! – Ene! esan zuen aitonak, denbora batean kantari edeřa ninduan, baño orain zer nai duzue? martiñařa zartu duk eta lařuak autsiak ditik. – Bai, yaun Anbrusi, atseginen digu; kanta zerbait, esan zun Marik. – Neskatx edeřa, esan zun agureak, ene mintzoa, yaulkitako galburuaren bizařa

dun, baño iri atsegiteagatik gai zegon beti. Au esan, ardo-
-ontzia ustu, ta kantu au asi zuen:

Sufren mutila

I. Ontzi-nagusi den Sufren mutilak, Tolon'dik aldegi-
teko zantzua egin du; bosteun seme goaz Provenza'tik. In-
glesa atzemateko irika aundia giñun; ez gara etxerako
ingelesa autsi arte.

II. Baño lenbiziko ilabeteen ez giñun iñor ikusi, ontzi-
-tantaietan eundaka zabiltzen itsas-txoriak besterik. Eta bi
ilabete, ezkerro, ekaitza izan giñun, gau ta egun ontzia
ustutzen alegiteko.

III. Irugañen ilabeteen asareak artu giñuzen, odolak
ba-zirakigun, kañoez txautzeko iñor arkitzen ez ta. Sufren'
ek orduan: Yeiki mutilak! esaten du, ta berela, begirariak,
kuzkurtuta, Arabi'ko itsasegira begia zofozten du.

IV. Añaioa, dio, iru ontzi lañi onontza, erne! Kaño-
eak tegira! Laister agindua eman zigun itsas-nagusiak.
Orain murtxa ditzatela Antibes'ko pikuak: gero beste yana-
ririk emanen ziegu.

V. Au esan orduko, su-galda: beñoge bala, tximista
bezala yaurti ditiagu ire eñegeontziak zulatzeko, ingelesa!
Ontzi bati arima utsa gelditu; kañoe-oñoa soilik entzuten;
ol-kañaska ta itxas-mañua.

VI. Ankarte bat etsaiengandik, au poza! au atsegiña!

Sufren nagusia izukaitz eta zurbil, ta zubi-gañean geldi. Mutilak dio: geldi sua, ta igortzi itzazue Ex'ko olio.

VII. Esan orduko, ontzigizonak, iskilu, aiotz, aizkora, ta Provenza'tar gizajoak eskuan gapirioa. ¡Ontzira! oiu egiten du. Ingelesarenean sartu giñan yauzi batean, eta ¡an zen eriotza!

VIII. ¡Zenbat ukaldi, ua sařaskia, ua zalaparta ontzi-tantai autsiak, eta zubia oiñenpean lertu! Ingeles batzu batzuk pulunpatu, ta Provenza'tar batzu batzuk ingelesari eldu, besoetan estutu ta aiekin murgildu!

Emen eten zun kanta agureak. — Gezuřa zirudik e? esan zien entzuleeri; alere, kankak dion bezala gertatu. Ez duk au gezurtatuko dunik. Ni an ninduan endaizlari, ta mila urtez ba'nirau, mila urtez yosirik legokek nere buruan gertaera au. — Zu sařaski artan? galdegin zion mutiletako batek. Iru batentzat izanik, maztaildu bear zinduzten, mailuak sega bezala. — Nork-eta, ingelesak? erantzun zun agureak asaře bizitan. Baño bere baitaratuz, asařea pař-irí bilakatu zun, eta ařandiro yařaiki bere kanta.

IX. Oinak odoletan, eraso genien guduan, goizeko bi orduetatik ilunabařeraño: alegia, keiak begieri utzi zieño.

Eun gizon galdu zituzten gure ontziek, baño zulora yoan ziren iru ontzi aiek, Ingalateřako eřegearen iru ontzi eder aiek.

X. Eři maiterakoan, eun bala genkartzen itzuleran; aize-oiala zarpil, aga ezpal. Nagusi adiskideak (Sufren'ek)

xaloki esan zigun: aupa lagunak! Paris'ko éregeak zuen beñi izanen dik.

XI. Nagusi martzala! itz afaiak dituzu—esan genion—éregeak ongi artuko ditu; baño zer balioko digute itxas-gizonoei? Guzia utzi ginun, etxea, itsas-laraina, ua gordetzeko gudura yoaki, ta ba dakusazu orain ogia eskas dugula.

XII. Gorarik zaudenean, Sufren, aurretik aundizkiak gur egiten dizutenean, gogoemazu inork etzaitula maitezure itxas-gizonok ainbat. Al ba'lute, Sufren, eñi maitera baño len, besoetan, éregetzat artuko zinuizkete.

Martega'tar bater asmatu omen zuen kantu au, sareak eda-ala. Sufren, nagusia, Paris'a itzuli zen. Eta inguruguzietako aundizkiak aren izenaren irika zeuden, ta itxas-gizonak ez dute ordu ezkerroz ikusi».

Saskigile za'ak doi doi kantua eman zun (niga'ak mintzoa moteltzen ziolarik); baño mo'oeak nai baño len bukatu. Oraino ere itzik esan bage, ari begira, ezpainak zirikatzuz, kantua bukatuta ere, erne zegozkion.—Ikus, esan zun yaun Anbrusik, nolako kantak emaiten ziren Martak iruten zuen egunetan. Ede'ak ituan, mutilak, eta denbora atsegiñez eramaten ziten. Soñua aspaldietakoa duk, baño zer ziok? Ba dituk be'igoak prantsesez, itz piñagoekin; baño nork ulertu?

Za'aren itzok entzunda, itzaiak maietik altxa ziren, eta sei uztañiak ituñira eraman zituten, eta idiak edan-bitartean,

maats-ayenpean, Valabrega'ko agurearen kanta zerabilten
ezpainenetan.

Mari ta Bikendi izketan.

Mari ordea, baka'rik eta ortzargi gelditua zen yaun An-
brusi'ren seme Bikendi'rekin; eta biek aldamenka zeuden,
buruak gurka, aize goxoak eragiten dioten bi la'ranbilu be-
zala. Adi zak, Bikendi, dio Marik, sortak bizka'rean, andik
onata saski-be'ritzen abilela, ikusiko dituk, naski, gaztelu
za'rak, e'riak aunitz, baso gaitzak, eta yai ta pestaburu... Gu
beti usategi-ondoan usakume antzo.—Egia, neska, erantzun
zion Bikendik, arakatzak ematen duen ozkami'nak ega'ria
kentzen din ibai-aboan edateak ainbat; eta lana bilatzekoan
ekaitzak egari bear ba'dire ere, ibiltzeak atsegi'nak ba ditin,
eta bideko itzalak beroa aantzarazten din. Laister, uda
dato'renean, oliondoak lore-mordoz bete daitezenean, oliodi
zurailetan eta lizar adaburuetan usainka, eguzki beroan
dirdir egiten duten e'rauliak atzematera gi'noazen. Gero
botikaetara eraman eta an erosten zizkigunate. Beste i'noiz,
txapartegietan moxo'ro go'riak eta aintziraetan izainak atze-
maten ditinagu. Bai eize atsegi'ña! Ez bear sarerik, ez amuz-
kirik. Uretan sartzea aski, ta izaina zangoetan itsasten.

Baño ez al zarate be'ñere Santak ikustera yoan, Mari? An
mundu guziak iru Marien kanta kantatzen din; nondinai

ara zeramaztene eriak. Gu andik pestaburuz igaroak gaitun. Eliza txikia dun, baño ¡zenbat ziñ-ema! Santa aundiak, eñuki zakizkigute! Urte artan izan unan mirakulua, bai añigafia! Mutiko gaixo bat etzanda zegonan nigañez. Yon-done Batiste bezain edeña unan eta mintzo ilun negargañiz zionan: «Ene Santak: ekatzute begietako argia, ta ekañiko dizuet arkumea!» Begira zeudenan ingurukoek nigañez. Bere artan gorpuzki-kutxak astiro zetozenan sapaïetik eñi-mor-doarengana, ta soka askatu-ala, aize-buñunbak bezala oiuzegitenan: Santa aundiak, el zakizkigute! Mutikoa amabixiaren besoetan zegonan, eta eskutxoakin gorpuzkikutxak atzeman al izan zituneko, itsatsi zitzaien gapirioa bezala, itsasoan galdua olari itsasten zaion eran: eta Santaen ezurak ukitu-orduko, ¡nik ikusia, Mari! esan zinan itxuak siñeste biziz: ikusten ditut kutxak; ikusten dut amandrea nigañez... goazen, goazen arkume adaxkadunaren eske».

Bai, neska, Yainkoak aunala beti eder eta zorioneko; bañon iñoiz zakur, musker, otso, edo beste pistiren batek ozkatzen bai aun, oa Santa aiengana ta bertan duken aringafia.

Onela zeramaten gau-yarduna. Ondoantsu, gurdi askatuaren gorpil aundiek eñainu egiten zuten. Noizpenka txilintoa aintziradietan; ontzaren urubia urétxindoñaren xintarekin. Gaur ilargiak zugatzak eta aintzirak argitzen baititu, zion Bikendi'k, azalduko al diñat bein batez laisterka saria irabazixe nuela? Pozik, esan zuen neskak. Eta neska xaloa,

zoritsu baño zoritsuago, arnas-geldika Bikendi'ren ondo-
ratu zen.

Nimes'ko laister-apustua. — Mari'ren maite-ernetzea.

Nimes'ko zelaiean unan laisterketa, eratxiki zun. Nimes'en, ene Mari, buruko ilea baño yende ugariago zegonan yaialdia ikustearén. Buru-as, oin-utsik eta soingañeko gabe an zeudenan batzuk zuinean (aíayean). Ontan Lalagante etorki, lasterkarien nagusi zena (Marsella'ko Lalagante'ren entzutea bai bide dun) Provenza'ko gizonik bizkoírenak ikaratu zitinan; bai Itali'koak ere. Aren zango ta iztaíak, Yon Costa érege-seinarenak ziruditenan. Apala bete txalin zeduzkanan lasteráldien idazkuntzakin, eta abeetan dilindan zeuden mendelak ikusita, ziñ egiñen unan, Mari, ostilika (Eíroma'ko zubia) zabaldu zela sapaiean. Lasterkariak bertan burua apaldu ziñetenen eta soingañekoak eskatu. Ez unan iñor Lalaganterekin leia-nairik. Gazte xingil bat, kozkortsua alere, Cri izena zuna, egun artan beizai gertatu Nimes'en, eta onek bakaírik izan biotza arekin budukatzeko. Ni ere an egokitu nindunan. Deabrua! Nik ere ba zekiat laisterkan! Baño zer esan ninan, zozo onek? Guziek inguratu nindinaten. Ots! ekiok laisterári, oiu egin zidatenan. Ua estutasuna, Mari! Nik eperkumeen atzetik laister egin ninan, aritzak beste yakilerik gabe. Tira, sartu bear izan ninan. Ni ikus-

tean, Lalagante bidera zitzaidanan eta esan zidanan: «mutil, oiñetako orien edeak estu ditzak ongi». Ta au esan bitartean, iztar lodiak sedazko galtzetan izkuta zitinan. Urezko amar kaskabilo zitiñenan inguruan galtz oriek. Arnasa bakantzeko, agoan sarats-arbaxta sartu giñenan. Irurok adiskide-antzo esku-estutze bat egin ta, odola irakiten, eziñegonez ta ikaraz, oina zuinean yařita, zantzuaren begira geundenan. Egin zutenean, tximistak arturik zabaldira irurok. Iri!... Neri!... Ta laisteraldian auts-lañoak izkutatzen gure yauziak. Aizeak garamatzinan; kea zerionan gure ileari. Ua sua! ua laisterketa zoroa! Irurok batera iritxiko giñala uste izan ziñaten luzaro: ain bizkor giñoazenan! Ontan nik aúrea artu, zorigaitzez ordea; ero eroan oldartu nindunan, eta atzean nituelaxe, arnasa galdu, ta zurbil, kordegabe, aurpegiz lur yo ninan. Aiek ordea, neuřiz zoazinan, beti neurkiro, Ex'en dantzatzen diren xaldikoak bezala. Marseille'tar aipatuak irabazi uste zinan: ez omen zinan barerik. Lalagantek ordea, bera betekoa arkitu zinan, Muriesko Cri. Laisterketa bukatzer unan, eřian yende-pila barna zoazila. ¡Ara Cri'ren yauziak! Mendian ez baseřian ez dun erbi ez basauntz ain zailurik. Lalagantek igesegin zinan ořoka, otso-antzo. Cri ospez beteak, besarkatu zinan sarien zutabea. Nimes'tařak gaiñera zitzazkionan nongo eřitařa zen yakin-miñez. Eztañuzko txaliñari dirdir zeragionan eguzkiak; soiñugailuak asi itunan, eta Cri txaliñaren yabe. —Ta Lalagante? galdegin zion Marik. —Eřiak ařotzen zuen auts-

-laño-tartean kuzkurturik, belaunak bi eskuen tartean, eta lotsagaíro garaitu izanaren naigabea barnen, bekoki-izardia malkoz nasten zuela. Aren bila Cri yoaki, ta agur egin zionan. Yatetxe baten maats-itzalpean eserita, «mustu dezagun lenbailen, lagun» esan zionan. «Gaur egun alaia duk: utzi ditzagun nigaíak biarko, an beiko Ondartza aundietan ire ta nire zorionari argiegiteko adin bat eguzki oraino ba duk eta». Lalagantek ordea, aragi ikaretan, altxa zinan aurpegia, ta uré-kaskabilodun galtzak idokiz erantzun zionan: «urteak eramán ditie ene indaíok, eta toitzik». Gaztetasunak beltxarga bezain zailutzat aduka; ik eramán dezakek edeíez bizkoíenaren ezaugaía». Onela mintzo unan. Ta lasterkari txapeldun bizkor ark, lizar moaíatua bezain muí. aldegin zinan yendartetik, eta aézkero ez Yondone Yonez ez Yondone Petiriz ez dun ez dun inon azaldu, ez ta zagi puztu-gañean yauzika ere.

Basaka-bordako atarian onela yaulkitzen zituan Biken-di'k zekizkianak oro aren mataílak goí biurtzen zirelarik eta begi beltzeri sugaía zeritelarik. Mintzabitar-tean esku-aurpiegeri bizi-ro zeragiten, eta aren itz-etoí ugariak, Mayatzeko belardi batera yausten den zapaíada zirudien.

Zoi-tartean xir-xirka ari ziren kirkiíak, bein baño geia-goten ixildu ziren ari entzuteko; urétxindoía ta gau-txoria ere ixildu ziren basoetan, eta nexka, biotz baíenerako erasoá, orbelean eserita egonen zen argi-urátzera arte, begirik itxi gabe.

-Saskigilekume izan aŕen, izketa atsegiña du, esan zion amari. Negutean lotara yoatea on da, ama; baño oraingo gaba argiegia da. Entzuiogun, entzun oraiño... Nik gaualdiak eta bizialdi osoa ere emanen nituke oŕi entzunean.

II

OSTO-KIMA

*Mari osto-kiman zugatzean.—Ain zuzen ere,
Bikenzi andik igarotzen.—Neskak dei egiten.—Bien izketa*

Kanta, kanta, osto-biltzaileak. kimakoan kantua atsegin da ta. Seda-arak edeñik daude irugañen lo-aldian. Masustondoak, egualdi onak alai ta yostalari biurtzen dituen nexkaz beterik daude, legartzako éromeruari ezitia ostutzen dien erle goñi-taldeak antzo.

Kimakoan kanta, kanta, osto-biltzaileak. Mayatzeko goiztiro edeñean, Mari kiman ari da. Goiz artan bina gerazi belañitako yañi zituen olanda ark. Bikendi andik igaro zen beñiz. Lati-itsasaldeko yendeak oitzen duten txano goñiari oilar-luma zutik sartu zion, eta bidexkaetan sugeak uxatzen zituen, eta makilaz arkosko-pilak yotzen kazkaña yauzkatzen zuelarik.

Bikendi, Bikendi! otsegin zuen Marik zugatz-inda tartetik. Ariñegi oa! Bikendik bertan itzuli burua zugaztira ta an ikusi nexka masustondo gañean baso-oilaña bezala ta arengana yo zuen pozkarioz. Zertan da kima! galdegin zion

ondorátzean.—Apur apurka kimatuko duk guzia, erantzun zion.—Lagunduko al diñat?—Bai.—Ta gañetik írí-karkaraz eroa bezala neska, ta Bikendi, irusta-belaía zanpatuz, muxaía baño ariñago igo zen zugatzera.—Begira, Mari, yaun Éraimun'ek i beste alabarik ez din. Kima ditzan azpiko abaíak eta nik kimatuko ditiñat gañekoak, esan zion nexkari.—Eta ark esku ariñez kimaka esan zion Bikendi'ri: —Lanean lagunak gogaldi txaía kentzen dik; bakaíik arian bai nekagaíi!—Órek gogaitzen neun beti, esan zuen mutilak. Bakaíik etxolan, legaía iresten duen Rodano asaíearen buíunba entzutea, bai aspergaíi! Udan ez ainbeste, aitarekin bainebilen bordaz borda. Baño gorostia ezkurtzen denean eta egunak ozten eta gauak luzatzen direnean, su ondoan gaudela, kixketan iratxoren txixtua edo maíua dabilela, argirik gabe, ta ele gutxi, aitarekin bakaíik loaren begire nagonean!...

Eta ama non duk? esan zion nexkak artea artuta. Ilík dun, esan zion mutilak, eta ixilik gelditu zen lipar batez. Gero yarduki zuen: gure aíeba Bikendiñe auíago zelarik, gurekin egoten unan etxolean. Ua bai atsegiña!—Zer bada, aíebarik al duk? galdegin zion Mari'k.—Bai, esan zun saskigileak, eta zernaitarakoa ta etxekoia... oinbeste ez babilitz! An beian, Beíeaire-eíian aren antzea ta gisa ain atsegin zitzaielako, neskametako artu ziñatenan, eta neskame zegon.—Ire antzik ba du aíebatxok? galdegin zion Marik.—Nererik? esan zuen saskigileak. Aldean zegon! Ua zuria

dun, eta ni, ikus, ulitxa baño beltzagoa. Ire antza bai, ba
din, Mari. Zuen buru bixkoak eta argiak, zuen mirto-
-antzeko adats ugariak... inork ez liken esanen sabel-aizpa
etzaratenik. Baño buru-zapiaren lokaia ark baño txukunago
daukan! Gure aieba ez dun itxusi baldara, baño, i Mari,
zenbat ederagoa! Ontan Marik abar erdi-kimatua erortzen
utzita: ¡Ene! Bikendi gaixto, esan zuen.

Kanta, kanta, osto-biltzaileak, kimakoan kantua atsegin
da ta. Masustondoen osto edera dago; seda-arak ederik
daude irugaen lo-aldian. Masustondoak, egualdi onak alai
ta yostalari biurzen dituen nexkaz beterik daude, legartza-
ko eromerueri eztia ostutzen dien erle goi taldeak antzo.

Beraz, polita dirudiat? zuen aieba baño areago? esan
zion nexkak Bikendi'ri.—Askoz ere, erantzun zion.—Zer
diat bada geiago?—Yainkoaren Ama! Zer du mutur-goia
txepetxaren aldean, edertasuna ta txinta bera baño?—Geia-
gorik ere? esan zuen Mari'k.—Ene aieba gaixoa! ez duzu
poruaren zuria ere eramane, erantzun zuen mutilak. Itxas-
-ura bezain urdin ditin begiak Bikendiñe'k; ireak ordea,
Mari, azabatxea bezain beltzak, eta neri dirdai dagidate-
nean, baso bat ardo egosi edaten dudala zirudidan. Gure
aiebak mintzo mee ta garbiz *Peironela* kantatzen zuelarik,
nik gogoz entzuten nitinan aren donuak; baño ire edozein
itz, nexka, inongo kantak baño zoratzenago din nere be-
laia ta dardaratzenago nere biotza. Laiez laie ibilki, nere
aiebari aurpegi-lepoak ximeldu zaizkion eguzkitan, datil-

-mordo antzo: baño, i, Mari, unanu-lorea bezala aiz nere ustez, eta udak beztu duen eskua ez dun ausartzen ire bekokiari atxegiten. Erekako andereño antzo, nere afeba segail zegon oraiño, gaixoa! urte betean luzatu dun dena; baño ik, Mari, burutik aldakaetara ez dun utsik, guzi eder orek. Beñiz abaía erortzen utzi zuen nexkak, eta aurpegia goñi goñi esan zuen: Ene, Bikendi gaixto!

Kanta, kanta, osto-biltzaileak, kimakoan. Onela gazte edeñak zugatz-adaburuan izkutaturik, maiteketan oitzen ziren, adin gaiztagabeen.

Bitartean mendaitzak astintzen dute laño-maindirea, ta goiko arkaitz goñietan, dofe gaitz erorietan, Baus'ko Yaun aintzinekoak gabez agertzen diren tokian, sapelaitz egal-zuriak eguzkitan dirdaika gora doazi, ta txartalak eguzkitan berotzera.

¡Au lotsa! Deus ez diagu egin, esan zuen Mari'k muzinka. Añano ori laguntzera etoñi zaidala ta par egiñarazi besterik ez dit egin. Ots, eskuak arin! ezperen amak antzekaitza naizela ta ez naitekela ezkondu esanen dit, e? Ots, adiskide, ere burua ernetzat daukaken ori, ostoa kintalka biltzeko izketatu ba'intza ere, guzia adaskatan egonda ere, aizea yan beañean intzake. — Ezkeña naizela uste al dun, erantzun zion mutilak urduri. Ikus bada nork ariñago kimatu, neska. Ta biek gogotik, atertu gabe asi ziren kiman, abañak zubituz, eta luzaro etzuten agorik zabaldu, «ardiak mañaka bitartean aamena gal» gogoan bai ledu-

keen. Masustondoa soilduxe da. Laister utzi zioten lanari... Lan atsegiña gaztezarokoa! Biek ostoa zakura sartzean, alako batean, nexkaren beatz meiak Bikendi gaixto zelako mutilaren beatz beroekin kakotu ziren. Dardar biek egin. Aien matailak maite lañosaz goñitu ziren, eta biek batera. su izkutu baten ziñara beroa senti zuten. Eta nexkak osto artetik esku ikara ateratzen zuelarik, mutilak oraiño biotz-ikaretan esan zion: Liztor izkuturen batek ozkatu al aun? —Etzekiat, erantzun zuen nexkak bekokia ta mintzoa apal-ik. Eta beste itzik gabe asi ziren bakoitza bere aldetik abar batzuk biltzen. Bitartean, begi gaixtoz, itzalgaizka, kirik egiten zioten elkañi, nork lenik iñia zabaldu. Biotza pilpika ari zuten. Beñiz kimari ekin zioten; oñia euri antzo uldu zen, eta zakura sartzekoan, esku zuri ta beltxa, berariz edo ustekabeen bata besterengana zoazin eta lana atsegin zitzaien.

Sagartxori-kabia

Kanta, kanta, osto-biltzaileak, kimakoan.—Begira, begira, oiu egin zuen Mari'k belakoan; begira, Bikendi.--¿Zer da? esan zuen ark.—Beatza ezpañetan, matsanduan egatxabala bezain zailu, eserita egondako adaskaren begiz begi, alai zion, besoa luzatuki: kabia duk! kabia ba diagu! —Itxon, esan zion Bikendi'k, eta ixilka, adaxkaz adaxka, etxetxoria telatuetan bezala kabira doaie arnas-geldika. Zugatz-azal gogoñean berez sortutako zuloan ageri ziren

xori lumadun urduriak. Bikendi'k adaska oker batean zango bizkoak gurutzatuta, esku batekin bere buruari eutsi ta bestearekin zuloa arakatzen asi zen. Geroxego Mari'k eziñegonez, kolore-gofi, galdegin zion ixi ixilik: zer da? zer da?—Sagartxori urdiñ edeak, esan zion luzaro gabe Bikendi'k. Nexkak pañari eraso zion.—Adizak, esan zion lagunari, ez al dakik esana? «nexka mutil bik masustondo edo edozein zugatzetan kabia arkitzen dutenetik ez dela urte bete igarotzen aiek Elizaz elkartu gabe». Esanak beti egi ateratzen omen dituk gure aitak dionez.—Bai naski, erantzun zuen Bikendi'k; baño itxaropenik ez dela ere aitortu bear, kaiolara baño len igesegin ba lute. Yesus! Ene Yainkoa!, begiok, esan zuen nexkak. Eta mutilak atzera eskua akalean sartu zuen, eta eskua betean lau txori atera. Ene! aunitz dituk! esan zuen nexkak eskuetara zituenean. Au kabialdi edeak! gaixoak, pa eman bear dizuet! Eta zoraturik, musuka ta atxeginka, maiteki sartzen ditu gorontzean, borobiltzen zaiolarik.

No, no, eskua luza! esan zion beñiro Bikendi'k.—Bai edeak, zion nexkak, burutxo urdiñak eta begiak oratx antzo ditie. Ta bela, kabi xuri biguinean gordetzen ditu iru sagar-txori, ta nexkaren kolko beroan txorialdia kuzkurtzen da, beñiz kabi ondañean dagoelakoan.—Oraino geiago, Bikendi? geiago ba dire?—Ba ditun Yainkoaren Ama! ire eskua xorgiñ ote den negok.—Nexka, sagartxoriek Santi Yurgiz amar amabi araultze ta iñoiz amalau ere

eruten ditiñate. Baño no-itzin txikienak. I, beñiz, zulo polit, egon bizkor!

Mutilak adaskari utzi orduko, nexkak sagartxoriak biginki lore-pitxidun zapikoan goxatu orduko, mintzo kilikoñez dio: Ai, ai! Ta gaxoak lotsaz, bulaña bi eskuekin estutzen zuen. Ai, ai, iltzen naiz ai, atzimurtzi ta ozka. ¡Laister, usu, Bikendi, usu! Aintzintxe... esanen ote dut?... izkutu ontan txingufiketa gogoña uan. Egazti txikienak naspila sortu dite. Ta xulogune estuan txorialdi yostalaria naierara eziñ egon da egaldika ta aztalka asi zen, eta irix-taka amiltzen itzul-irauli kilikagañietan.—Ai, ai! ator artzera, zion nexkak eiagoraz. Ta aize biguinak eragiten dion maats-aien antzo, ta euliak yotako ergia bezala, zinkurinka, saltoka ta makoka dabil nexka bordaria. Bitartean mutila arengana...

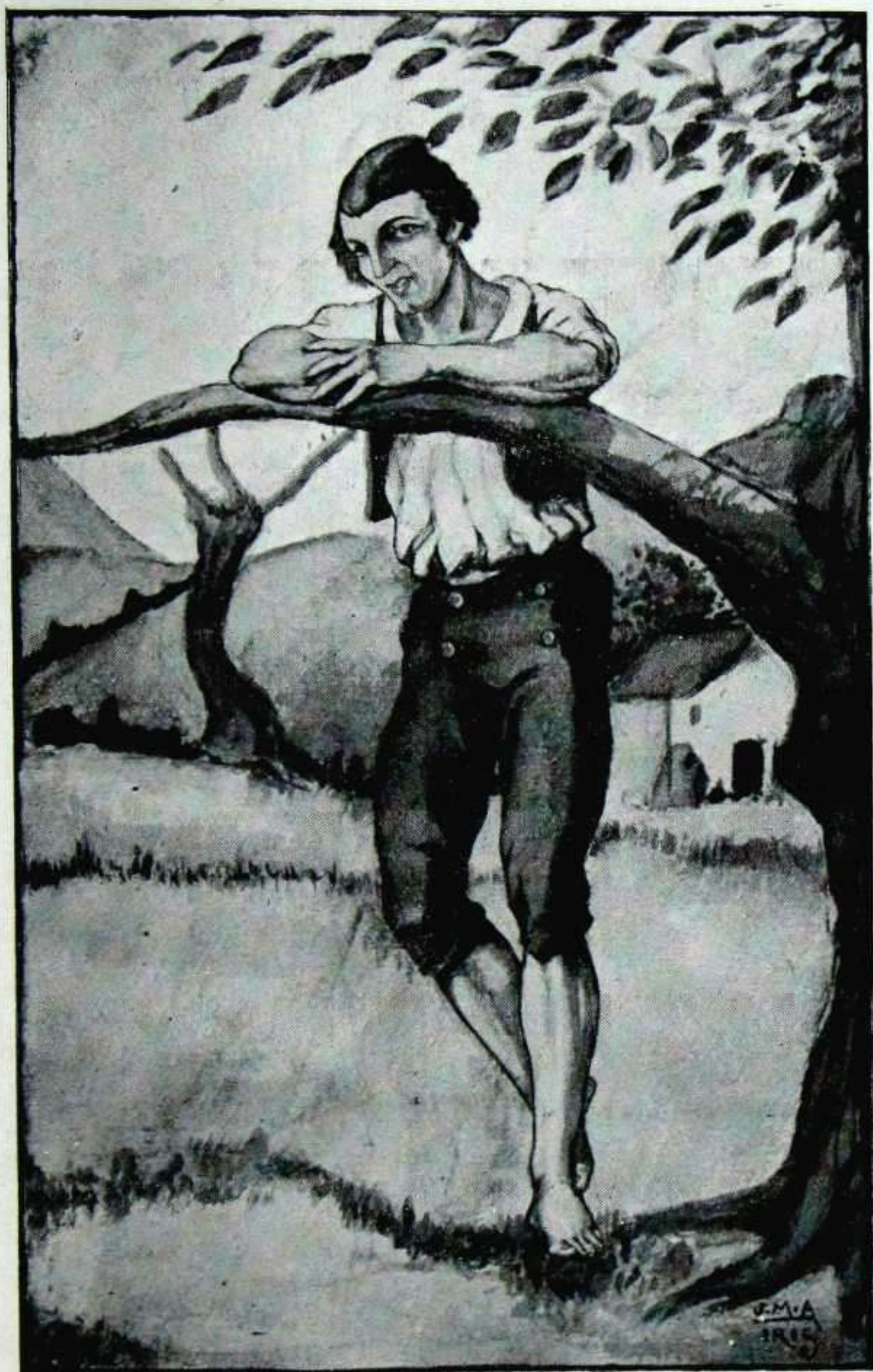
Kanta kimakoan, kanta; kanta, ostobiltzaileak. Nexka negañez dagon adaskara ega egin du mutilak.—Kilika orien bildur al aiz? esaten dio maiteki. Ni bezala ibili bear bai u maiz landaz landa, ausin minduetan oñutsik! Bitartean gorontzean dituen sagartxoriek aldatzeko itxas-txano goña eskaintzen dio iriz Mari'k txoriek aunditu duten bular alde-ra eskua sartzen du, ta bat-banaka txanora aldatzen ditu. Bekoki lotsoñez eta zearka antzean, gaxoari malko-iríak naasten asi zitzaskion, goiz goizeko intza pitxi antzo txurusta-belañean yausten den bezala eta lenengo argi-xirintara legortzen den bezala.

Neska-mutilek zugaz-gañetik erori

Ontan, nexka-mutilen kargapean zartatzen da ta austen adaska. Mutilaren lepora oldartzen da nexka ikaratua, garáxi mintzo bat egiñez, eta aren gorputzari ta abafari besoak ditxezkola, biek besarka zilipurdian iraka-belar biguñera erori.

Aixe ozkiñi, itsas-aize ta ipar-zuri! biko gazte oñen gainean ixil bedi lipar batez zuen marmar alaia! Aize yostalariak! arnas ixila atera! Amets goxo egin dezatela; zorion osoa amestu dezatela! Érekan geldi zoazen ur garden marmariduna! legaíean otsik ez atera; ixilago! bien arimak su-izpi batean urturik baitaude erle-mulkoa bezala. Galdu ditezela izaíetan!...

Erori ta bela askatu zen neska besoetatik, eta irasagar-lorea baño zurbilagorik zutitu zen. Bi gazteak eseri ziren muñaska batean elkaíen ondoan. Elkaíi apurtxo bat begira ta esan zuen saskigileak: miñik artu al dun, Mari? Deabruen zugatza! ostiralez aldatuko zugatz zorigabea! igatuko al aiz! pipiak yanen al au! nagusiak goíotatuko al au! Neskak, aldiz, ikaretan etantzun zuen: ez diat batere miñik artu; baño zer duen ez dakiela nigar egiten duen kuñare-auía bezala, zerbaitez estutzen neok, eta ikustea ta entzutea eragozten zidak; biotza pil-pil, bekokia ameska, ta odola irakiten zedukeat. —Kiman berandutu zainalako ama-

yuan Anbrusi'ren semeak: gu bion artean lezea zegoen. I, basaka-bordako éregiña aiz, ta guziak mendean daduzkan; ni, Valabrega'ko saskigile ezereza, Mari; nekazari gizagaxo bat. —Eta, zer zio, ene maite, yaun naiz saskigile izateak, atsegin bai akit? erantzun zuen arin, bala-lotzailea bezain go'i. Naigabeak niri odolak urtzea nai ez ba duk, Bikendi, zergatik dirudidak ain eder ire zarpilekin?

Nexka zoragañiaren aurrean Bikendi naasirik zegoan, sugeak odeietatik geldi geldi yetxiarazten duen txori zoratua bezala. —Sorgiña aiz bada i, esan zion zartez, ire begiratuak o'ela zoratzen nauen ezker; ire mintzoak burura eman zidan eta nire baitatik atera neun mosko'ra bezala. Ire besarkak ene pentsamendua sutan ya'i duela ez dakin? Ara bada, saskigilekume oni iseka egiñen ba dion ere, no, nik ere maite aunat, Mari; maitearen maitez iretsiko induket. Ik esanen ba idanan «urézko auntza nai diat; iñork la'ratzen eta yeizten ez duen auntza; arkaizpeetan Baus'ko oroldioa milikatzen duen auntza bear diat», edo a'robietan galduko nindunaken, edo emen eka'iko niken uré-ilezko auntz ori: ortaraño maite aunat. Izar bat nai diat nik, esanen bai u, ez itsasok, ez basok, ez ugoldek, ez urkatzailak, ez suk, ez burnik, ez lidaken galaraziko: zerua ukitzen duen mendi-tonto'etara yoanen ninduken aren bila, ta igandean ire lepotik dilindan eramane uke. Ikustenago ta zoratzenago naun... Adi zañ, Mari, bein batez ikusi ninan bide-ondoan arkaitz soilean érotutako pikondo

ren bildur ote aiz? Orixe gertatzen zitzaidanan niri ere soñekoa zarpilduta masustetan aurpegia ubelduta etxolara berandu biltzen nintzanean. —Ez, ez, esan zion Mari'k; beste naigabek estutzen neok. —Agian, esan zuen Bikendi'k, eguzkiak gaitz egin din. Ba dun sorgin zar bat Taven, Baus'ko mendietan; liluratzaile dun; beso bat ur bekokiari ezañita eguzki-izpiak liluratzen ditin, eto buru goritik basoaren barnera sartzen ditun kristalean barna. —Ez, ez, esan zuen neska edeñak: eguzkiaren beroak ez ditik ikaratzten Crau'ko neskak... Baño zergatik ez esan? bañena lertzen zedukeat eta. Bikendi, Bikendi, zer dudan yakin nai al duk? Ik maitemindurik nadukak.

Maite mintzoa

Ereka-ertzean aize garbia, zotala ta sarats zaañak, atsegiñez añitu ziren. Ai, eregintxo! ain edeña izanik olako mintzo gaixtoa dun? esan zuen saskigileak. Añi ta belañi egiñik negon! ¿Nola? I niregatik maitemindurik? Jaungoikoaren, Mari, ez niri bizia kendu, oraiñ arteo zori on izan diñat eta; ez niri, siñestarazi eriotza lekarkidaken gauzik; ez, añen, niri istarik egin, Mari! —Ez dezadala zerurik gezuña ba diot, esan zuen neskak: siñista ezak. Maite aut, eta oñek biziko au, Bikendi. Andregaitako nai ez ba nauk ordea, anker oñek, naigabez gaizkituko nauk eta ire oñetan akituko, biotzilunik. —Ez olakorik esan, erantzun zuen totelik

bat, Valeclusa'ko aitzuloan. Muskeñari yazmin-txapañak ere baño itzal gutxiago egiten zionan. Badakin nola bizi den pikondo ua? Urtean bein, uin batek ureztatzen zition eñoak, eta bear duen ur guzia ordun edaten din, urte guziko egaña iltzen duelarik. Beatzari eraztuna bezala zegokinat au niri. Ni naun bada, Mari, zugazño gaixoa, ta i aiz iturña ta ezoa. Yainkoari liotsan, gizagaxo onek urtean bein bederen, orain bezala, belauniko, ire aurpegi-eñaiñu ortan atsegitea, ta batez ere, ire beatzak ikaraz biguinkiro musukatzea. Mari'k maite-pilpiraz entzuten zion, Ark beñiz, zorabildurik geñitik eltzen dio nexka zorabilduari, ta besar-katzera doakio.—Mari! otsegin zuen artan mintzo zaar batek zugaztian. Mari! seda-añak ez diñate yanik gaur eguerdian. Ikusi al duzute ler-adaburuan etxetxori taldea kokatzen añastirian, eta bat batean, buruxka-biltzaileen baten añi-ukaldiz izutzen eta basora iges egiten? Olaxe ikaturik doazi zabalbian barua neska-mutil maiteminduak. Nexka borda aldera itzik atera gabe, bildutako ostoak buruan; mutila beñiz geldí, tutulurik, otaluñean barna laisterka doaien nexkari begire.

III

EUSKU-BILTZEA

Yoana-Mari Mari'ren ama.—Taven, Baus'ko sorgiña.

Begizkoa

Uzta ugaria denean; oliondoeri baía baía olio oria daritenean; landa ta bideskaetan gurdi-gariak negaréz ta kulunkan (balantzaka) bekoki aroa abarétan orázen dutenean; larú goñian eta kozkortsu, buñukalari antzo, Bak agertzen denean, eta Crau'ko ardantzetan tola-rekoan dantzauñelari yartzen denean; tola-re mukurutik éfaran albo-atearen éretena beteki, zugañ apardunera ixurtzen denean; mustioak maats-tinkatzaileen zangoak nabartzen dituenen; beren kuskú itxia eotzeko, seda-añak añarétara, pestara antzo, igotzen direnean, eta berela, lipu aiek, antze-antze-tsu eguzki-izpiz egin balirelako kuskú argal aietan il-yantzi direnean; ordun, Provenzan iñoiz baño yolas eta atsegiñ aundiagoa dun; edaten dun Bauma'ko mistela ta elar-ardoa, ta kantatzen, ta oturuntza zoragañiak egiten, ta neskak pozik dantzatzen ditun danbolin soñuarekin.

Zori onekoa naun, andretxoak, nire xexka-abaræk kus-

ku edereiz beterik zeuden ta. Olako ostape legunik, olako uzta ugaririk etzeukenat gogoan nere urte gordiñak ezkerok; ezkondu nintzan ezkerok.—Onela zion kuskubiltzean yaun Eraimunen andre on Yoana Marik, Mari'ren ama galenak, eta auzo-andreak aren inguruan zeuden iñi-gogoz, seda-araen gelan.

Kusku biltzen ari zirelarik, Mari ederaik urbiltzen zitien zumel-abar eta eromeru; aietan kurubiltzera gogatsu yotzen baitu seda-araik, uñin onaren atzetik. Abaiaik kuskuz beterik zeuden, ure palmondo antzo.

Yainkoaren Ama onaren aldarean, esan zien Yoana Marik laguneri, atzo utzi ninan nere abaiak ederaena leen-eskeñitzat. Urtero egiten diñat ori, Ark nai ta igotzen baitire seda-araik.

Ni nerez bildur naun, olako lanik izanen ez dudala, esan zuen Isea'k, Arotzeneko bordakoak. Eguzkiaizeak ain bizkor aizegiten zuen egun artan, gogoan dun, naski, egun txar artan ustekabean gelaleioa zabal zabalik utzi ninan, eta oraintxe, arbaetan ikusi ditiñat ogeita geigo ar, zurunduak.

Taven, Baus'ko sorgiña ere, landara yoana zen, laguntzera. Taven'ek esan zion Isea'ri: zuek gazteok, zarrak baño geiago yakin-uste duzute edozertan; baño nai ez ba duzute ere, urteenpean makurtu-beaia duzute, nigar egin-beaia ta asko ikusibeaia; ta orduntxe ikusten dituzute gauzak argi ta garbi, Zuek emakume txoro ok, kukuak zabaltzen dire-

nean, uzta yoria sumatzen ba duzute, or zoazte beñiketan, bear baño geiago. Eder samararak bai daudela nire seda-arak! Ez uke siñestuko! Atozte, esaten diezute auzokoeri. Bitartean, bekaitzak ez din lorik, eta argelara zoaztenean, bera atzetik ziyoan marmariz. Eta auzokoak ene'ka zion: zein edeñak! Au edertasuna! Yantzirik yayo, alegia! Baña ik burua itzuli-orduko, bekaitzak zoñotzen ditin begiak aien-gana, ta eñe egiten ditin, eta gaiztozko liska botatzen zien. ¡Aizea! esaten duzute ordun, aizeak zuñundu ditin! Ez diñat ukatuko ori ditekenik, erantzun zuen Isea'k; baño, dena dela, ¡itxi al nezan nik leioa egun artan! — Ik ez al dun siñesten begia betzuloan ikara ta dardar dabilenean, begizkoa yaurtitzen duenik?, esan zuen Taven'en, su-begi aiek Isea' rengana zoñoztuki. Zoroak! Ziztailuz eriotza ziztatuki erlearen indaía ta eztiaren funtsa yakin nai duzte? Tinko al ago, su-begiratu biziz amaren sabelean dagoen auía yaio baño len ez dezakela il? edo bei mardulen baten eñapea agortu? Txoriñoak txoraturik gelditzen ditun ontza ikusiki; itsas-antzararak aizetik yausten ditun erensugearen begizkora, ta ez al deritzon giza-begik seda-aía gaizkitu dezakenik? Mutilaren su-begiratu maitekoñetik, zein neskaix gurbilek bere burua gorde?

Au entzutean, lau nexkari, eskuetan zeduzkaten kskuak erori zitzaizkien. — Suge zaía, esan zion batak Taven'i: garagañilean, naiz Lastailean ire eztena gai zegon beti! Mutilek dion? Begira urbil ditezen! Ez, esan zuten alaiki

nexkak, ez diñagu mntil-beařík, ez da ala Mari? Kuskubilketa ez dun eguneroko lana, esan zun arek; goñubera niyoan, gogoko zaizuten edari-eske. Ta Mari'k laister aldegin zuen gelatik, matailen gofia izkutatu nairik.

Neska gazteen aundi-naya. – Maite-auzitegia

Andretxoak, asi zen Laure, ni presuna txara naun, dakizutenez. Alere, mutili buruz belari egitea gogoak emanen ba lit, Pamparigustako eregeak berak bere burua aginduko ba lit ere, atsegin niken zazpi urtez nire oiñetan irikatzen ikustea. – Nik, aldiz, esan zuen Kelementi'k, eregerik nitaz maitemindu baledi, batez ere gazte txairoa ba litz, eta bere menpeko guziek baño lardenagoa, oinbeste txorakeri bage etsiko niken aren yauregira bidean. Baño eregin egiñen ba nindu, ta nire buru beroan txirlaí dizdiztun buruntza ipiñiko ba lit, ordun, eregiñ au, Baus'ko xokondora etoriko uken; Baus eginen niken nire uri-buru; eía dagon arkaitzgañean eraikiko niken gure gaztelu zaía, ta izaíetarañoko doíe bat egiñen nioken. Ta gero, egurastu beaíekoan, ez soingañeko ta ez buruntza, atsegiñez iganen ninduken erege senaíarekin doíearen galdotsera, Ta an bi-biak besatokiaren aímoan, atsegintxo uke, naski, inguru-begira egoitea. Ta begi on auíean Provenza alai zabala uré-sagasti antzo ikustea, ta gure itsaso zabal, muñopean biguinki etzana, ta Il'ko gazteluraño usu ta arin datozen ontzi aundi

babestuak ikustea. Vantur, tximistak eragiña, ondoan dauzkan mendiska makurtuen gañetik izařetaraño bere buru zuria yasotzen duen Vantur; artzai-nagusiak esku-makil gañean tinkatuta ardieri bezala mendiskeri begira dagona, Ta Rodano ibaia: ara zatozen leó leó ura edatera ainbeste uri ta iri alai, ířika ta kantari; Rodano ařoa, bere eřekaz eta ertzez ařotua, ta alere, Aviñon ondoan Doms'ko Andre Mari agurtzeko bidea okertzen duna. Ta Duranza, auntz arin, lařak eta urřitzak mořozten dituen; arako, ituřitik etxerakoan txanbiletik ura mutileri yaurtika datořen nexka sardaska ua...

Au esan ta, Kelementi Provenza'ko eřegin yatořa yeiki zen aulkitik, eta magal betea saskian ustutzer a yoa zen. Adelaide beltxerana ta Violanti aren sabel-aizpa (Estoblon'go gazteluko nekazarien alabak), Adelaide beltxerana ta aizpa Violanti, elkařekin zoazin maiz Basaka-bordara. Maite-miñez gazteño xaloak oñazetzen dituen iratxo oker arek, biek mutil batengana zeduzkan.

Burua zut esan zuen Adeiaidek: nexkak, yai dugun ezkerro, nadila ni eřegiña, eta Marsella bere itsas-ontziekin, Ciotat ířiyario ta Salon bere arbendolekin, eta Belicaire bere belardiekin, oro nire ditezela. Arles'ko landako, Baus'ko ta Berbentana'ko, anyere ta nexkak, esanen niken, egalda zaitezte nire yauregira. Zazpi edeřenak aukera nai ditiñat, eta aiek aztagan pixatuko duzute gezur-maitasuna ta ířika bizia. Zazpiok batean zatozte batzařera. ¿Ez al dun

etsitzeko, bi gaztek elkañi begi onez so egiñ ezkerro, eskuarki ez ezkontzea? Adelaide eñegiñak ordea, nik, itzematen dizuet, olako bikoteren bat bidegabenez edo bekaizkeriz zazpi neska oen epaipean iñoiz gerta ba ledi, onbera-legea arkituko din. Aldez, txirlañi edo uñe orde bere eder-yauntzia salduko ba lu, ta bere maiteñori salkeri naiz irain egiñen balio, zazpi epaikarienpean maite-asper izugañia liken. Eta neska batentzat bi maitale, edota bi neskentzat senargai bat litekenean, Batzañeak erabaki dezala zein den maitalerik oberean, zein limurtzailerik oberen, eta beraz, zein den maitagañienik.

Atzenik, neskatx ederean lagun, datozela zazpi olerkari, ta mintxo-mintxo aipa dezate Epaitegi au, ta zugatz-azaletan, naiz basamaats-oñietan idatzi bezazte maite-legeak, eta yario ditezela aien ezpañetatik ahapaldi legunak, erlauntzeetatik ezti ona antzo.

Beñola Gantelmo'ko Estepani'k ola itzegiñen zuen, naski, aren izar-bekokiak Romanin'go ta Alpinetako muñoak argitzen zituelarik. Olaxe Die'ko Kondesak ere, maite-auzitegia zedukalarik.

Eskuan pototxiña, Pazko eguna bezain eder, Mari emakumeen gelara sartu zen. Ots, esan zien, edazute apurño! Onak lana arintzen din, andreak! Kopatxo bana edan dezagun auñera baño len! Eta espartz-azalezko pototxiñari ba zerion edari izpi berogañi, katiluak banaka banaka bete arteo. — Neronek egin ninan edari au, zion Mari'k. Beñogai

egunez leioan egon beaŕa din, eguzkiak miña ta indaŕa ken ditzazkion. Iru mendi-belar mota ditin, eta mustioak urĩn ona artzen din bulaŕa luŕintzeko.

No, Mari, esan zion nexkaetako batek; emen bakoitzak esan din zer egiñen luken eŕegiñ izan ezkero ta zer aintzat artuko luken, ondasunez yantziko ba litza; ik ere esaigun bada, Mari; ikus zer derizkionan. — Zer esan? erantzun zien; gure Crau'ko landetxean gurasoekin zorioneko naun, eta beste deusek ez neon kikilikatzen. Bai, esan zion artan gazteño batek; uŕerik edo zilaŕik ez dun gogo; baño goiz batez, Mari (barkatu ixilpean uzten ez ba dut) astearte batez, gogoan zedukenat, arba-biltzetik netoŕenan, eta Gurutze zurira nintzanean, zotzabar-xorta bizkaŕean, meakezuŕean eskua, ikusi indudan zugatzartetan mutil erne aski batekin. — Nor da? nor da?, galdegin zuten nexkak. Nongo seme da? — Zugatzengatik ezin argi ikusi izan ninan, baño oker ez ba nago, saskigiñean ain ederki aritzen den mutil ua, Valabrega'ko Bikendi. — A, sastraka! esan zuten nexkak ifi-karkaraz; saski eder bat nai, nonbait, eta maite duela siñestarazi zion. Oŕa baztar otan den neskarik edeŕena, oñutsik dabilen Bikendi senargai duela! Ta guziek adaŕa yoka asi zitzazkion.

Ordun Taven'ek, zear-begiraka esan zien: urte txar zuei, azi gaizto oeri! Rumea'k zoratuko al zaituzte guziok! Yainko ona ba lebilken bere atsetokian, eta ifigaŕi uken olakoentzat.

Eder dun zoro zoroan Bikendiri ifi egitea! Ez baitakizute zer balio dun beartsu izan aŕen. Entzun gertakari au. Yainkoak aldare-auŕean egindako mirari dun, eta gure egunotan gertatua; beraz egia. Luberon'go malkoŕetan bizi guzian artzai izandako gizon basati bat unan. Zartzaroan oartu unan, gorputz gogoŕa ilobirantza makurtzen zitzaio-la. Pekatuak aitortu nai bada, bear denez, eta Done Eukari'ko baselizako apezarengara yo zinan. Valmaseca'n bakar ta zorzor, ez Elizik, ez baselizik etzinan oiñez ukitu lenbizikoz Yauna artze ezkerro, ta buruz zekitzan otoitzak ere aaztu zetinan. Etxola utzita igo unan bada baselizera, ta an luŕeraño makurtu unan apaizaren auŕean. Zer ogenik dakartzu? galdegin zion apezak maitaro. — Ai ene! erantzun zion zaaŕak; beinola txori buztanikara bat ere artaldearen gaiñean zebilela (artzaien adiskide aundi baita), aŕia irazi nion, eta nai ez ta il nuen pinpin gaixoa. — Gizon au, berriz ari ez ba da, eroa duk, esan zuen apezak berekiko. Ta ote zan yakiteko, aurpegira begira esan zion: arako kako artatik zilintza ezazu yaka, seme, ta artean asoluzioa emanen dizut. Apezak esandako kakoa, elizatxoan zearka sartzen zen eguzki-izpia zen. Agure gizagaxoak erazten du yaka, ta siñeskiro iseki ere bai, ta zilintzan gelditzen da argi-izpitik. Gizagaxoa! esan zion apezak, eta zaŕaren belaunari elduz, nigar-malkoa zeriola, nik zuri asoluzioa eman? esan zion. Ene! nik bezat egin nigar, eta zuk eskua eda idazu, santu aundi baitzara, ta ni pekatari aundi!

Ontan bukatu zun Taven'ek, neskeri iria atertu zien kontu au. —lkasbidetzat dun au, esan zuen Laurek, eta egi biribila. Zergatik iri egin soñeko zarpildunari? Ile aulak azuri edera estali zezaken. Bañon aria ar dezagun beriz. Gure etxeko neska mats-alea bezain goi gelditu dun Biken-di'ren izena entzun orduko. Bai bide dun zerbait. —No, edera, zenbat iraun zuen osto-biltzeak? Lagunarekin orduak aazten ditun, eta maitearekin beta eskas. ¡Ekin, kuku-biltzaileak! ez al duzute aski, maxiolariok? erantzun zuen Mari'k. Zuek santu bat ere ipernuraziko zinukete. Orain, zueri bostak emateko (zueri ilea artzeko) nere gaxtean mojategi batean sartzera niyoan. Ut, ut! esan zuten ago batez andereak: Magali edera bezala? Maitakeriak iguin eta Arles'ko done Baladi'ren mojategian itxi zen bezala?... Nore, i kantari ona aiz; nai dunanean belaria zoratzen dun, eta kanta ion Mari'ri Magali'ren kantua. Igespide aunitz zituela, alegia, maitearentzat, bere burua maats-ayen, egazti, argi-izpi, biurtzen zularik; eta alere maite-minak artu zuela.

Magali zoragari!... asi zen Nore, ta andereak bizkortu zuten lan-ekina ta biotz-argia; ta martinar batek udauren-kantua asi ezkerro gañerakoak lagun egiten dioten bezala, nexkek ere, saldoan asi zuten leloa.

Magali'ren kanta

Magali zoragafi, adi leiora, entzu ezan nire goiz-kanta;
txistu-arátzen kanta.

Zerua izar zegon, enbatak askaturik, izañak, ordea, i
ikusiki, zurbildu egiñen.

Ostoen otsak adiña ez neri axola ire kantan; uin urdi-
netara nien, ni itsas-aingire egiñen.

Ai Magali, itsas-aingire egiñen?, ni arantzale egiñen;
atzemanen.

I arantzale egiñen?, sarea yaurtiren?; ni egazti biurtu-
ren; zabaldiak iraganen.

Ai Magali, i egazti biurturen?; ni eiztari egiñen; eiza-
turen.

Eper ta artaxorieri segara edaturen?; ni belar biguin
egiñen: lañean izkutaturen.

Ai Magali, i pitxi-lore egiñen?; ni ur garbi egiñen; urez-
taturen.

I ur garbi egiñen?; ni odei aundi egiñen, eta Indietara
igesegiñen.

Ai Magali, ik urungo Indiak ikusiren?; ni itsas-aize egi-
ñen: eramanen.

I itsas-aize egiñen?; nik alere igesegiñen: eguzkiaren
argi-izpi biurturen.

Ai Magali, argi-izpi biurturen?; ni musker biurturen: i
edanen.

I sasitarteko a'rabio biurturen?; ni sorgiñen argi: ilargi biurturen

Ai Magali, i ilargi legun biurturen!; ni laño eder biurturen: estaliren.

Estali a'ren ez ni atxikiren: ni arantzartean sorturik, a'rosa garbi izanen.

Ai Magali, i a'rosa eder biurturen?; ni mitxi'rika biurturen: muñ emanen.

Laister, laister, maite, ez nauk beññere atzemanen: baso ospelean aritz ni biurturen.

Ai Margali, i zugaitz ilun biurturen?; ni untz-ayen: laztan emanen.

Laztandu nai ba nauk zutoin bat laztanduren; ni done Baladi'ko mojategian mojatxo txuri biurturen.

Ai Magali, i mojatxo txuri egiñen?; ni konpesore egiñen: entzunen.

Ontan, andereak ikarak artu, ta aien eskuetako u're-kuskuak erori egin. Esan zioten Nore'ri. Ots, arin! zer egin zun Magali gaixok mojatan, lore ta aritz eta ilargi ta eguzki ta odei ta egazti ta belar ta a'rain izan ondoren?

—Kanta bukatzera nioan, esan zien Nore'k. Zertan ari giñan?: mojategian sartu zela, ta maiteak konpesore egiñen dela. Ikus beste oztopo au.

Mojategian sartzen bai aiz, i'leta-eresiak entzunen, eta mojaen erdian il-yantziz ni edirenen.

Ai Magali, ik ilarena egiñen? ni lur biurturen: idukiren.

Siñetsi bearko diat egiz ari aizela: toik gazte, oroigafitzat, nire kristal-eraztun.

Ai Magali, zintasun au esker onez artzen diñat. Begira goiko izañak: i ikusiki zurbildu egin ditun.

Nore ixildu zen: iñork ez txintik ateratzen. Zein ederki kantatzen zuen Nore'k: ibaiak deramatzin iraurbelar-izpiak antzo, batean lagun egiten zioten besteak zintzo ta eskurakoi.

¡Au egueldiaren edeña! esan zuen Nore'k bukaeran. Igitariiek igitaiak muntegian garbitu zituten gerlia kentzeko. Atzi izkigun, Mari, Yondone-sagar batzuk; gazta beña ekatzen, eta atsal-azkaria egin dezagun basakapean.

IV

EZKONGAIK

Iru mutilek irikatzen dute Mari. — Ilari'ren artaldea

Lili-ubel-aroan, ba doazi bikoteak itzalez itzal exkute-biltzera. Itsasoak bere bular ase'rea adiskidetzen du ta arnas biguin dario titi guzietatik. Ordun, asten dire ontzi ta txalupa saldoka Martega'tik, eta itsaso barean a-raun-egoak edatuki, a-raintzara doazi. Ageri ere dire ordun andere garatuen artean, nexka-saldoak eultze gisa, naiz artzai, naiz kondesa, eder-izena artzera. Ba dire senargaiak Crau'en, gazteluetan. Basaka-bordan iru azaldu ziren: beor-zai bat, beizai bat eta artzai bat: mutil ede-ak irurak.

Au-rena Ilari artzaia. Mila ardiburu ba omen, negutean Entresen'go aintziran la-fer gazian la-feratzen zirenak. Maia-tzean, garia kozkortzean ardiak berak omen zeramatzin Alpeetako goi ozki-feretara. Esaten ere da, nik bai si-fersten, Yaundone Mark'ez, beratzi motxalek iru egunetako lana ba zutela aren ardiak mozten; eta aiek moztu-ala, beste batek artile zuri astuna eraman, eta beste batek, aiek arin ustutzen zuten txanbila, bete.

Beroa aultzen zenean basaburuetan elur odeia zuñunbiloka astean, ikustekoa zen aren artaldea, Delfin-eriko goiko ibaíetatik zabalduko negu-laíera yeisten zenean! Ikustekoa zen artalde aberats ua maldaíetan beera! Auíetik urte-bildotsak zoazin ziripurdika, leíroan, beren artzaitxoarekin. Bildotsen uréna asto zintzaíidunak naaste, ta astakume ta asteme, atzetik astogaiñean astazaiarekin. Asto orien gañean eramaten dire yaki-edariak eta artzaien tresneria, ta axuri unatuak eta ardi ílen laíu odolduak. Uréna, saldoaren buruzagi antzo, bost aker adar-biuí, begiratuoker, elkaíen parean, zintzaíieri buru-kulunka eragiten zitela, eskainka-antzean. Uréna auntz-amak antxumeekin. urux yostalariekin eta axo eskukoiekin. Saldo yale ta baztarzale au, auntzaiaren mendean zoaien. Uréna, mutuía yasoaz aari auíelariak, belafí inguruan adar iru-biuíekin, eta saldo-nagusi direlazko bizkaíeko purpuxetekin. Auíetik mutil-nagusia, yaka latza bizkaíean, artaldeak atzetik inguratzen zutelarik. Eta auts-odei tartean an ageri ziren auíena laisterka ardi umedunak, axurien maíakari maíaka luzez erantzuki, mortxilak lepoan eta aíotzen zuten autsez, antxu ta íle-aari otzan estaltzen zituztela.

Mutil-nagusiak eta artzaiak noizpenka oiu egiten zien zakuíeri «itzuli» ezanaz. Azkenik ba zetoíren talderik aundiena, meaketan pike-tximika zuten arkazteak, berantardiak, bi aldiz umatuak, umeak kenduak, eta ume-egiteko zeuden sabel-nagiak. Atzetik gibel-saldoa; antzu, urgun,

ortzik bageko, ezin gainkatuzko aari, elbañi, adañak eta edeña galduak. Guzi au: auntz, ardi zar, arkazte, elbañi, Ilarirena zen. Menditik etxerakoan eundaka auñetik igarotzea aren begiak atsegiñ artzen zuten. Artzai gaztea, artzai kur zuri aundiek lañera yañaitzen ziotela, lañuzko zango-zoño belauneraño lekatuekin, astigar makila lodi bat eskuan, funtsez eta aurpegi naroz, David edeña zirudin, añastirian bere asaben idoietañ gazte zelarik ardiak eradaten zituenean.

Ara Mari, arontza ta onontza Basakaborda auñean, esan zuen artzaiak. ¡Ene! egi esan zidate artaz; zelaiean ez mendian ez itxuratan ez egitan ez diat aren ukondoraño den neskarik ikusi.

Ilari'ri muziñ egiten dio Mari'k

Ua ikusteko soilki artaldetik alderatu zen Ilari. Ondoratu zitzaion eta mintza-ikaraz esan zion: mendixkek igarotzeko bidea erakutsiko al didazu? ezperen ortik aterako ez naizen bildur naiz. — Bide auxe zuzen artzea besterik ez duzu, erantzun zion mendi-neskak; zoaz gero Peiramalako eremuan barna, ta zoaz ibar okertsuan barna, ta atzenean bilatuko duzu arkupe batean ilobi bat, añizko bi gudunagusirekin. «Antziñate» deitzen zaio ari... — Eskeñik asko, erantzun zion artzaiak. Nire xakia duten mila ardiburuk Crau aldenbeste igarotzen dute gaur, biar mendira igotzeko. Artaldeari auñetik natorkio bidea erakusten, lañeak

artzen eta gau-leku onak bilatzen. Nire ardi-yende au obere-
renetakoa da. Ta ni ezkondu ba nendi, nire emaztea egun
osoan uřetxindor xinta entzunez bizi litake... Ta zuk nire
esku-ekusia artzeko zoriona ba nu, eskeiņiko nizuke ez
uře-bitxirik; zuretzat egin dudan ezpel-edontzi beři ukigabe
au. Au esanda maiteki kolkotik atera zun ezpelezko edon-
tzia. Atsedeen-orduetan olakoak egiten astia ematen zuen
arı baten gaiņean. Aizto bat, beste gabe, bikainki lantzen
zitun artaldea zuzentzeko kriskitiņak eta lepo-ustaiak eta
ezuře-zko yoale-miian txori ta lore ta nai bezanbat eder-
gailu egiten zitun. Edontzi ua ikusi ba zendute, etzenuten
siņestuko artzai-aiztoz egiņa zenik. Inguruan laře ugari
loretsua zedukan, eta bi basauntz lařea yaten, edontziaren
belařitako. Beerago iru nexka zoragaři eta artzai bat zugaz-
pean etzanda. Nexka xaxtrakak artzaiarengana urbiltzen
ziren ixilka, ta saskian zeramaten maats-morkaetatik bat
aboratzen zioten. Ametsetan ari zan mutila, paře-z esnatu,
ta nexketako bat ikaratu. Eőoaren kolorea izan ez ba litza,
iduri aiek bizirik ziruditen edontzi artan. Beři zen, oraino
uki-gabea.

—Begien kilikagaři da, naski, esan zion Mari'k esku-
ekusi ori, baņo nire senargaiak ba du edeřagorik: niregana-
ko maitea. Ark iřikaz begiratzen didanean, begiak luřera-
tzen ditut, eta sekulako atsegiņa dit. Au esan neskak eta
artzaiak, anakak arinduz, iratxo bezala itzali zen. Ilari ar-
tzaiak edontzia lengo lekuruatu zuen, eta geldi geldi iluna-

baŕean bordatik aldegin zun, alako nexka edeŕa arengana ez ta beŕerengana zegoelako.

Veran beorzaia.—Alaba eskatzen dio yaun Éraimun'i.

Mari'k muziñ egiten dio oni ere

Agertu ere zen Basaka-bordan Veran, beor-zaia, Sanbu'n bizi zena. Sanbu'ko zabaldietan, lañanbiludietan eun beor zuri zitun, seska yeikien moŕozle. Eun beor zuri, gesal-belaŕa antzeko motots ederdun, aitzuŕez iñoiz ukigabeak. Agokorik bage ziztuan zioazelarik, aien muiñoak maitagaŕiren lepoan adatsa bezala aŕotzen ziren.

Lotsa iretzat, giza-aria! Camarga'ko beor zuriak ez dituk egundaño menderatu ez esku-atseginka, ez aztal-eztenka. Amaŕuz atzemanda ikusi ditiat batzuk gesalbelaŕetatik uŕun; baño alako batean yauzi bizkor ustekabekoz, uzkaili dite gañekoa, ta ordun laugainka ikusi ditiat ogai legoa bidean aizea arnastuz, eta bein Vacares'era ezkerro (an yaio baitziren) kresal-uŕiña lasai artzen. Azi basati oŕek itsasondoa maite baitu, Neptun'en gurditik igeseginda, oraino apar-zirta dite bizkaŕean. Eta itsasoa asaŕe dadinean, eta zerua goibel dadinean, ontzien unamak eten direnean, Camarga'ko moxaleri atsegiñ-íŕintzi zeritek. Ta isats luzea zaaro antzo iñaŕosten dite ta luŕa aztaŕikatzen, yainko izugaŕia-
ren eztenak eraginki; ark sortzen baititu naspilaka ekaitz eta ugolde, ta ark iraultzen azpikoz gora itsaroaren ondaŕak.

Veran'ek eskuarki bere beo'ak Camarga'n la'atzen zitun. Beinola, eginbea'ak Crau'ra eramane zun, eta Veran, Mari'ren landetxerantza zuzendu zen. Camarga'n, alegia, ta arako Rodan'en agoetaraño otsa baitzen, eta izanen ere luzaro, Mari neska ede'ra zela. An azaldu zen lerdan, arles-yaka luze go'ixta soinean musker-bizka'ra bezalako ge'iko naba'az tinkatua, ta ezko-ginbaila eguzki izpiz dirdaiga'fi.

Ta yaun E'raimun'en ondora ezkeron, esan zion: egun onik: ni Camarga'ko ugaldeta'ra nauzu: Petiri itzaiaren biloba. Aurpegi-antzaz ezagutzen al nauzu. Gure aitona zena gutxienez ogai urte le'roan bere beo'ekin zure la'ainean eultzilari ibilia duzu, Aintziradi ontan, gure aitona gizagajoak iru beor-uztar zitun, gogoan al duzu. Baño orantza zenbat azi den ba zenekusa! Gaur gero uztaro da. Onezkero zazpi beor-uzta'ri ba ditugu... Urte askoz, seme, ugariturik ikusiko al dituk la'era eramatean. Zuen aitona ezagun diat, aspaldidanik adiskide. Baño gorputza izozten digun adiñera iritxi ezkeron, su ondorako gelditzen gaituk, eta yoan dituk adiskideak. Baño, ez da au guzia, esan zuen gazteak; ez dizut esan oraino zer dakardan. Maiz aski, Crau'ko yendea agotzetara Sampu'ra dato'renean, gurdia zamatu bitartean, Crau'ko nesketaz dugu yarduna, ta zure Mari ain nire atsegiñeko adierazi didate, zuk Veran orobat arki ba zeneza, sui bai ninduzuke. — Veran! Yainkoak ala letsa! esan zuen E'raimunek; nire adiskide Petiri beorzaia- ren ondorengo urtume batek edertuko nindikek. Eta Yain-

koari eskeřak eman-antzean eskuak zeruratuz esan zun:
—Neskari atsegin bai atzaio, (bakařa izaki ta au diagu
kutuna), ezkontsari auřekotzat nire onespena ematen diat,
eta betiko iraun ezak.

Au esanda, belakoan otsegiten dio alabari, ta itz bitan
azaltzen dio aren asmoa. Neska ikaraz, zurbil, begi-laři
onela mintzatu zen: Aita, zer asmo du-zure buru zuřak?
Onen gazte ta ondotik astandu nai nauzu? Noiz edo bein
esan izan didazu, itzematea zuurki egin bear dela, ta lenik
ezkongaiak elkar ezagutzea on dela. Eta norbait ezagutzea
aski al da?... Ixildu zen eta aren aurpegi naasian gogoeta
goxo bat agertu zen, goizeko euritean loretxoak ur aře tar-
tetik ageri diren bezala. Mari'ren amak onetsi zitun aren
itzak, eta beorzaiak par-iřika esan zun: Eřaimun yauna,
ba-noa; Camarga'ko beorzaiak eltxo-zizta ezagutzen baitu,
naski.

Uři zezen-ezlaria

Uda artan bertan Camarga'ko laře latzetatik etoři zen
bordara, neska ikustera, Uři, zezen-ezlaria. Camarga basa-
tiko zezenak beltzak dire, beltz, izu, nonnai ospatuak.
Eguzki-izpi gorietan, izoztean, eta ugoldeetan, Uři an zebi-
len aiek lařatzen urte guzian. Eize-tartean yaioa, zezen
tartean azia, zezen-itea zuen, eta begi izua, ta kolore iluna,
ta aiek bezain gorpuzkera ta bařen gogořa. Zenbat aldiz,

yaka lufera egotzita makila artuz, beien érapetik zekoak erauzi zitun, eta gero, bei aseéarean bizkaéan makila sail bat autsi, beiak maíuka ler-basora igesegin ta burua zemai-ka itzultzen ziolarik! Zenbat ergi ta zekor uzkaili zituen Camarga'ko xaki-aldietan! Oraino bekainean baitzedukan tximista antzeko ebaki-ondoa, ta gogoan zedukan, noizbait belargazi ta odaía odoldu izana.

Xakiegun (marka-egun) aundia zen. Donamarietako, Faraman'go, Albaron'go ta Urgeldietako zezenak biltzeko, laíera bialdu zituzten eun zaldizko bizkoíenak eta oituenak. Toki yakiñean yendalde aundia zegon bero bero, laíain aundi bat ixten. Ikaraturik, zabaldi gesalean ba zetozen eriosuar irureun ta geiago zezen eta ergi, aize-oíoa bezala, lezka ta lubeazunak lerdakatuz. Laíean atzematera yoan ziren beizai kementsuak, eztenez eragitenago diote aien laugañari. Laister iritxi ziren xaki-lekura. Beitaldea ikara ta ixil gelditu da. Beizaiak ordeá, bizkaía zirikatuz, laíain-ingurua iru aldiz ibílarazten dite, aspertu gabe esetsiz, zakuak pitotxa bezala, Luberon'go aíanok sapelatsa bezala. Nork uste? Uíi, oi ez bezala, beoíetik yeisten. Zezenak ate-ondoan bildurik, ikaratzen dire biziki. Laister ateratzen dire erdira bost zekor zerua buru-kulunkaz zulatu nairik. Uíi, aizea bezala oldartzen zaie; aizea odeien atzetik antzo, laisterka esesten ditu, edo zirika edo auíea artuz, edo auíean dantzan, edo mutuíeko bizkor batekin, zorazten ditu. Eíi guzia zoraturik txaloka dago. Uíik, autsez

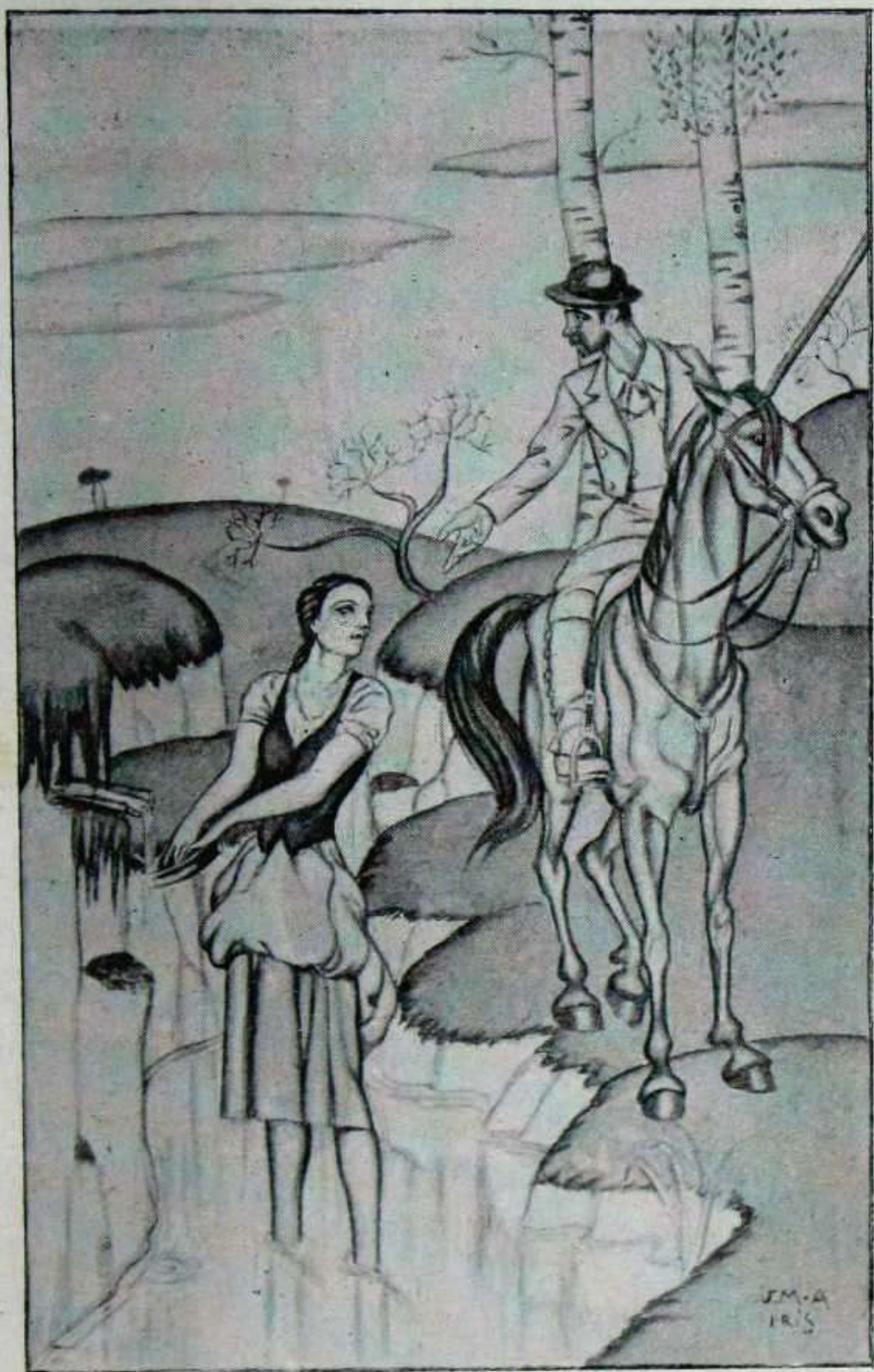
beterik, eltzen dio alako batean adařetatik zezen bati, ta buruz buru indarka eusten dio. Zezen beltzak adařak askatu nai ta gorputza okertzen du ta aseřez mařu egiten du ta odol apar ta kei dario. Alpeřik aseřea alpeřik indarka; Beizaiak bizkařarekin antzez eusten dio, lepoa okertuz, eta beste aldera bapatean bultzatuz luřeratzen du indařez, eta orma gogořa bezala zezen eta ezilari luřera eřoizten dire. Oiu ikaragaři batek milizkak iņařosten ditu. Ori duk, Uřı, ori! dio eřiak. Eta an doazi bost gazte bizkor zezenari eustera xakia (marka) egin bitartean. Uřı'k burni goriz bizkařa eřetzen dio. Arles'ko neska gazte batzuk, beoka zurien gañean zangalatrau datoz laugainka, bular-arnaska ta matailgoři. Eskeintzen diote Uřı'ri adar-ontzi aundi bat ardo, ta aldegiten dute zabaldian barna auts-odei tartean. Atzetik doakie zaldizko-sail bizkořa. Auts-odeia laister txarotzen da. Uřı'k zezenak gogoetan, eta eziketa. Lau ziren oraino xaki-beařak; baño belar ugarigoan segariak kementsuagolan egiten duten bezala, zezen-ezlariak ere indar eta buřuka, lau zezenen bizkařak auldu zituen. Atzenekoa nabařa zen eta lasa lasa lařatzean ari zen: Ba doakio Uřı. Aski duk Uřı, aski, dirautsoe itzai zaařak. Alpeřik esan! Zezen nabar arengana ba doa, ezten-aga mutuřez auřera, ta kolkoa zabalik eta izarditan, oldartzen zaio. Zezenak geldi igurikitzen du oldařa ta mutuřaren erdian artzen du burnia. Eztenaga zartatzen da, ta zezen mindua aseřetzen da biziřo. Uřık yauzi eginda adařetatik eltzen dio. Zezenak berekin

derama, ta bien artean laisterka zelaieko gesal-belaía azta-
katzen dute. Arles'ko beizaiak, zaldiz, eztenagaetan tinkat-
turik, buruka lazgaía Urgeldietatik zekusaten. Aseíe bi-
zian, gizonak zezena eskuratu nai, ta zezenak aístaka
deraman gizona iñaíosi nai, bere mingain apar-yarioz mutur
odoldua milikatzen duelarik. Zezena nagusi!... Zakar-píla
bezala amildu da, zezenaren laisterka burúndarekin. Ilare-
na egik! Ilarena egik! esaten diote alde guzietatik. Eltzen
dio zezenak adar-mutuíekin, eta buru aseíeari eragiñez,
zazpi kana gora yaurti du atzera. Milazkak dardar egin
zuten sortu zen deadaíarekin. Zerenarengandik ufun erori
zen Uíi gizagajoa auzpez, laíiki zauritua. Ordudanik etzion
aldegin aurpegiko ebaki-ondo itsusiak.

Uíi ta Mirei ituíian izketan

Iritxi zen bada Uíi Mirei'ren bila astakiloz yauntzita,
beor-gañean. Goiz artan, neska bakaíik zegoen ituíian, eta
besouts, eta magala bilduki gazta-zumitzak garbitzen ari zen
azari-belaíarekin. Aitaren!... zein edeía zegoen, ointxoak
ituíiko ur garbian beratuz. Uíi'k esan zion:

—Egun on, eder; zumitzak garbi bitartean, aén, beor
zuri onek edan dezala, iduri ba zaizu. —Emen ba dago ura
ugari erantzun zion; askan edan dezake gogo dun guzia.
Edeía, esan zion gazteak, emaztez edo aíotzez Érege-basora
yoanen ba ziña, etzenuke zumitz garbiketan ari beaíik, bei

beltz izu aiek ez baitire yeizten, eta an emakumeak lasai bizi dire. Andik itsas-oíoa entzuten da.—Gazte, erantzun zion neskak: zezen-eíian neska guziek aulkeriz iltzen dire. —Edeíá, lagunaren ondoan ez dago aspertzerik.—Gazte, urúti aietara doanak ur gaziak edaten omen ditu, ta eguzkiak aurpegia eíetzen omen dio.—Edeíá, piñupean naiko itzala ba zenuke,—Gazte, piñuetara suge muskertsu ta biuíak igotzen omen dire.—Edeíá, ango burio ta koartzak Rodano-ertzeko sugeak atzematen ditute.—Gazte, ez aseíetu, zuen piñuak gure basaketatik urun daude. Edeíá, apezak eta neskak ez omen dakite uréngo urten ogia non yanen, esaera zaíak dionez.—Gazte, nik nire maitearekin yan ezkerro, besterik ez dut bear nire kabia uzteko.—Edeíá, ola ba da, maite nazazu.—Maiteko zaitut esan zion Mirei'k, baño zure eztenaga lenago loratuko da; onako muño ok, ezkoa bezala lenago beratuko dire, ta lenago yoan al diteke itsasoz Baus'ko irira.

V

BUÑUKA

Mirei ta Bikendi maite-ametsetan

Zumar txurien itzala luzatzen ari zen. Vantur'ko aize goxoak aizegiten zuen, Eguzkiak bi orduko bidea zedukan izkutatzeko. Nekazariak noizipein begi ematen zioten eguzkiari, aratsa noiz etorriko, beren emazteek atal-ondoan eserita ikusteko.

Beizala ba zoaien bere aldetik, eta iturriko neskak eman zion etsipenak burua nasten zion. Aldiz aldiz, aseñeak edo lotsak bekokira odola biltzen zion. Zelai-zear laisterka, iraiña gogoanago ta aseñetzenago zen. Ainbesteraño, alegia, arkoskoekin ere buñukatuko baitzen, eta ezten-agarekin eguzkia ere zulatuko baitzuen. Sasitik aizatzen den basurdea alaxe dabil muñoz muño Olimpo beltzean, eta atzetik dañazkon zakuñengana itzuli baño len, ilea lazten du, ta letagiñak arteetan zoñozten ditu. Beizai suminduari buruz eta bide beretik zetoñen txairo Bikendi, atsegiñez beterik, neskatxak goiz batez masustapean esan-itx goxoekin ametsetan. Durana'ko seskak bezain lerdan zetoñen, eta aurpe-

gitik zoriona ta maitasuna ta pakea zerion, eta aize biguina kolko zabaletik sartzen zitzaion.

Muskeña bezain arin zebilen oñutsik ari borobilen gañean.

Askotan, luña itzaletan yartzen deneko ordu ozkiñian, irusta-belaña bañutian otzak zimurtzen dunean, Bikendi, neska edeñaren bordara urbiltzen zen eta an itzulinguruka ibili, mitxeleta bezala, ta izkutaturik, uñezko txoñuaren xinta edo zotal-txoriarena ateratzen zituen, eta neska maitea, yakiñaren gañean, deia ezagutuki, laisterka ta izkutuka eloñi-esipera zetoñen, biotzak pilpil zegiola. Ilargia kukepearen gañera zabaltzea, ilunabañeko uda-aizeak galburuak maiteen bulaña bezala kulunkatzea, ta orkatzak eiztariengandik iges, egun osoa eman ta bakañik bere burua sasi-tartean eta arkaitz doñe tartean ikuski senti duen atsegiñ berdingabea, fitsik ez dire, Mirei'k eta Bikendik ordun senti zutenaren aldean. Ixil itzegin, ordea nire ezpañak, esiak belañiak ditu ta. An itzalpe izkutuan bien eskuak elkartzen ziren ezarian ezarian, eta estutzen gero. Ixilaldi bat ondoan, oin-mutuñez ari biribilek amiltzen zituten. Eta besterik esateko asmatzen ez ta, mutilak par-muñitz artean bere lanbideko gora-berak yalkitzen zition: zenbait gabez atari zabalean lo egiten zuela, ta bordetan zakuñek ozkatu egin zutela noiz edo bein, eta zauri-ondoak an zeduzkala. Neskak, aldiz, egunezko lanak, eta gualdikoak, eta gurasoen asmoak, eta auntzaren autsiabañak: lorean zegoen maatson-

doa txaro mo'oztu zuela. Alako batez, Bikendi etzen bere buruaren yabe. Belar aundiaren artetik basakatua bezala na'raz eto'ri zen nexkaren oñetaraño. Baño, ixo nire ezpañak, esiak belañiak ditu ta.—Mirei, idan musu bat, esan zion Bikendik. Mirei, ez yan ez edan negon; ainbesteko maitea biztu didan. Mirei, ire arnasa nire odolean sartu nai niken, eta aizeak eramaten zidan. Ire gonaren magala bederen utzadan, musukatzeko. Egun eta eguzki ari nadin musuz betetzen!—Bikendi, ori pekatu itsusia duk, esan zion Mirei'k, eta otatxoriek eta go'ribeltzek zabalduko ditu bezela maiteen ixil-gordea.—Ez izan o'ren beldu'rik; biar bertan aizatuko nik Crau'tik asita Arles'ko mugaraño dabiltzen otatxoriak. Mirei, iregan Paradisua zekusanat... Entzuidan, Mirei, zion yaun Anbrusi'ren semeak; Rodano'n ba dun belar bat, guk belar-kizkur esaten dioguna. Bi lore ditin, bata bestearengandik bereix, txapar bakitzetan, eta ibaia-
ren onda'fean. Maite-aroa eldu zaitenean, loreetako bat gañera ateratzen dun i'fiz, eta eguzkiari eskatzen zion pin-pina zabal dezaion. Ain ede'ra ikustean, bestea ernatzen dun, ¡ikustekoa! ta lagunarengana maitaro igeritan zoaien musu bat emateko bere aienak luzatuz, gorbeldarengandik bereizi ta, txortena autsiz, bere eskuko, baño iltzear, eta muñ egiten zion bere ezpain zurbilekin, lagun zuriari. Mirei! musu bat, eta gero eriotza... Baka'rik geuden ta... Neska zurbil zegoan; mutila zoraturik, begira zegokion. Nasialdi artan, basakatua bezala yeikitzen da bat batean.

Neskak, ikaraturik, kentzen dio eskua geñitik, baño ark beñiz eltzen dio. Baño itzegin ixilago, nire ezpañak, esiak belañiak ditu ta. Utzak, zion neskak intzirika, utzak, zion makurtuz eta bufuka. Baño mutilak, atxegin beroz estutzen du, ta taitar egiten dio matailean. Neskak atzimurtzi egin zion, makurtu zen, eta igesegin zion pañez. Eta urundarik maxioka kantatzen zion: «ator beñiz, ator beñiz!...» Onela ilunabañean beren garia ereiten ari ziren, ilargi-gari edeña, Yainkoak egegeeri naiz nekazarieri ugari bialtzen dien esku-ekusi loratsua.

Uñi'ren eta Bikendi'ren eñonka

Ba zoaien bada iluntzean zabalbian barna saskigile lerdena, Uñi'ren bide beretik. Tximista lenbiziko zugatzarengana bezala, aseñe biziz esteak yaten, onela mintzatu ziztaion bei-ezlaria: —I al aiz, ardi-semea, Mirei liluratu duna? Ordun, zarpail oñek ara oan ezkerro, esaiok, ez didala axolik arengatik eta aren erbiñude-ezpainengatik, ez ta ire aragia estaltzen dun zatar zañarengatik, emagixon eder; bai aiz? Bikendik dardar egin zun. Bañenak su artu zion berela, ta biotzak yauzi egin zion suziriko antzo. —Doiloña, ezurak autsiko ditiat, geña biurñituko diat atzapar okin, erantzun zion leoi añe gosearen begiratu batez. Eta au esan bitartean, aragi beltzak dardar zegion. —Buruz aripila iriyoko diat, lapuña esan zun besteak; ire eskuak

aulegi dituk; ez duk balio zume bat biuñitzeko; itzalez itzal ibiltzeko ta alperkerirako baño. — Bai, erantzun zion Biken-dik sumindurik: zume bezala lepoa biuñituko diat. Iges egik, bada, iges nire aseñetik; ezperen, Galiziko Santiago añen, ez duk geiago Camarga'ko milazkarik ikusiko; onako burnizko eskumutur onek ezuñak eyoko ditik eta. Bere aseñez norengan irauli arkitu zulako pozez, beizaiak muzinka erantzun zion: itxok, kaiku, pipa biztu bear diat. Eta au esanda, atera zun sakeletik aker-lañuzko toxa ta andik pipa beltza, ta irazeki bitartean, nardaz esan zion Biken-di'ri: amak seaskan eragiten zian bitartean ez al zian Joanes Artza'ren ipuina kontatu.

Yoanes artza gizon indartsua uan. Bein batez nagusiak bi idi parerekin bialdu zian galtzua uñatzera, ta zer egin omen zian? Artzai batek aari-eulia bezala artu idi uztartuak eta airean bota zumartxuri baten gañeraño. ¡Añai ezereza; beañik etzegok emen zumartxuririk! — Lotsa gaiztokoa, esan zuen saskigileak, i ez aiz astoa alor-mugatik bialtzeko ere, urdea, mingain utsa aiz! Bikendi mugimentu gabe, eizezakuñ baseizearen auñean bezala, arerioari bidea itxiz zegoen. — ¡Yetxi adi zaldikotik, yetxi! zion Bikendi'k oyuka. Ez aiz yetxiko, alper añandi-aundi ori, ez!... Yetxi adi, edo eratxiko aut. Ikaratu egiten aiz? Atzeraka oa? Orain ikusiko diagu nork esne ohea edoski zun. Eta i, azi gaiztoa, gizon bizarduna aiz? Estekatuko aut, gari-bala bezala. Ik itsusitu al duk landa ortako Mari, inguruetako lorea? Nik

garbituko ditiat ire iraiñ oriek, nik, ire odolarekin, odolik ba duk beintzat. Beizaiak aldiz erantzun zion: aře, aře, sukal-maitale, itxok, or noaiek. Eta berela yeixten da zalditik.

Buřuka. – Bikendi nagusi. – Uři'k azpikeriz, burni-agaz yota zeřaldo uzten du Bikendi

Aizatzen dute soingaņekoa; eskuzarta egin dute; aizea ere ikaratzen da; aien oiņenpean ařibilak amiltzen dire; oldartzen dire elkargana bi idi bezala. Bereolaxe, bi idik, uřuti eguzki bero izpitara bei gazte beltz guria otaluřean ikusi orduko maite-mařua ateratzen dute lezka-tartean eta barnean tximista lertuko bai litzaien, maiteak bertan itsutzen eta zoratzen ditu. Ta aztařika bata besteari begira, arnasa artuz, burua makurtuki elkaři eltzen diote talka-ots aundiarekin. Buřuka luzea ta gogořa dute, maiteak moskortzen baititu, maitasun bizkořak eragiten die ta zirikatzen ditu. Bi txapeldunek olatsu ukabilkatzen zuten elkařen burua. Uři'k ortzetako edeřa artu du, ta aundigoaren eskaiņia ikusita, yasotzen du asaře bizitan bere eskutzařa, ta gabia bezala Bikendiren gaņera egozten du! To, to zartako au, eřukařia! – Aizeputz, ikustak bulartsu naizenez, ziotsaten elkaři. – Begira-itzak nire eskuek egindako ubelak. – Eta ik, ařaio oře, begira zenbat untza odol ixurtzen duan. Eltzen diote elkaři, iņařosten dire, makurtzen eta zutitzen

dire, oñez oin, soñez soin; biuritu besoak eta mañuskatu, bi suge kiribildu antzo. Luzaro zuti, zotuku bage daude. Biotz pilpirak entzuten dire, eganagi baten egaketa bezala. Tinki ta ixilik, bata bestearen babesean. Gardon'go zubi añañiaren zubi-bulañak dirudite. Bat batean askatzen dire, ta ukabilak estutzen ditute; beñiz zapaikiak zapaña yotzen du; beñiz aseñeak estutzen ditu ta ozka ta atzamarka ari dire. Ene! Bikendiren ukaldiek! Ene, beizaiaren muturkoak! Ukabilko izugañiek ematen ditio, baño Valabrega'koa, kaskabaña bezala usu, an dabilkio inguruan yauzika fuñunda bezala. Oraintxe bai, dio saskigileak, burua autsi bear diat! Baño indaña artzeko atzeraka egin zun bitartean, eltzen dio laister meaketatik Provenza'ko legera, ta sardeak garia bezala yaurtitzen du burutik atzera, saietsez zelaia yotzeraño. Bil ezak zitua, bil ezak, muturkatu dukan lur ortan, eta autsak atsegiten ba dik, yan edan ezak ar oñek nai adiña.—Aski duk itzik, eroa, irugañenean bukatzen duk buñuka, esan zion gazteak, edena zeriola. Odola igo zitzaion ile-muturétaraño. Yeiki zen erensugea bezala saskigilea, ta bere biziaren zorian ekiten dio Camarga'ko basatiari, ta, gazte izan añen egundañoko ukaldia ematen dio bulañean. Alderoka asten da basazia; zutik egon nai, baño begiak lausotzen zaizkio. Luña biraka dabilela dirudio, izerdi otza dario bekokitik, eta berebiziko dunbotsez doñe bat bezala erori zen zelai-erdian.

Crau'ko ingurua nare ta ixil zegoen. Uñutira zabaldia

itsatsoan, galtzen, galtzen, eta itsatsoa zeruan. Aatetoak, aateñoak eta basaateak, bizkar dirdaitsuz eta suzko egoz, aintziraren ertzeroa zoazin egunaren atzen-izpiari agur egi-tera. Beizaiaren beor zuriak, zumeletan itsatsa orázen zuen, eta sabelpean zilintzaka zeduzkan oinburdin aundiak utsik. — Igitzen ba aiz lertuko aut! Orain ikasiko duk gizonak zigórez ala eskuz neurtzen diren!... Ota lur ixilean, saskigileak oiñez bulartea estutzen zion Uí elbañituari. Oinpean iraultzen da, ta abo-suduñetatik odol beltz zikiña dario galgal. Iru indañalditan egiñalak egin zituen saskigilearen oinpetik limurtzeko, ta beste ainbestetan bota zuen zabal legaíera, apaía zeriola, begi-oket eta abo-zabal, pizti itsusi bat bezala. — Ikasi al duk, zitala, guziok ez gara ire amaren seme? esan zion Bikendi'k. Oa Éregebasoko zezenetara ta esaiek nolako ukabil dudan. Aldegik emendik Camarga baztaíeño zekor tartera, ire ubelak eta arokeria ta lotsa izkutatzera. Au esan ta bere eskuko utzi zuen mutil zakaía. Ardimotzale batek bereola idukitzen du ankartean aaria, ta ílea erantzi ondoan, ipurgañean xartako bat eman ta bialtzen.

Éramiñez ta éautsez beterik, yeikitzen da saltoan beizaia, ta ba doa. Burutapen gaiztok derama zabaldian barna. Biraoka ta oíoka doa otsoa bezala, aragiak ikaretan. Zeren bila ote dabil legar eta añar tartean? Ene! Tenk egiten du alako batean, eta bere buruaren gañetik dardaratzen du ezten-aga, ta erasotzen dio Bikendi'ri. Au ikustean, lagun-

tzarik bage bere burua ikuski, zurbildu zen eriotzera bai liyoan. Eriotzak ez du ikaratzen; salkeriz bizkoágo zen etoi baten menpean erori-beaák, ordea.

Bai al duk bekoki, etoi oék? esan zun Bikendi_k, eta martiri antzo etsaia geldi igurikitzen du. Uútigo, zugaz-tartean izkukurik zegoen maitearen borda. Samur samurki aruntza itzuli zen, maiteari agur esateko bezala. Ona, Mirei, iregatik niyoan eriotzera. Bikendi gizagaxoa.

Inka laí artan asperenka ari zen oraino maitearengana. –Yainkoari goraintzi akioke, esan zion Uí'k ostots otsez, anker aék, eta berbertan ezten-agaz yo gazte gizagajoa ta zinkurinka erori zen luéra. Belar odoldua etzin zen aren azpian, eta luzaro bage txiñuíak bide egiten dute aren zango lúeztatuetan. Bitartean beizaia laugain ziyoan, marmarika. – Gaur gabea, zion biuí aék, Crau'ko otsoak oturuntza ba dite legaéetan. Bai poza duketela olako otordua-ekin!

Crau aldea nare ta ixil zegoen. Uútira, zabaldua itsasoan galtzen, eta itsasoa zeruan galtzen. Aatetoak, aatetipi dirdaizuak, eta basaate su-egodunak aintzira ertzera zoazin, azkeneko argi-izpiari agur egitera.

Ta beizaia laugainka, laugainka, itxedon bage. Ots, ots! ziotsaten zanguú-biltzaileak beofari. Ta beoák sudupil-begi-belaíeri eragiten zien. Rodano ibaia laister begizta zuten. An zetzan bere uberkan lasai. Aitzulo santuko bidez-kariak bereola egiten du lo, bideak akituta, aú zuloan.

Ilargia dizdiz ari zen ur gañean. Ibaiean áraunka zoazin iru ontzilari.

Iru ontzi-zaiak. — Iratxoan dantza

¡Ontzikoak! oiur egiten du giza-iltzaile koldararak; ontzi-azalean naiz goñubean eramane al nauzute nere beorarekin? — Ator usu, azi on, erantzuten dio maxi-mintzo batek. Krisailu izekia gora dute, ta arauene eta agaren tartean an dabilta arain ekurugaitzak. Beta galtzerik ez dago; arantzak yotzen du. Urbil adi, moosko, mugonaduk; sar adi ontzian usu. Biuria, gibelean eseri zen. Beora igerian zoaien ontzi-atzetik, mutura zapioeri lotuta. Arai aundi ezkata-zuriak ararte barnak utzita, ontzi-gibelean yauzi egiten zuten, ur nareari eraginez. ¡Ontzizai! dio araulari batek, antzia alderoka asi da ¡begira! Au esan zuna, alkitoan oiña tinkatuki, arauenean kiribildu zen ayena bezala. — Oartu nauk aintzintxe, dio ontzizaiak, karga madarikaturen bat deramagula, Ontzizaia ixildu zen. Ontzi zara alderoka zebilen moskora bezala. Ontzi zara zarkildua zen; olak ustelik zeduzkan. Yainkoaren tximista! esan zun beizaiak lemeari elduz, ikaran zuti yafirik. Norbaitek eraginda gero go ta eraginego dabil ontzia, artzaiak ariz yo ta bizkarezura autsi dion sugea bezala. Lagunak, zergatik astinaldi ok? Ni murgiltzea nai al duzute? Ola oiugiten die beizaiak ontzi-mutileri, orma baño zurbilago. Oraintxe ezin

menderatu dut lemea, dio lemazainak. Neregatik ontzia yaikitzen da, ta yauzi egiten du txirdilak bezala. ¡Norbait il duk ik, doakabea!—Nik? Nork esan dik? Ola ba da, Satan'ek eraman nazala ipernuko osiñera.--Ai, aaztu zaidak, esan zun ontzizaiak zurbil zurbil, aaztu zaidak; gauí duk done Medart'en gaua. Gau, ontan, ibaiean ito guziak atera bear dite beren zulo ta zuñunbiloetatik, eta aurpegia agertu bear dite, denik ondaírenean egon ta ere. Ara, asi dituk leóo luze luzean. Ara, gaixoak! Oiñutsik ziyoazek ibai-ertz aízura. Soiñeko loituetatik, ile lizunetik ur aíe tanta lodiak yariotzen dituk. Itzalean, zumartxurien azpitik, leóo leóo zoazik, argi irazeki banarekin. Izaíetara begirazeudek. Zango kuzkurtuak ondaíretik erauziz, buruak oraino limuria daritela, ontzia kalakan eta alderoka zerabilte, ekaitzak bezala. Une oro itzal beíi bat ateratzen da ertzera gogo biziz. Bai atsegiñez artzen dutela arnas garbia ta aloíretatik datoíren uríña! Ikus nola begiak adatzen dituzten Crau'ko zabaldira. Oinbesteko zurmiñaldi ondoren, atsegin zaie naski, igitzea, ta soñekoetatik ura dariela begiratzea! Une oro limuri ondaíretik itzal beíi bat agertzen da. Guziek ikaraz iñaíosten dute osiñeko loia. Ba dire zaaíak, gizaki ta emekiak, aragi ta ortzik bageko gizagaxoak. Perka ta mazkar aíantzara yoan, eta perka ta mazkaíen yanari izatea gertatu. An ondaíean diyoan talde naigabetua ba al dakusak? Senargaiarengandik alde beren buruak ikusita. Rodano ibaiari izkutatzeko ta beren naigabea murgiltzeko

ondaña eskatu zioten neska eder ero aiek dituk. Gazteño
 gaixoak! Argi-ilunean ageri zaiek pilpilka gorbela zikin-
 dutako bulartea, ta dariten tantaka etzekiat malkoa den ala
 ileetako ituzura. Ontan ixildu zen ontzizaia. Murgilduak,
 esku batean sugaña zeramaten; eta ixilik eta astiro zebil-
 tzan ibai-ertzean. Geldiune artan euli-furunda ere oartu
 ziteken. Ontzizai! esan zun Camarga'rák ikara lauofitan; ez
 ote dabilta zerbaiten bila ilunbetan?—Bai, zerbaiten bila,
 zoribagea! Burua alde guzietara itzultzen dite. Luñean bizi
 ziralarik erein zituten siñiste-egiteen eta egite onaen bila
 zebiltzek. Gogo dutena bilatu ordeko, pañastan amiltzen
 dituk artaldea ozkiñi atsegiñera bezala. Ta egite ona eskue-
 tan artu orduko, lore biurtzen zaiek, eta mordoxka bildu
 ezkerro. Yainkoari zeramaioe alaiki ta arekin zeruko ateak
 irikiazten zizkiote Yondone Petiri'ri. Yainkoak ola ematen
 ziek erio-osiñean yausi zireneri, beren buruek erosteko
 asia, Batzuk ordea, egundu orduko, atzera urpera sartzen
 dituk. Yaiko-nardatzaile, gaixoen zanpatzaile, saltzaile,
 gizailtzaile, artalde erkitu ori, alpeñik zebilek zeruratu de-
 zaken egite on baten bila. Ibai-ondañean oztopo egiten dite,
 arkoskoetan bezela, beren pekatu gaitz eta eriotzekin.
 Mandoa iltzen duk, eta makil-ukaldiak bukatzen dituk;
 aiek ordea, uñnen mañuan zeruko barka-eske ari dituk noiz
 arte ez dakitela...

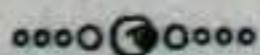
Alako batean, lapuñak bezala eltzen dio ontzizaiari
 Uri'k. ¡Ontzian ura! dio eñukañiak. Atxukila or dago, eran-

tzuten du lasai ontzizaiak. Asten da Uří ontzia txukatzen eriosuar...

Gau artan, Trinkela'ko zubian iratxoek dantzan zebiltzan. Eupa mutil, ekin, Uří, aspertu bage! Beorak abokoa autsi nai dik izututa.—Zer dun, Zuri, zer dun? ildakoek ikaratzen al aute? esaten zion nagusiak, ileak lazturik. Gerogo ta ilunago ageri zen ibaia. Ura irixten da atzeneko oletara. Nik ez dakit igaritan, ontziai, esan du Uří'k. Ontzia aterako da?—Ez, esaten dio ontzizaiak. Begien itxiriki batean pulunpatuko da. Baño ibai-ertzean leóan dabiltzan itzal oriek, oinbeste ikaratzen auten oriek unama-mutuía botako zigute, esan zuen, eta ontzia Rodano ibaiean pulunpatu zen.

Ilunbetatik, murgilduen krisalu zurbil ikaratietatik, ibaiaren alden besteñoko argi-izpia sortu zen. Ta armiarma, eguskia zortzean bere aritik zilintzaka bezala, ontzikoak ere iratxo ziren, eta argi-izpiari eltzen zioten, eta arin ziyoazen batetik bestera. Uří ere, ura akalderaño duela, unama aldera esku estuak luzatzen ditu. Gau artan, Trinketala'ko zubian iratxoek dantza zuten.

VI

SORGIÑA

Bikendi zeñaldo arkitzen dute Crau'ko zabaldian

Argi-urátzean moko-meeak asten dire kantari. Luía eguzkiaren begira dago, iintzez ta ozkiñiz yantzirik. Olaxe, neska eder, apain ostu-beñak, itxedoten dio «goazen usu» esan dion mutilari.

Crau'en barna iru gizon doazi. San Chamas aberatsaren perian izandako iru abere-zain dire. Abereak saldu ta dirua, oi dutenez, mus-zoñoan deramate, ta alai diardukite bidean. Alako batean jixo lagunak! dio iruretan batek. Sasitartean zinkurin batzuk aditu-iduri ditiat aintzintxetik. Yondone Martiñ'en ezkila edo Malsana'koa, esan zuten besteak, edo ipañak eragiten dien ostoen otsa.

Ontan, añar-tartetik garbi entzun zuten miñ-oiua. Tink egin zuten. Biotz erdiragañi zen oiua.

Yesus, ene! esan zuten irurek. Zerbait gertatzen duk emen. Eta ziñatuz, geldi geldi zuzendu ziren kañaxi-tokirantza. Kañaxiak gero ta bizigoak.

Luzaro bage, ikuskañirik negargañiena ikusi zuten. Belar-

tartean eta arkosko gañean auspez zetzan Bikendi gizagajoa. Eskuñetara luía goñiturik zedukan eta zumeak bañeiatuak. Atoía zarpildurik, belaña odoldurik, eta bulartea zauriturik, mendi bakañean, izañak beste lagunik bage, an eman zizun gaua; ta goizeko argi zerbelak betazalak legundu zition, eta aren zaiñ iletan bizia beñituz, begiak idiki zition. Berela iru gizonak bideari utzi zioten, eta zegoan tokira yetxirik, beren soiñgañekoekin bide-oe bat egin eta besoetan artuz. Basaka bordara eramán zuten, bertanena baitzen.

Mistral'ek Provenza'ko olerkariei deia

Ene gaztetango adiskide mami izandako Provenza'ko olerkariak! nere noizbaiteko kantak entzuten ari zaratenak! I, Romanil, eñiko nigañak eta neskatxen iñiak eta udaleneke loreak kantuan laztantzen dakikana; i, oian eta ibai-ertze-tan ire biotz maiteminduarentzat itzala ta ozkiñia arkitzen dukan Aubanel lerdena; i, ere lanekin Tolobra'ri Nostradamus izarlariak baño izen aundiago eman diokan Crosilat argia; baita i ere, Matie'tar Anselm, maats-ayenpean goxo goxo eserita nexka liluragañiei begira gogo-ernari egoten aizena; i, Paul maite, gizon gitxia; i, Tavan nekazaria, kantu añuntetan aitzur gañean dabilen kirkiña kantatzen dukana; i, Dumas'tar Adol, Duranza'ko ugoldeetan kantu-arnasa artzen dukana; prantziko izkuntzari gure eguerdiko eguzkiaren beroa ematen diokana; nere Mirei gaxoa

koxkor ta lotsati zelarik, bere borda utzita mundu zabalerakoan Paris'eraño eskutik eramane dukana; i, atzenik, Garcin, olerkari gorengoa, aize-suak gogoa eragiñez astintzen auna, Arleins'go Mariskal sutsuaren seme... zuek oronere adiskide olerkariak, ni goiko galdoñera igo bitartean, eguras ezazute bidea zuen arnas zerutafarekin.

Egun on, Yaun Eráimun, esan zuten iru aberezainak, iritxi orduko. An beiko sasian arkitu dugu gazte gizagajo au. Eun-txatar piñak bila itzazu, bularartean zauri aundia du ta. Añi-maiaren gañean ipiñi zuten Bikendi. Gertakari gaiztoaren otsera an etorri zen Mirei, lasterka ta arnas-estuka. Baratzatik zetorren, esku bat meakezueran, saskia bete barazkirekin. Landako langile guziek ere ara ziren berela. Mirei'k besoak zerura zabalduki oiu erdiragañiz esan zuen: Yainkoaren Ama! ta saskia lura erori zitzaion. Bikendi! zer egin dizute? Ene Yainkoa! Nork odoldu zaitu?

Altxatzen dio poliki burua maiteari, ta luzaro begira, mutu, luryoa, oñazez ari egiñik bezala, malko lañiz bulañen muñaska bustitzen du. Bikendik igari dio nexka maitearen eskuari, ta mintzo argalez diotsa: Eruki nitaz, Mirei, ta Yainkoari otoitz, oraintxe beaeran naun eta.

Ginga-edari onekin agoa ezatuko diat, esan zion yaun Eráimunek. — Bai, edan usu, esan zion Mirei'k onek birbizten dik eta. Ta nexka erneak pototxiña artuta ezañi zion edari bizkor ua, ta bitartean ele goxoz naigabea arinzen zion.

Yainkoak gorde azanala olako zorigaitzetatik, eta ordain diñala axola ori, esan zion mutilak. Eta gero. Zauri au ola egin diñat: zume baten arímoan nengonan, eta ífixt eginda, aiztoak biziki zauritu neun, Ez esan nai leoia bezala buñukatu zenik. Aren itzak berenez zuten maitera yoera, euliak eztira bezala. Ire aurpegiko oñazeak, esan zion geroxego, zauri onek baño tamalagotzen neun.

Asitako saski edeía amaitu bage bearko din, eta eiota-koa uratu egin bearko. Nik, Mirei, ire maitez beterik ikusi nai niñan. Ez aldegin gero, Mirei, ire begi ezti oriek ikusi nai ditiñat; orietan bizitza edan gogo diñat, labur bederik. Ez diñat besterik eskatzen, Mirei. Ta besterik egin ba eza-ken saskigile onengatik, an zedukenat beian aita zaía, urteak auldua, ta lanak akitua. Mirei naibagetua, ari zen gaztearen zauria garbitzen. Bitartean beste nutil bat txataíak antolatzen ari zen, eta besteak estu ta laíi zoazin Alpina'ra sendabelar eske. Ontan Yoana Mari'k oiú: ¡Aitzulora, Maitagaíiak, eramazute aitzulora! Zauria gaiztoago ta sorgiña sendagileago.

Bikendi Maitagaíien aitzulora deramate

Iritzi oni zegozkiola, lau gizonak besoetan artuz Maitagaíien aitzulorantza yo zuten, ipernu-ibaíera. Baus'ko arkaitz-esian afabioa maiz dabilen tokian, sapelaitza egatzen den tokian izintza-txapaíez estalita dago zuloa. Zulo aren

ondaíean, Basiliketako ezkilak Ama Birjiñaren edeíean Agur Mari otsegiten asi zirenetik, an daude Maitagaíiak izkutaturik, aitzina munduan bizi, ta egundaño eguzkirik ikusi gabe.

Ispiritu mei, beste mundukoak, gaiaren eta itxuraren bitartekoak an zebiltzan arat-onat, argilaíaiñez inguraturik. Yainkoak erdi-legortar egin zituen, eta eme-gogo ta edeía eman zien, landaen arima ikusgaíi izan zitezen, eta lenengo gizon basatiak ema zitzaten.

Giza-semeak, ordea, ain eder ziran, aiengana Maitagaíiak maiteberotu baitziren; eta giza ilkoíak zerura yaso beaíean, gure griña eroak yaíai zituten, eta naiago izan zuten gure ilunbetan bizi, txori liluratuak bezala beren goiko bizitokietatik erorki.

Bikendi zeramatenak aitzuloaren saíera estuta latzean utzi zuten, bere giza ífixtan yetxi zedin. Bidexka ilunetik Mayi bakaía oldartu zen, Yainkoari bere burua goraintziz. Zulo barnean arpe aundi ta otz bat arkitu zuten, eta erdian Taven sorgiña, kuzkurtuta, lo-odeiez inguraturik, eta eskuan belar-izpi bat zuela, so ta so, betilun antzean.

☞ Ainbeste bear egiten duzun belar-izpitxo! zion sorgiñak. Yendeek deabru-gari izena ematen dizute, baño zu Yainkoaren aztarna zara.

Mirei'k artan begiratzen dio, ta bere agertuaren zergatikoaz azaldu baño len, sorgiñak burua yaso bage darantzui: ba nekiñan! Eta gero, mintzo ikaratuz beíro belar-izpiari

diotsa: lafe-lore gaxoa, urte guzian zure ofi ta azia mafas-
katzen dute, ta zu gaxo ori, zanpatuago ta ugariago, Ipar
Egoen edergaíi zara.

Emen Taven'ek tink egin zuen. Barekuilo-azal batean
argi aul batek aitzuloko orma zerbelak goíixtatzen zituen.
Makila kakodunean belatxinga zegoen kuzkur, ta aren on-
doan olo zuri bat, eta arkaitzeti zilintzan bae bat.

Edozein zarala, esan zuen sorgiñak aro aro egiñik eta
eroturik bezala; niri zer? Sinismena begiak itsu doa; maita-
sunak ere lotailua derama, ta yoan bear duten ildotik ez
dire okertzen. Valabrega'ko saskigile, siñistea ba duk? — Ba
dut, erantzuten dio saskigileak. Ator nire oin-urátsetatik,
dio sorgiñak. Eta isatsez saietsai eragiñez igesi doan sorgi-
ña bezala, itzaltzen da aitzuloaren baztar batetik. Aizaro
(ilunbe) bildurgaíietan, sorgiñaren auéetik oloaren karaka
entzuten zen eta belatxingaíen ega-ukaldia.

Arin yetxi! Uíilo-belaía geíiratzeko garaia da, dio sor-
giñak, eta bi gazteak, bilduéz batak besteari elduta ixil
egiten dute atsoaren esana, ta ba doazi arkaitzez arkaitz,
batzutan arastaka, beste batzutan írixtaka. Ipernuko zulo
artan, lengo arpea baño aundiagoa bilatu zuten. An oiugin
zuen Taven'ek. Nostradamus'en landare saindua, urézko
abaía, San Jose'ren makila. Moise'ren zigor aíigaía!... Ta
itz ok esanez, belaunikatu zen, eskuan zeramatzin belar-
-izpiak eósarioz eo zituen. Gero, zutituta beíiz asi zen:
uíilo-belaía geíiratzeko garaia da. Artzen ditu arkaitz-

-irikitutik iru aldaska, bere burua buruntzatzeu du aiekin, eta ur̄ena nexka-mut̄ilena.

¡Aur̄era ber̄iz! oiugiten du. Ta gerogo ta aroago, zoko itzaletan ondatzen da. Aur̄etik ipurtargi talde bat doakio argi egiten. Gazteak, bide eder guzik ba du bere nekea. Izazue biotz! Larunbateko izukeriak igaro bear ditugu. Au esan orduko, aize zakar batek aurpegia astintzen dio, ta atertzen arnasa.

¡Belaunika gaitezen! Iratxoen garaipena da au!

Aitzuloko agerkundeak

Lurpe artan, kazkabar-erauntsia bezala doa iratxo-taldea, kar̄axika ta zur̄unbiloan. Igaro bitartean, iru lagunek izerdi otzak artutik, bekokietan iratxoen (beste mundukoen) ego-ukaldi izoztua senti dute aizemaka ta in̄ar̄oska.

¡Zoazte aratago aizaroa astintzera! esan zien Taven'ek. Ots, artalde buruaundia! gari ona iltzen dukana! oa toki gisakoagora. Bai nekagar̄i ta ar̄andi aundia! Luŕean egin dezakegun ongia egiteko olako yendetxoaren beara izaki! Izan ere, sendagileak askotan berez txara den gauzetik sendagaia ateratzen duen bezala, guk sorgiñok ere geren sorginkeriekin gaitzari ona eragiten diogu. Gure begiarentzat ez da deus izkukurik. Yende abar̄ak ar̄i bat edo zartailu bat, gaiz bat, edo kako bat dakusan tokian, guk gauz orien bar̄enean indar bizi bat dakusagu irakiten ari den ardo

beñia antzo. Zubana aus ezazu, ta edariak gañez egiñen gal gal. Salomon'en giltza atera ezazu gauza ba zara. Itzegiozu añiari bere izkuntzan, eta mendiak zure oiutara ibaíera yetxiko dire.

Atsoak au esan bitartean, beirago zoazin artzuloan. Ontan mintzo iñigile bat entzun zen txori mutur-goñi baten antzekoa. Kaixo! Kaixo, atxo Taven! eta kantari asi zen:

«Eragiozu arilkaiari, izoba Yoana, eragiozu, ta arildu ezazu gau ta egun artile aria...» Zoroak artilea iruin uste ta belaía iruin!... Au esanda, mintzo gaixtoa iñi ta iñi zebilen aizeetan, ugatza eragotzi dioten xaldiko iñintzilaria antzo.

Noren mintzoa da ori, esan zuen Mirei'k ikaraz. Nor ari da oñela iñiz eta kantari?

— Ots, ots, yaíai zuen ume-mintzo ark iñi-karkaraz. Nor da onako nexka eder au? Utzazu aurpegi-eder, zapikoa altxa dezaizudan; ikus or bañenean uñak edo puni-sagañak ote deramatizun. — Ikaraz nexka kañaxika aстера zoaien, baño Taven'ek diotsa: ixo! ez ikaratu, iratxo au bitxikeri utsetan dabila; arako buruarin gogo-aldartetsu deritzoen ua da. Gogaldi onak ematen dionean sukaldea isastuko du; zure oñoi iru alako eñonaraziko die, sua piztuko du, ta buñuntzia irauliko. Aldarteak artzen ba du ordea, iñgaixoa zu! ditekenik naasitxoena da-ta. Suari aizematen ari ba zara, piztea eragotziko dizu; eltzea erosten ba daukazu, laurden bat gatz botako dio; etzitera baldin ba zoaz, gelako

argia itzaliko dizu, ta ilunbetan utziko zaitu. Yondone Tro-
pim'era bezperetara yoan nai ba duzu, zure igandeetako
yantzi apaiña ondutako dizu.

Tira, tira, ¡gorotz-aitzur zaía! erantzun zuen gogo aldar-
tetsuak, iltze oriek ongi zapa itzazu... Ez al duzu txiírika
koipatu-bagearen negaía entzuten? Bai, oliaran txidortua,
bai, gabez nexkak lo daudenean, nik oe-yantzia emeki
emekí tiratzen diet, eta aiek ikara lauorítan kuzkurtu egi-
ten dire, ta otoitz egiten dute. Begira nagokie nola bulaíak
pilpil egiten dien, eta írí asko ta asko eragiten didate.

Au esanik eta írí-karkara zeriola itzali zen gogo aldar-
tetsua. Aitzuloko lilurakeriak atertu ziren, eta guztia ixilik
gelditu zen. Sapaieko ituzur-otsa, aldiz aldiz, lur gardenera
erortzen zen.

Ontan, ordea, zulo ilun baíenean irudi zuri bat zegoen
arkaitzean eserita. Zutitu zen astiro, eskua meakezuíean,
eta Bikendi zutoina bezain zuíun gelditu zen ikaraz. Mirei'k
beríz, auíean leze bat ikusi ba lu, bilduíez bere burua bo-
tako zuen.

Zer nai duk zorarazle? esan zion iratxoari sorgiñak.
Zergatik darabilak arat-onat burua, lertxunaren adaburua
bezala? Ta uíena, ezuíetan erioa zedukan bikoteari esan
zion: lagunak, ez al duzute ezagutzen ikuzlea? Ez al duzu-
te iñoiz ikusi Vantur gañean, an baitu bere aulkia? Beitik
begira, ta laño zuria dirudi, baño ikusi orduko, artaldea
bil ezazute, artzaiak, eta zoazte bordara, zorigaizto ikus-

leak bere albora bilduko baititu odei zoroak. Eta lixubara-ko naikoak dituenean, beso-uts yartzen da, ta bizi bizi astintzen ditu. Ta gero, biurítuz, odeiei ugolde izugaíak ateratzen ditie, ta orduan ateratzen da tximista, ta itsasolatz aseíean itsas-gizonak ontzia Ama Birjiñari goraintzi oi diote, ta itzaiak idiak zirika deramatzi ikulura.

Ontan, zalaparta izugaírik itza beíro eragozten dio. Bere gisako oíoa zen; deabruek bakaírik uler dizaketen maíu ta kisketots eta pio pio, ta itz-erdiak ziren.

¡Txin, txin, pun, pun! Nork yotzen ditu oíela pertz aundi amesgaíak? Oñaze-oiuak, ííi-karkarak, erditzen ari diren andreen indar-arnaskak, iskanbila ta kaíaxi izugaíak.

Ekatzue eskua esan zien Taven'ek eta begira buruetako buruntza ori erori! Artan bertan sendi zuten luíean laisterka zoaien iize-taldea kuíuxkeka ta puíusteka txeíitalde naasia iduri: batak txixtu, besteak saunka, besteak kuíuxka, besteak ííintzi... Bereolaxe, luía elur-maindirepean lo dagonean, gau aizetsu ta argian eiztariak sua piztuz sasi-tarteetatik lastatxoriak eta ontzak eraikitzen ditutenean, ikaraturik esnatzen dire ta zoraturik sareetara doazi sutegi-auspo antzeko otsa ateraz. Sorgiñak oiugin zuen:

¡Ut, bizi gaiztoko txaixkuíak, utikan enegandik! Eta bere baez talde zikiñ ua yoka, argoíi koloreko piíílak. iduriak, eta aíasto argiak ematen zituen aizaroetan (ilunbetan). Kuzkurtu zaitezte zuloetan, gaiztagiñak, nork zu-íunbiltzen zaitue oíela? Ez al duzue senti Alpinetan eguzki

urtea dagola oraindik, zuei aragiek ziztatzzen ditizuen akulo orietan? Arkaitz muturétan tinka zaitezte. Saguxaréntzat argiegi zegok oraindik.

Talde zaratatsua atera zen noranai, ta apur apurka zala-parta ixildu egin zen.

Yakizue, esan zien Taven'ek bi gazteeri, au iratxoen etxea dela, egunak goizeko intza lur etze orixtetara yario dueño. Itzalak bere erio-maindirea zabaltzen duenetik. Atso asefeak Otsailari ostiko egiten dion arteño, etzoaztela, emakume berandutafak, eliz utsera, iru giltze-biur emanera alki gañean bekokia duzutela loak artzera. Ilunbetan ikusiko zĩnukete lurreko losak yeikitzen direla, ta aldareko argiak berenez pizten direla, ta ilak bat-banaka il-yantziztan bildurik yeiki ta belaunikatzen direla, ta geroxago erio-antzeko apaiza zurbil bat atera ta meza eman ta Ebangelioa kantatzen, eta ezkilak berenez iraultzen, nigar-otsa dariela. Galdegiezue, galde, neguan ezkildofoetik olio-ontzia xurgatzera Elizara yeisten diren ontzeri, galde ni gezuétan ari naizenentz, eta elizkizun aietako izaki bizi bakaña kalizean ardoa ixurtzen duen apeza ote denentz. Atso asefeak Otsailari ostiko egiten dionean, zeren artaldeekin zazpi urtez liluraturik bere artan gelditu nai ez ba duzute zangoak zufun eta ileak bildufez lazturik, bil ezazue goiz artaldea; sar zaitezte goiz artegietan. Maitagañien Aitzuloak bere taldea askatu du ta.

«Ta itzartu diren guziek, lauoinka edo egaldi betean

Crau'ra aldatzen dire, ta Varigula'ko bidexka biurétan barna ta Fanfarigula'ko sorgiñen erditik yostaka doaz ezkaibelafean barna, ufe-katiluan edateko. Ikus nola dantzatzen direu zumeldiek! Arako dardaraz datoñen ua, Gripe zaitzen duen Garamauda da. Utikan! gaizto zikin deabrua! Gripe, zoaz sañaskia yatera, ta azkazalez sabela ura iozu. ¡Alare! Aldegiten dute. ¡Ez orde, an daude oraino nazkagañi aiek! Arako an, zornabelañetan iges, gau-lapurá bezala luñean kuzkur doana, Bambarocha mutur-luzea da. Atzapar luzekin aur negarti lañugoñizkoak artzen ditu. ta bere adañetan eramaten. Ez al duzute an Amesgaitza ikusten? Au yeisten da ixil kei-zulotik lo dagoenaren bular izerditsura, ta ixilik eta kuzkur, doñeak bezala zanpatzen du, ta gogoan amets lazgañiak eta iduripen oñazetsuak sartzen ditio. Entzuten al duzue ateak eñoetatik ateratze otsa? Zabaldietan laisterka dabiltzen Escalinehe'ak dire. An doazi Marman eta Barban, zelaiean laño itsua eraikiz. Cevenne'tatik eundaka datoz añabio-sabela duten erensugeak, eta bidean landetxeetako egatzak erauzten ditue. ¡Zer zarata! Ilargi, Ilargi, zerk estutzen aun? Zerk eraixten aun ain goñi ta zabal Baus'tañen gañera? Begira zakur saunkaritik, Ilargi kaskariña! Atzematen bai aun, irentsiko aun taloa bezela; Cambal'ko zakuñá baita. Baño, zergati kulunkatzen dire zumeldiek eta ikaratzen garoak? Santelmo'ren suen galda okeñak zuñunbiloan datoz, eta Crau legoñean ostiko-otsa da, txilintx-otsa. Bai! Castillon'go Baroiaren ukaldi aseñea da..

Ontan, zurungaka, arnaska, ito-beárez, ixildu egin zen Baus'ko sorgiña. Baño luzaro bage beñiz eraso zien gazteai: «Begi beláiek izkuta itzazue zeron soñ-egalarekin, arkume beltzak atosten gaitu-ta». — Or beeka ari deu oñek? esan zuen Bikendi'k. Itxi beláiek eta erne! esan zuen sorgiñak. Zorigaiztokoa emen oztopatzen dena! Arkume beltzaren igarotzea galgañagoa da Sambuca'rena baño. Mañaka samuñ du entzun duzutenez; ta aren bidez erakartzen ditu kristau zoroak. Entzuten dioten zoroentzat ba du Erode'ren eñegetza ta Yudas'en uñea, ta erakusten die mairuek non izkutatua duten uñezko Auntza. Bizi-aldean yeizten dute nai adiña uñe-auntz ori, baño il-agiñean, azken-zurunketan eska ditzatela Elizakoak. eta etsai beltzak saietsetan zartako-erauntsi aundiz erantzuten die... Ta alare, ari dugun mende gaizto usteldu ontan, zenbat dire diru-gosek eta okerkerik ozkatuak! Zenbat, arkume oñen amua iresten dutenak eta uñe-auntzari kedatsa eñetzen diotenak!

Iru aldiz karaka egin zuen zulo ilunean oloak. eta atsoak esan zien gazteeri: «Amairugañen arpera eldu gara»,

Mirei eta saskigileak keibide aundi baten pean sei katu beltz ikusi zituten sutondoan. Aien tartean burnizko pertz bat laratzetik zintzilika. Erensuge antzeko ilintiak agoa bete galda urdiña botatzen zuten pertzaren azpian. Aia erosteko al duzu egur ori, amona? esan zion Bikendi'k. — Bai, seme, erantzun zion sorgiñak. Beste egur baño sugilegorik duk au, basamaatsaren abañak ditut eta. Maatsa-

renak maatsarenak? esan zuen Bikendi'k. Zuk esanda siñetsi egin bear; baño aski dugu, au ez da iri egiteko ta...

Zeuden arpe erdian porpid-arizko mai aundi bat zegoen. Inguruan milaka abetxo zuri garden zeduzkan teltuetako izotz-buruntzi antzo, leó leó arte-zaiñetan barna sartzen zirela, ta muñopean zeartzuloak egiñik: guzia ango Maitagañieu esku-lana. Irudi ta zeuden atalañi bikañak, argi zurbil lañoan bilduak; an ageri ziren naaste zoragañian Elizak, yauregiak, abe-bitarteak, naas-maasak, ez Korinto'k ez Babiloni'k iñoiz egin etzitutenak, eta Maitagañi baten ezpaiñ-aizez itzali zitezkenak. An dabilta arat onat Maitagañiak ilunbetan argi izpi antzo. Noizbait liluratu zituten zaldun aiekin. Kartuxa-etxe paketsu artako ibilguetan maitte-bizitza egiten dirautenekin. Baño, ixo! ¡pake, itzalpean dauden bikote maitaleentzat!

Sorgin Taven'ek Bikendi sendatzen du

Sorgiñ atsoak batzutan beso goñiok zerura yaso, ta besteetan luñera yalki. Porpid-arizko mai-gañean, itzik atera bage, Yondone Luenti martiria bezala an zegoen zabal zabal Bikendi bulañeko zauriarekin. Sorgiña gero ta aroago zegoen igar-arnasa zeriola. ta zintzuña igañi-aizez betea. Oi baño luzeago zirudin. Berbertan apar-buruntzalia sartzen du irakiten eta gañezka ari zen tupiñean. Aren inguruan zeuden katuak esian. Sorgiñak ezker agurgañiarekin atera-

tzen du buñuntzalia, ta galdosten dio bulaía naastekari arekin, eta begiek zaurira zoíoztuki, egiten ditu bere araoak eta biraoak eta gero mintzo apalez zion: «Kristo yaio da; Kristo il da; Kristo biztu da!... Kristo biztuko da!...

Basoetako katamotz nagusiak iize izuaren éraiak urátzen ditun bezala, sorgiñak ziñatzen du iru aldiz zauria. Ta agotik yaurtitzen ditu itz laisterák eta otsegiten du etorkizunaren ate lañotsuan.—Bai biztuko da. Siñesten dut, Muño gañetik, laén eta arkoskoen tartetik ba dakusat urúti igotzen eta aurpegitik odol xorta laíak darizkio. Ta arkozko ta sasitartetik, bakar bakaíik igotzen da gora, ta gurutzeak makuíarazten du. Non du Beronike aurpegia txukatzeko? Non da Kirenai'ko gizon ua, gurutzepean erori dadinean zutitzen laguntzeko? Beiñola ilea uraturik nigaíez yaíai zioten Mari aiek non dire? Ene! Iñor ez dago. Ta an beian, itzal eta auts artean beartsuak eta eukitsuak begira diotsoe: Nora doa, zura bizkaíean, nora doa atsedén bage muñoa gora? Kain'en odolekoak, gogo lizunak, ez dute érukirik gurutzea deramanarentzat. Ez zakur aíikatuarentzat baño geiago. Ai, yuduen aria! adukan eskua aseíez ozkatzen duk, eta kuzkur musu ematen diok éraiak ateratzen ditianari ta ukaldika astintzen aunari! Nai al duk? Ots bada, Otzikara sartuko zaik ezur-muiñetarako, ta aía aíaúts biurtuko duk. Ta gosetean, galburuaren eta galmin-tzaren ikatz minuak ortzak ikaratu ditik. Zenbat astamakil! Zenbat ezpata! Gorputz-il pílo aundien gañetik saka-

netako ura yalkitzen duk. Ema itzek ugiñak, ikaso zakar!
Ai, Petiri'ren aspaldiko ontzia ezpal egin duk arkaitzetan!...
Baño ařantzale maisuak garaitu ditik ugiñ aseřeak. Ontzi
beři eder batean zetořek Rodano'n gora, ta Yainkoaren
gurutzea endaitzean dula, kalunkatzen duk uhaitzean.
¡Yainkoaren ostilika! Eřuki neuřibagea, betikoa, gorengoa!
Lur beři dakusat eta eguzki alai, ta olio-biltzaileak, zuga-
tzeko igalien pean sorgin-dantzan ari dire, ta igitariak
garagar xorta gañean upelak atsekiro xurgatzen. Eta Yain-
koa ain aundia delako, bere Elizean yauresten dute-

Au esanda Baus'ko sorgiñak beatzez bide bat erakusten
die bi gazteeri, ta aren mugan argi-izpi aul bat dago. Asten
dire leiaka matailak gořirik, uzkurka, burua makurka.
Corda aitzuloaren azpiko bidetik bikote edeřa ateratzen da
noizbait, eguzki argia atsartzera, Mendi-aundiko praile-
etxea, bere ondakiñ zařekin arkaitzak estaltzen dituna, lo
zořotik esnatu ta bezala ageri zaie. Besarkatzen dute ordun
elkar, eta zumadia barna doazi.

VII

GURASOAK

Bikendi'k aitari, Mirei eska dezala adierazten dio.

Aitak uka

Bai, aita, bai zoraturik nauka, ez naiz axekan ari, esan zion Bikendi'k aitari begi lausoak arengana zořoztuki. Mořoiak, beřiz, inguruetako zumartxuri garaiak makotzen zitunak, gaztearen mintzoari urubika laguntzen zien,

Intxaur-oskol antzeko txabola-auřean zegon yaun Anbrusi, enbor gañean eseřita. Antxe, aizearen babesean zumeak zuritzen ari zen atal-auřean. Artean Bikendi, atalauřean uzkur, zume zuriak yaso, esku bizkořez biuřitu, ta saskia eotzen asi.

Rodano, aizeak eragiñak, itsasorantza bultzatzen zituen bere ugiñ ařeak, itoka, beitalde amildua bezala, Txabola ondoan zumadi aren itzal eta babesean, ibaietik urun ur-aintzira urdin bat zegon, aizeak naasi bagea.

Itsas-beleak ibai-ertzera zetozen saratsen azal minkatza mokokatzero, ta beirago, ur gardenaren laguntzaz, an ageri

ziren ondar urdiñ aietan aiantzan urtxakurék aiai eder zilairezkoak atzematen.

Beti aize-kulunkan, goñibeltzak esegi zituten beren ohakoak (kabiak) ibaiaren ertzez ertz; eta ohako txuriek, zumartxuria garatzen denean txoriak biltzen duen zaboiez egindako yantzi zuri aiek, seskaetan eta altza-abaretan dardaratzen ziren.

Nexka alai, opila baño goñigo bat an ari zen piku-gañean sare busti aundi bat zabaltzen. Ibai-ertzeko beleak eta zumadiko goñibeltzak ua ikusita etziren izutzen zume kulunkariak ikusita baño geiago.

Nexka eder ua yaun Anbrusi'ren alaba Bikendiñe zen. baxaran-begi, bular-serail, belafi zulabagea, Rodano mai-teak zirtatzen duen kapañoi-lore antzekoa.

Yaun Anbrusi agurgañiak, geñirañoko bizar zuridunak erantzun zion semeari: naasi ta burubage abil, mingañaren yabe ez aiz ta. – Astoak buru-lokia autsita igesegiteko lafe edeña bear du. erantzun zion gazteak. Baño zertako beñiketan yarduki? Ondo dakizu nexkak zer balio dun. Arles'a yoanen balitza, oñen adiñeko neskak oro nigarez izkutatuko lirake, oñek marka uratu baitu. Zer erantzunen zenioke semeari, «maite aut» esan didala yakitean?

– Aberatsa ta beartsua, erantzunen ditek, zoroa, esan zion agureak. Gazteak ordeñ: aita, zoazi Valabrega'tik Basaka-bordara, ta arin yalki iezu aren gurasoeri; gizonak ona bear dula ta ez aberatsa; nik badakidala luña saratzen,

maastia iñ austen, afiguneak landartzen: aien uztaíak, nik eraginda. Ien alako bi egiñen dutela; gurasoeri lotsa dietala; gure biotzak bereizten ba ditute, betiko ixten dituela, ta biok beste alderdi bage, eortzi eginen gaitutela.

— Gizagajoa, esan zun yaun Anbrusi'k, gazte ta eskarmentu bagea aiz; ez dakik olo zuriaren ařaultza eskatzen ari aizela. Tořu-txoria adaxkan bezala daukak ori; atzema-tea uke atsegiñik aundiena, ta ereganatzen egiñalak egiñen dituk talo gozoaren bidez, eta zinkurin egiñen duk erio-tzeraño; tořu-txoria ez duk ordea ire eskuetarako, beartsua aizelako.

— Beartsu izatea izurfiren bat al da? esan zun Bikendi'k burua yoka. Ta au onesten dun yauna zuzena al da? Bidezko al da nire bizian maite dudanena niri kentzea? Zergatik gara beartsu? Zergatik maasti ugaritik batzuk igali guzia artzen, besteek ordea ondar-mondar txigořak?

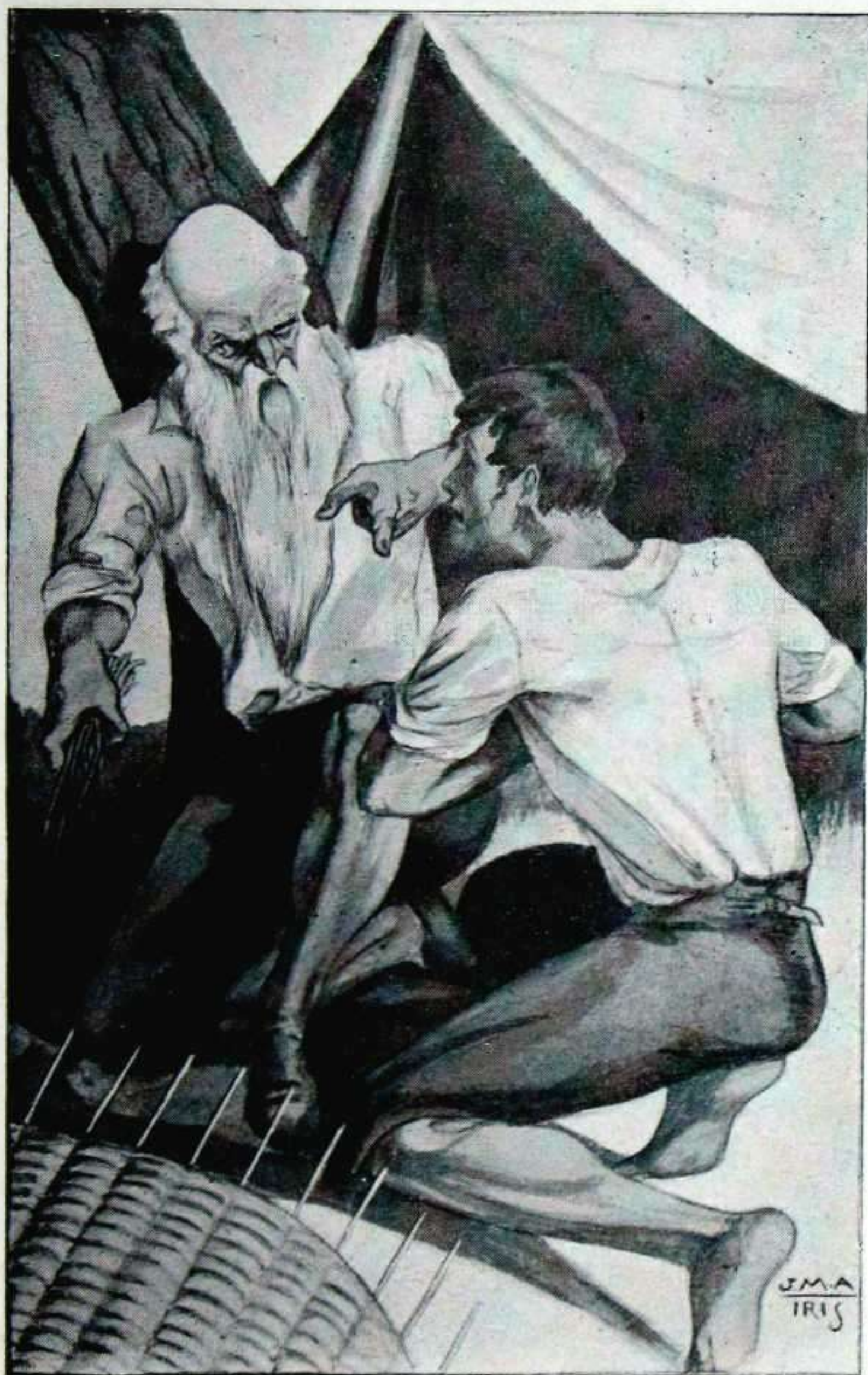
Yaun Anbrusi'k eskuak yasoz erantzun zun: ekiok, mutil, zumea eo ezak, eta ken burutik olakokeriak. Noiz ikusi duk xorta, igitariaren buruzki? Ařak eta sugeak Yainkoari arao egin al zezaiokete: «aita gaizto aiz, izar egin ez naukalako?» Idiak ere bai al dik nigar-bide Yainkoak itzai egin ez zulako ta itzaiak alea-bitartean, berak agotza yan bear dulako? Ez olakorik, seme. Bakoitzak bere bideari kuzkur zekiok, neke edo atsegin. Eskuko beatzak berdiñak al dituk? Yainkoak musker egin bai au, zirikuan edan ezak eguzki-izpia, ta eskeřak emaizkiok.

—Ez al dizut esan ordea maite dudala? afeba baño. Yainkoa baño geiago? Bear dut, aita, bear dut, ua gabe ila nintzake ta... Au esanda, burutapen nekagaria astandu nai ba'lu bezala, laisterari ekin zion ibai-ertzez ertz, bere oñazea arnastuki.

Artan, Bikendi'ren afeba Bikendiñe nigaiez ondoratu zitzaion aitari: — Aita, anaiak etsi baño len, entzuidazu. Ni neskame egon-landetxean au bezalako mutil bat zen, maiteak zoratua. Etxeko alaba Adelardak zeukan liluraturik eta mutilak izena Txilibixtro. Lanean apustuka aritzen zen, maiteak zirikatzen zulako. Lanerakoa zen, zuuía, goiztaía, eskurakoia. Nagusiek ez usmatzen ere ta, loa lasaia zuten. Goiz batez, ordea, Adelardaren amak entzun zun, Txilibistro izkutuka maite-izketan ari zitzaiola nexkari, ta bazkaltzekoan, langileak maiera zirenean, nagusiaren begiak sutu ziren. ¡Zurigaldua, esan zion Txilibistro'ri: to saria ta aldegik! Mutil gizagaxoa yoan zen. Gu elkarí begira gelditu giñan ikaraturik, eta ua bialdu izanaz atsekabetuta.

Iru astez arat onat ikusi ginun labakietan borda-inguruan, ilun eta margul, zarpil eta aurpegi-muñitz. Batzutan luíean etzan, bestetan eroa bezala landan barna iges; gabez ulubika andu tartean, artza bezala, Adelarda'ka. Egun batez agoztegiak su artu lau aldeetatik eta biaramon goizean sokak ito bat atera osiñetik.

Yaun Anbrusi yeiki zen marmar. Semea txiki denean naibagea txiki, aundi denean naibagea aundi. Ta berela

etxolaren goitegira igo zen berak noizbait egindako zango-
-zoñoak berak iltzatutako oskiak eta txano goña artu ta
Crau'ra bidea artu zun.

Bikendiñe'k Txilibistro'ren eta Adelarda'ren

gertaera yalkitzen du

Uztaro duzu ordun. Izan ere Doniane egunaurea zen
eta estarteetan beira igitari beltz sailak zetozen autsez
beterik, igitara. Binaka zoazin, igitaiak ugalean, bakoitzak
bere igitontzietan, eta biko bakoitzak bala-lotzaile bat.
Txistu da danbolina aurretik, aratza txistiluz apaindurik eta
atzetik gurdi batzutan, bideak akiturik zeuden zarak. Ibil
bitartean pozik zekusaten galmotzen buruak aizeak eragin-
da biguinkiro klunkatzen. — Bai gari ederrak, zioten sega-
riek, eta ugariak! Aurten igitte atsegin da. Aizeak makur-
tzen du, ta berela yeikitzen da.

Yaun Anbrusi'k atzi zitun igitariak eta aiekin zoaien.
— Provenza'ko gari guziek oren elduak ote dire aitona?
galdegin zion gazte batek. — Gari goña atzera duzu oraino,
erantzun zion saskigileak; baño aize onak ba'liarau, igitaiak
bear eginen digute. Eguberiko iru argizagiari begiratu ze-
nien? Izar antza zuten. Onezko zantzua duk ori, ta alea ba
dela, Yainkoak emana. — Ala liotsa Yainkoari, ta aletegia
bete dezaizula, erantzun zioten. Ola ziarduten adiskide

sarastian barna agitariek saskigilearekin; ta ain zuzen ere, igitariek Basaka-bordara zoazin.

Yaun Éraimun, gariak zer zioten ikustera aterea zen, galburuek yalki oi ditun ipar gofiaren bildur. Ta gari-zabaldi oria alderen alde zerabilela, gariak marmar zesi-ioten: Nagusi, garaia da, ikus nola aizeak makurtzen eta egozten eta txigortzen gaitun. Zoazi seska-erikoen bila, igiterako. Beste batzuk zioten: Txinuñiak eraso digute, ta alea gogortuxe orduko, galtzen gaitue. Ez al datoz oraino igitaiak?

Yaun Éraimun'ek begira zun igitariek zetozen bide aldera, ta zugatz artean somatu zun igitari taldea. Ikusi zitun tokira ziraneko, atera zituten igitaiak piku-magiatik eta aizean eragin zieten, eguzkitara dirdaia zeritelarik, eta buru gañetik biraka, agur eta ongi etoñi egiteko. Yaun Éraimun'ek ba-zentzutela iduri zitzaioneko esan zien ozenki: «Ongi etoñi guziok, osasunarekin, garai onean, Yainkoak bialdu zaitue-ta». Andik berela emakume bala-lotzail- leek inguratu zuten agurka. Iguzu eskua, zioten. Duzula betiko zorion. Balak ugari aterako ote? Gurutze deuna! Laraiña beteko da, egon lasai. — Ez begira itxurari, adiskideak, erantzun zien yaun Éraimunek. Gaitzerutik igaro denean ikusiko, asko denentz. Ikusi izan dugu, gaitzeru-eñiko ogai gaitzeru ba zirela uste ta iru besterik atera ez. Baño Yainkoak ematen dunarekin erara egon bear!

Ta mintza bitartean eskua par-íñiz estutzen zien. Gero

yaun Anbrusi'rekin izketan asi zen. Basako-bordarako zugaztira zireneko, oiuka asi zen: Mirei! gaitu itzan usu txikuriak eta ardoa atera ezan!

Neskak magaletik atera zitun apari-gaiak eta maiean ustu. Yaua Éraimun eseri zen auñenik mai buruko, ta aren atzetik bestek, eta berela asi ziren ogiazalari, ozkaka, ta aker-bizafaren efoa atsegiñez yaten. Maia olo-oña bezain garbi zegon, eta begien atsegañi zen. Gañean gazta usaiduna, ta ao-sapaia eñetzen dun baratzuria, ta matxañoan eñetako berengentak, eta piper amoratuak eta tipula beratzak... oparo.

Lanean bezain maiean nagusi, Yaun Éraimun ari zen, noizipein, ondoan zedukan eztañu-txañotik igitarien edontziak betetzen. Ots, edazute beñiz, zion. Landa añizua dagonen aobizaña busti ta auñera...

—Busti dezagun bada, zioten, Eta bata besteren atzetik edontzia auñeratzen zioten Yaun Éraimun'i, ardo goñiz bete zezan, eta andik aien eztañi legoñetara igarotzen zen.

Yanarekin indaña artu duzutenean, zoazte basora, oitura zaña denez, igitaldia asteko, ta bakoitzak arba-sorta bat bil beza, esan zien bordako nagusiak. Txondoña gai dagonen, gañerakoa eginen diagu. Gaur Doniane egunauñea baita, enetxoak, Doniane igitariaren eguna. Yainkoaren adiskidearen eguna. Au agintzen die nagusiak.

Ondasunak begiratzeko ta laneri yañaitzeko, ta lur izerdituetan galburu oria yalkiarazteko, e-tzen ua bezalako

mutilik. Gartxu ta etsi bizi zen. Urteak eta lanak kakotuxe zuten, bai; alere eultzi-aroan gazteak ikusi izan zuten txairo ta alai eskutxabalean sei-neuríko bat gari eramaten.

Ilargiaren eskutarteak ezagutzen zun, noiz onerako ta noiz gaiztorako; zugatzen izardia noiz leiarazten noiz geldiarazten duen. Eta inguruan laraintoa daukanean edo zurbil edo zuri edo gorixta dagonean, ba zekin egueldien zantzua artzen eta alda-aldiak ezagutzen.

Txoriek, ogi lizunduak, Bei'aren egun zoritxarékoak, dagonileko lañoak, eguzki-urbilak, Yondode Kler'en egun-argitzeak, naiz be'ogai-aldi ezoak naiz legor ikaragaíak edo izotzaldiak edo uzta ugariak zekazten.

Alo'ean, girotan lan egiten denean, ikusirik dauzkat askotan sei alimali gizen uztaían. Ikuskaíia zen. Lur txeatua golde-au'etik ideki egiten zen ixil eta geldi eguzki-izpieri bide egiñik, eta sei mando eder bizko'ak ildoatzen zuten atertu bage, landu-bea'ra bai bide zekiten; ain bizkor ari ziren nagiak artu bage ta ta'rapatan ari bage, burua makur eta lepoa kako. Nekazari trebeak ildaskatik begirik kendu bage, kantari ya'raitzen zien atsedean ede'ean, goldea okertu etzedin. An zen yaun E'raimun'en nekazari-tza. An bizi zen lana banatuz, E'regea bere e'ían bezala.

Burua zerura ta ziñatuz, Yainkoari eske'ak eman zition, eta igitari-taldea pozik yoan zen su alaia gaitzera. Batzuk iraur-belar eske, besteak ler beltzen abá'ak ebaki ta txikitzera yoan ziren. Bi agureak gelditu ziren maiean. Yaun

Anbrusi asi zen izketan eta yaun Éraimun'i esan zion: Onu baten bila nator, Éraimun. Oztopo bat gertatu zait eta luzaro bage nigar egin beara naiz, ez baitakik nola askatu atsekabearen korapiloa. Seme bat dut, orain arte beti ongi yokatua ta zuura. Besterik esatea gezurá litzake; baño ari guzik lazguneak ba ditu, ta arkumeak ere dardarak ditute, ta ugiñik gaiztoena lo dagoena da. Alegia, amesgile zoro ari buruak eman dio, ikusi dun neska bat bear dula; nekazari aberatsen alaba. Nai ta nai ez bear omen du, ero ark, eta aren etsialdi gaitzak eta maitasun beroak bildurtzen nau. Alpeñik esan, mundu ontan ondasunak edertu ta bearak itsustu egiten duela. Zoazkie beintzat gurasoeri; maite dudala, erantzun dit. Gizonak ona bear dula ta ez aberatsa; nik ba dakidala lura saratzen, maastiak ināusten, afiguneak landartzen; aien uztañiek, nik eraginda, len alako bi lan egingen dutela; gurasoeri lotsa dietela; gure biotzak betiko bereizten ba ditute, betiko ixten ditutela, ta biok, beste alderdi bage, eortzi egingen gaitutela. Or ikus, yaun Éraimun. Esaidazu nire zarpil okin nexka eskatu bear dizudan, edo semea iltzeari etsi bear diodan.

Yaun Anbrusi Basaka-bordara.

Yaun Éraimun'en nekazaritza. — Bi gurasoen aserea

Ut, esan zuen Éraimun'ek, etzaiozula olako aizeri zapia zabal. Ez dire ilen ez bat eta bestea: ara nik esan. Ez

bildur izan, Anbrusi. Nik zure orde z enuke oinbeste ibili alper egiñen, adiskide; aitzitik mutilari esanen nioke: Geldi, gero, mutil. Ire burukeriek ekaitza sortzen ba dute, ere beaía erakutsiko diat makil-ukaldiz.

— Anbrusi'k yardetsi zion: astoa aiantzaka asten denean, ez belarik eman; artu orde ataga ta yo gogor. — Eraimun' ek yardetsi zion: Aita aita da, ta aren gogoa bete bear da. Artaldeak bere gogara deraman artzaia, goiz edo berandu otsoaren ortzetan da. Gure egunetan semek aitaren aúean txintik atera ba'lu! Yainkoak barka! ilen zian, naski. Ordun ba ituan bai eioialdi sendo ta zindoak. edozein aizek zotukatzen etzituenak. Ba zetien beren marmariak, alegia; baño Egubei gaualdian bere txabola izartsuaren pean aitona maiburuko zutelatik aren belaukeok mai ondoan biltzen zirenean, agure zaar itzalgaia esku zimurarekin onespenu ugari ekartzen zian.

Ontan nexka maite-kutsatuak zurbi ta sukaez esan zion aitari: beraz. il egin nai nauzu, aita, ni bainaiz Bikendi'k maite duna. Yainkoaren ta Andre Mari'ren aúean ark bestek ez du nere gogorik atxikiko. Ileri antzeko ixilgunea izan zen. Yoana Mari yeiki zen aúenik aulkitik.

— Alaba, esan zun, yalki ditunan itzak loitzen diñate gure izena; eloi-arantz oiek biotza zauritu zigun luzaroko. Ik muzin egin ionan mila buru ardi zitun Ileri; baita Veran beorzarari ere; uxatu dun ire nardaz Uí, oinbeste

zekoñen yabea, ta atzenik olako biurik itxulastu au. ¡Ots bada, bai abilkc atez ate eskale arekin, landaz landa! Ere yabe aiz. Oa igitotzaía, oa eskaleekin! Bil adi Rocana'rekin eta Rubicana'ko Elisabetekin; oa Zakur-atsoarekin zubiren baten pean iru añiren gañean eltzaria egostera!

Éraimun ixilik zegon andrea mintza bitartean; baño bekain zuri usuen azpitik, tximistak yaurtitzen zituen. Ase-
rearen atea zabaldu zun osiñarena bezala, ta oldartu zen amilka ugaldea. Bai, ongi ari duk ama; oa, ta ekaitza urtu daitela uruti... Ez ordea; gelditu egin bear dun; aditzen? Eskuek burniz bilurtu ta sudurék eraztunez idi-astoari bezala zulatu bear ta ere bertan zerutik sua yetxiko balitz ere, ire matailak elurá eguzkitan bezala urtuko ba lire... Mirei! arako burni ark ilintia yasotzen dun bezala. Roda-
no euriz aunditua gainditzen den bezala, onako au argion-
tzia den bezala; idukan gogoan! ez dun geigoren geigo mutil arenik ikusiko. Ziñez.

Eta ukaldi batez mai osoa dardarazi zun. Intza ardan-
gaxitan bezala, elduegi diren morkatik aleak yalki oi beza-
la, Mirei'ri bitartean malkoak zerizkion. ¿Nork adierazi niri, añaietan, esan zun zaíak asezez totelka, nork adie-
razi niri, iri ta seme zitalari zeron txabolean nire alaba ebastea gogoak eman ez dizutenik? – Aseéak birbiztu zion saskigileari gaztetango kemena-ta! Yainkoaren aseéa! oiug-
gin zuen bertan. Eskuartetik ez ba dugu ere, yakizue bio-
tza gora dugula. Ez-izanak ez dik gizona dolortzen, ez

loitzen. Beñogai urtez itsas-gudari izana nauk. Amaika aldiz kañoien eztanda entzunik negok. Ontzi-aga yaso al orduko Valabrega'tik aldegin nian ontzi-mutiko. Itsasoko zabal-dietan barna, ikusi diat Melinda'ren agintefia, Sufren'en ondoan Indiak ikusi ditiat, eta itxaso-ura baño egun miñagoak izan ditiat. Legor-gudari ere mundu zabala erabili diat. Eguerdi-aldeetik aterata Españi'tik asita Rusi'ko basarteraño bere eskuz guzia ondatu zun gudari aundi arekin ibilia nauk. Aren mutil-taldeen tuntun-otsera, mundu guzia ikaratzen uan zugatzean udarea bezala. Legófera-koan, eta ontzi-ondatzetan aberatsak etziten nire tokirik artzen. Ni, beartsuren seme au; ni, aiteñian goldea sartze-ko lur-mutur bat ere izan ez ta, or ibili ninduan beñogai urtez yañαιο, nere burua urátzen. Izañetara lo egiten genian; zakur-ogia yaten genian; eta, il naiagorik, sañaskira giñoiazean, Prantzi'ren izenagatik. Zer esker ematen ziguk iñork?

Au esan zun saskigile aseñeak, eta bere lastaira añika yaurti zuen.

¡Zeren bila oa Verga-mendira, erantzun zun Eñaimunek amoñuz, Pilon muño sainduaren bila? Nik ere entzun diat sutunpaen ostots izugañia Tolon'go ibañetan, eta Arko-la'ko zubia erortzen eta Igito'ko lur-ondaña odolez asetzen ikusirik negok. Andik onera ezkerro, aitzuñean, luña iraultzen ginduan gizonkiro, ezur-muiñak igartu arteo. Eguna baño len asten ginduan lanean, eta ilargiak ikusi neuk bost aldiz

aitzuñaren gañean maknrtuta. Luña emakoña omen duk; iñañosi bage ezer ematen ez dun uñitza bezalaxe. Ta nire lanak etxalde ontan irabazi ditun zoi ta zotalak kontatu ezkerro, nire izerdi-tantak kontaturik leudekek. Apt'ko Ana deuna! Ta ixildu egin bear ote? Nik aloñean leñenak egin, otxaña yan, etxea nondik yasoko, ta gizartean ongi nola azalduko; ta oatzerik bageko eskale bati alaba eman? Yainkoak lagun dakiala! Begira ezak ere zakuña ta nik nere beltxarga begirako diat.

Au izan zen yaun Eñaimun'en mintzo lazkaña. Beste agureak, maietik yeikita, lastaira ta makila artuta, auxe besterik etzun esan: Agur! iñoiz ez dukala barne-zimikorik. Anartean, Yainko onak aingeruekin zuzen bitza txalupa ta uñe-sagarra.

Agure saskigileak aldegitean añats-apalean, ipar-beltza ari zela, arba-pilletik galda luze bat atera zen. Igitariak inguruan zoraturik itzulinguruka, buruak año año egiñik yostatzen ziren, eta bat batean taka egiten zuten luñean. Abar aundi batek, aize zakarrak eraginda, aurpegia dirdaitzen die. Txingañak zuñunbiloan odoietara doaz aseñe. Su-gaiaren kañakarekin naasten da txixtu-soñu bizia, txoñu-txoria lizañean bezain alai.

Donaine! Lur ernaria ikaratzen da zu igaro bitartean. Sua zirtaka ari zen; tuntuna gelditu bage ari zen, itsasoko ugiñek arkaitzetan bezala. Ezpatak aizean diz diz egiten zuten. Dantzari beltzak, suari iru itzulinguru emanda, oi-

ka, galdaren gaiñetik yauzi dute, bakoizka. Kordak eta Doniane-belaía ta irusta-belaía onesten ditute su garbitzai-lean. Doniane, Doniane, Doniane! zioten. Muñoak oro txingika ari ziren, ilunbetan izar-yarioa bai litzan. Muño-etako kea ta suaren goía aize-bultzaz gorantza zoazin, zeru urdiñean ageri zen Doniane onetsiarengana.

VIII

CRAU'ko zabaldua

Mirei'ren etsipena. – Gaberdien iges Provenza'ko

Damamarietara. – Crau, zabaldi legoía

Nork burutu leoi amarekin, aizulora itzulitakoan, umea an arkitzen ez ba du? Oóoka, eriosuar Berberi'ko mendiz mendi dabila aspertu bage. Eiztari mairu batek eramane dio leoikumea, ta laugainka doa añardietan barna.

Nork geldiaziko zaituzte, ñexka maiteminduak? Gelatxo ilunean, ilargi-izpia sartzen delarik, an dago Mari etzinda, nigar ta nigar, bi eskuak bekokian. ¡Maitasun edeñaren Ama! zion, zer egin bear dut? Zori txañak iltzen nau nai-bagez! Aita ankeña, oñela apalerazten nauzu? Nire gogoaren miña ta kezka ba'zenekusa, eñukiko zintzaiket! Zure alaba au artizaña zen len; orain beñiz uztar-beia bezala lepoa makurtzera heartu duzu. Zergatik ez ote du itsasoak gainez egiten? Zertako ez ote du Crau aldea ondatzen? Pozik nekusake luñalde au urak eramane, onetxek ondatzen bai nau! Yayo al nendiken ni eskale batengandik suge-kabi batean! Ordun, naski, mutil bat gogo ba nu,

beartsu izanik ere, maita nezake; ordun Bikendik eskatuko ba nindu, laister ezkonduko nindukete arekin.

Nire Bikendi eder! irekin bizitzekotan, i untzak bezala laztantzekotan, pozik edanen nitek bide-ituñietan, eta ire musuak nitikek yanari!

Oean oñela naibagetze bitartean, bulartea sukar, maite-dardaraz, lenbiziko maitemiñ eguna oroitzuz, nexka edeñari Bikendi'ren esan bat gogoak ematen dio. Bai, zion, bein batez bordan esan idakean: iñoiz zakufen batek, musker, suge edo beste pisti gaiztoren batek ozkatzen bai aun, naibageak menderatzen bai aun, oa oa, Andre doneengana, ta berela arinduko aunate. Gaur atsekabepean nago. Ba noa bai, Andre doneengana ta pozturik natorke.

Gogoeta onen ondoren, maindire zuri tartetik yauzi egiten du. Giltza dizditsuz idekitzen du altxariak dauzkan kutxa, bikaña, intxaurzura, gaiñetik bitxiztatua, ta an aurkitzen ditu bere ondasuntxoak: lerengoz Yauna artu zune-ko buruntza; isplika-belar izpi igar bat, eta tximista alden-tzeko argizagi onetsi apur apur bat; gona motz goñi bat berak eskuz biryosia yazten du, ta aren gañetik beste bat edeñagoa, ta gero gorantze beltza estu estu, uñezko oñatz batekin lotua. Bizkaña beira zarion ile beltz edeña bildu, adats kizkuñak bildu, ta zapi zuria sare batean arturik, lo-kañi urdin batekin iru biur eman; arlesiar nesken buruntza au bekoki gazte garbian zuelarik, gona-añekoa yantzi ta museliñazko zapi azpildu bat bular añean yañi.

Baño, ondikoz! provenza-erako ginbailtxoa aztu; beroaren babes bikaña baitzen bere beláfi aundiekin. Ofela yantzirik, nexka maitiak artzen ditu oskiak eskuan, eta ixil ixil, zurubia beira, atearen burni-aga kendu, Andre doneeri otoitz egin ta ba doa aizea bezain usu gau bildugañian.

Izar-morkak itsastañari keñu egiten dioten ordua zen. Doniane'ren añañoa Ebangelariaren azpian etzan zen. Doniane dagon iru izañetan. Andik ñir ñir egiten zun. Izar zegon eta nare, ta izañak dirdirka ari ziren. Arimen gurdia izar-zabaldietan barna leiaka zoaien zerurantza, bete beterik, eta itzalpeko mendiek begira zegozkion. Mari izar-morkaren auñetik zoaien aintziñeko Magalona bezala; ugiñ aseñeek, ekañita, basoan utzirik, nigañez ain luzaro Peru Provenzakoren bila ibilitako ua bezala.

Anartean, alor-mugako eskortean, bordako artzaiek ardi-yeizten asi. Batzuk ardieri mutuñetik elduta, sarobeetan, axuri otzaneñ edanarazten zien noizpenkako mañakaldi artean; besteak, umea kendutakoak yeiztaleari zeramatzioten. Eserita an ari zen baztar ilunean, añi bat aulkitako, gaua bezain ixil, eñape anpatuak lauskitzen, esne eder aparduna ereika atereaz, kaikuaren ezpañera zarrastaldi bakoitzean apaña urbilduz. Artzakur aundi ta lilia bezain zuriek etzanda zeuden artegiaren luzeran, okotza aztalbelañian. Inguru guzia bake ta lo zetzan zabaldi luñuntsuan. Zerua izar zegoen dirdizka. Ontan, tximista bezala an doaie Mirei, ta ardi ta artzaiek bil bil egin ziren, buru gañean

ustekabeko ekaitza oartzen dutenean bezala. Nexkak esan zun: ez al du nerekin artzairik etofí nai Done-Marietara? Ta itzalak bezala aldegin zun andik. Bordako zakuék ezagun izan zuten eta etziren egonetik atera. Bitartean nexka, epeía bezain arin, zumel-txartakak eraikoriz, astaláren gañetik egan, luía oñez ozta ukitzen zuela zoaien. Noizik bein ametz ondoko belárean zeuden kurinkak esnatzen zitun, eta aiek ikaraz Crau soil eta itzaltsuan barna «Karoli Karoli» esanaz, ziztu aundian zoazin. Goizeko argia ufatzen asia zen mendi-galdoíetan, iintz-adatsak zelai-ean goxo goxo zabalduki. Lafátxori galdoxtunek agur egiten zioten. Alpina aitzulodunaren tontor garaiak igi-iduri ziren eguzki izpitara. Ezari ezarian agertzen zoaien Crau'ko zabaldi legor landubage arrizu, neuíibagea. Antxiñako Crau ontan asabaen ipuiñak egi ba ditugu, ugolde izugaíipean ondatu ziren éraldoi aóoputzek. Zoro aiek, zurubi batekin, beren indaíez, Guzialduna egotzi uste zuten. Erauzi omen zuten zankaz Santa Vitori'ko galdóía; ba omen zoazin Alpina'ra ango arkaitz amil izugaíiak Vantur mendiari erasteko. Yainkoak ordea, eskua zabaldu. Iparbeltza tximistarekin eta aize-zurunbíloa, Aren eskutik aíanóa bezala atera dire. Itsasoaren barnetik eta ango arkaitz-osiñetatik laisterka doazi beren oatze biguña arkaitz utzirik. Laño astun beltza yeikitzen da. Ipaíak, tximistak eta zurunbíloa aíaúts-estalkia zabalduz, zapaltzen ditute ango éraldoi-antz garaiak. Crau, amabi aizeetara zabaldurik, Crau

mintzula, Crau ila, ordu ezkeru afauts aren estalki-
pean dago.

Aitaren lufetatik gero ta aragotzen da Mirei. Dirdirak
eta sargoriak, aizean argi-ikara sortzen zuten, eta zelaieko
txitxaen mintzak belar beroan txigorturik, atertu bage ari
zuten beren maratil mintzobakara. Etzen ageri zugatzik ez
itzalik, ez kristaurik. Negutean zabaldiko belar motx goxoa
mofozten duten artalde ugariak, Alpe ozkiri osasungarjeta-
tara yoanak ziren udako beroen igesi, belar beti-ezea-
ren bila.

Garagafileko sutartean, ba doa Mirei, ba doa. Ta mus-
ker aundi auskarak beren zulo-ertzetatik zioten: zororik
egon bear din eguzki orekin legartza ortan ibiltzeko; muño-
etako epuruek eta Crau'ko afibilek dantzarazten baititin.
Ta txaixkuék otepean zioten:

Nexka bidezkar, itzuli adi itzul adi. Yainko onak ituñi-
etan ura ta zugazpetan itzala yañi din, eta udaren aurpegiak
i eñetzen aun. Alpeñik esan zioten mitxeletak ere. Maitea-
ren egak eta Siñestearen aizeak zeraman, aizeak Uriletako
ondartzan aron dabiltzan itsas-oloek bezala.

Mirei'k Yondone Xent'i ura eskatzen dio

Aldiz aldiz zabaldian agertzen zen lezka-tartean arte-
giren bat, ilunik, artzaiak eta ardiak utzia. Nexka an egafi
gertatu zenean orde, bakar, latsik eta istilik bage, ikaral-
ditxo batek eraginda esan zun: Yondone Gent zerutiafa,

Bauset'ko padafa, nekazari gazte edefa, mendiko otsoa uztartu zina, zure ama nekatur, ta beroak itoaren egaia asetzeko arkaitz gogoretik ur-ituia ta ardo-ituia sortu zinu-zan bakartiar Yainkotafa! Nik orain bezala, zuk ere yende guzia lotan utzita etxetik aldegin, eta amak Yainkoarekin bekafarekin. Bauset'ko aartean arkitu zindudana! Bial idazu ur txurusta garbi bat. Arkozkofek oiaak kiskaltzen ditidate, ta egaik itotzera noa.

Saindu onak entzun zun zerutik Mirei'ren otoiza, ta Mirei'k ber-bertan ateman zun zabaldi artan osin baten ari-ezpain zuria, ta ugiia uratzen dun enara antzo, usu oldartu zen eguzki-izpien galda uratuz. Ardiek, untzez yantzitako osin zar artara yoaten oi ziren edatera. Ur-askak lemaioken itzal piska arturik, an ari zen mutiko bat yostetan, kanta zar bat marmaritutuz. Ondoan, barakulu zuri saski bat zedukan, eta gal-ondotik esku beltzean bakoizka artuki, onela kantatzen zien:

Barakulu, barakulu,
atera adi gelatik;
barakulu, kulubara,
adaak eguzkitara;
barakulu mojatxi,
ortik irten ez ba adi,
autsiko nik etxei.

Crau'ko alaba edefa; bideak goitua ezpainak ezotzetik yeiki zen, eta sostean agertu zuen aurpegiio zoragaia. iZer ari aiz, mutil? — Ixil-tartea izan zen. Belar eta ari tar-

tean, barakulu biltzen ari aiz? — Ain zuzen ere, mutilak erantzun. Begira zenbat saskian: mojatxo, arakoi ta galtzu-koi. — Yateko? esan zun neskak. — Ez, amak ostiral oro Arles'en saltzen ditin, eta ogi biguina ordañez ekartzen. Arles'en izan al aiz? — Beñere ez. — Beñere ez? Ni bai.

Arles'ko uriaren goratzapena. Mirei Ander'enean

Gaixoa! Zer den ba ekin! Rodano ugariaren zazpi agoe-taraño zabaltzen dun. Arles'ko ondartzako ugarteetan itsas-zezenak lañean zebiltzen. Arles'en zaldi izuak ba ditun. Arles'en uda bakañean zazpi urteko garia bildu ziteken nai izan ezkerro. An ba ditun añantzaleak, nondinai añaia gurdika dakartenak; ba ditun, ekaitzari gogor egitera urungo itsasoetara doazin itsas-gizon izukaitzak...

Ta Arles iguzkitsuaren edertasunak uré-mihiz oroituki, itsas urdiñ eziñegona, saskiak bete oliaran eotzeko gorbelari ematen dition Mendi-aundi, ta aintziradietan gañaxika ari diren buñioak, aipatzen zitun. Baño juri gozo ta beltxerana! mutikoari aaztu egin zure gauzarik añañiena: Arles'ko zerua, luña ernaltzen duna, neskak edertzen dituna, mendieri uñaña ta txoriñoeri egak ematen ditiena.

Zutik eta gogo-ernari zegoen neska xoña. Mutiko eder, esan zion, ator nirekin labur. Igela saraspean kantari asi baño len, Rodano'ren aindiko ertzean oiña tinkatu bear diat Yainkoa lagun. Mutikoak erantzun zion: Ots bada, eziñ

obeki, gu aiantzale baikara. Gaur gure txabolean lo egiten
dun zunzunpean, eta biar argi-urátzean gure aitak aldatuko
aun ontzixkan. — Bai zera! ez diat gabez ibiltzeko bildufik.
— Begira, gero! esan zion mutilak! Capa'ko aizulotik ate-
ratzen den negarti-taldea ikusi nai al dun? Ene! atzematen
bai aun berekin amilduko aun zurumbiloan. — Zer da Ca-
pa'ko aitzulo ori, esan zun Mirei'k. Legartzan gabiltzen
bitartean yalkiko diñat, nexka.

Ta mutila asi zen:

Beinola, lañain bat gari-balaz beterik zegonan. Biar
ibai-etzetik ikusiko dun au gertatu-lekua. Ilabete artan
Camarga'ko beor-uztañi bat eultzian ari unan aterbage.
Itxogunerik ez. Beti buruak lastoz yantzirik, eta lañain
austatuan beti garimendiak eultzitzeko. Ua eguzkia! Ultziak
sua zirudinan. Ezpel-sardeak aizetara yaurtitzen ziñan
gari-odeia usu ta ariñ. Gal-bizaña ta gal-autsa beoñen sudu-
retara unan ustaietik gezia bezala. Ez Yondone Petiri ta ez
Yondone Karoli'k ezkillak yo ta ere. Beor gaixoentzat ez
yairik eta iganderik: beti lan gaitza, beti eztena, beti eultzi-
-zalearen oiu latza, zurumbilo erdian geldi zegoelarik. Na-
gusi zekenak, zital baño zitalago, beor eultzilariek mozoñotu
egin zitinan, Kea zeriten lasto txiki-beañen gañean, beor
lotuak oi bezala apañez bustirik inguruka zebiltzanan oraino,
gibela saietseri yosirik, eta mutuña larde-yario. Bapatean
ekaitza ta izotz-aizea. Ene! Iparbeltzak lañaiña isusi. Yain-
koaren egunari birao zegiotenak, begiek usturik, an ikusi

ziñaten laíaiña irakatzen eta pertza bezala ziírikatzen Gari-pil aundia aseíeak eramaki: eultzigile, eultzizai mutil, denak ondatu itunan. Laíaiñaren yabea, aizatzailea, agotza, azaoak, auíeko zaldiek. beor-uztaíi osoa, dena luíak irentsi bere osiñcan.

Bai izugaía, esan zun Mirei'k.—Ba dun geigo ere, nexka. Biar (agian sena galdu dudala esanen duzute), biar ikusiko dituzute zamoak eta tenkak ur urdiñean yostetan, eta urmael inguruan aintzirako zozoak kantatzen Ba-dator orde Andre Mari eguna. Eguzkia bere goi-yarlekura igo-ala, ezaíi belaiña luíari, ta egon otsik egin bage. Garbi ta nare zegon ur-ixurkia itzalduz doa pekatu itzalez, eta ur aíe aren baíendik euli-fuíunda antzekoa sortzen da. Uíena, txilintxa-soñua garbi entzuten da eten bage, ta gero, ezari ezarian beíro aundi tartetik buztinsuilean oiuaak entzun iduri dire, ta atzenik iskanbil aundi biurtzen da, dardar eragin arte. Laíain-erdian biraoka ari den eultzilari gixatxaíaren oiutara bezala, zaldi giaíeen takata entzuten da, berela. Lur elkor gogoíean, udako eultzian antzo, aztaka neketsu bat. Eguzkia yetxi-ala orde, ixilduz doazi ixtiluak eta ur-ixurkiko biraoak. Beíropeko txilinta-otsa mintxoia ixiltzen da, ta zozoak beíro seska-mutuíetan kantari asten dire.

Yardun au zuen nexkaíen auíean, saskia bete barakuludun mutikoak. Garbi ta garden, eguzki-artzeak goíituta, muño legoíak zeruaz batzen ditu bere tontor goíi-urdiñak.

Ta eguzkiak, bere mako ederean astiro bilduki, Yainkoaren bakean uzten ditu aintzirak eta urmael aundiak eta Ibarzabal'go olioak, eta Rodano, laisterka doan, ta itxas-aizea arnastuz bizkar makuá zuzentzen duten igitariak.

Ontan mutikoak: Gazteño, ez al dakusan an beian zuen dendako euna aize-aldiak eragiña? Ikus, itzala ta babesa ditun zunzuna: ikus gure anai Extebe artara igotzen, txitxar-bila, edo dendarako nire bila. Ara! Ikusi gaitin eta amarengana zoan afaria gaitzeko esatera. Begira gure ama ontzixkan, kuzkurka ta ozberitu bear ditun araiak artzen.

Ontan, biek leiaka ta kaia gora zoazila ikusita, arantzaleak esan zun goratik. Ara, ara! Ederki, andereño! Laister gure Extebe arantzale yayoa diñagu. Emen zekaeren aingireen eregiña.

IX

LANGİLEERI DEIA

Éraimun zařak langileak deitzen ditu, Mirei'ren

bila asteko

Basakek nigar egin zuten; erle naibagetuek erlauntzeetan sartu ziren, zornabelar eta azitrai-landaz azturik. Ikusi al duzute Mirei?, galdegin zien igebelařeri ur-olo urdin edeřak, urmael inguruan zebiltzalarik. Yaun Éraimun zařak eta emazteak, aurpegia malkotan eta erioa biotzean, alořean elkařen ondoan eserita beren naibagea arintzen zuten. ¡Bai, eroa bear luke!, zioten. Doakabe zentzubagea! Gaztetasun eroaren erorikoa izugaři astuna da! Gure Mirei edeřa řerakeri nigargařia! ijito zilibokari zirtzil batek ostu! Nork erakutsiko digu, lapuřak lotsabage ua eramán dune-ko aitzuloa? Ta au esanez bi zařak buru aseřeari eragiten zioten.

Astoa espartzuzko bizkar-ordeekin, azaldu zen oi bezala ardo-banatzailea, ta atalasean zutik, «egun on» esan zien; ařaultzen eta uraren bila nator, nagusi. – Itzul adi, kixkali

ori! nexka bage, artelatza bezala lafutu nautela ziduridak eta. Etoñi aizen tokira oa laster batean, mutil. Zelaietan barna oa tximista bezala; segari ta nekazariak utzi ditzatela sega ta golde; igitariak esaiak igitariak uzteko, ta artzaiak artaldeak uzteko: datozkidala.

Auntza baño ariñago ba doaie berela mutil zintzoa legartzetan barna, zuli goñi ederetan barna, muñoetako artadietan barna, yauzi batean bideak igaro ta belar ebaki-beñiaren usai gozoa usnatzen duelarik. Melga zuti, urdin, loredun tartean, urundik entzuten du sega-zañazta. Segari mardulak auñera-kiñu berdiña egiten dute ebaki-ala. Belara mailka uzten du galtzairuak, begien atsegingari. Neska ta neskato alaiek belardia eskuareten ari dire. Batzuk, belara bildu-ala kantari, kirkiñek sega-igesi kanta entzun bitartean. Itzai trebeak besamen aundika, belara geñiraño arotzen zaiolarik, gora derama gurdi-zama, gurrilak, ezpatak eta endaitza estaliki. Etxerakoan itsas-ontzi aundi iduriko du, balantzaka. Olako batean, itzaia yeiki da langile-zaia bai litz, eta bapatez esaten die segariak: geldi yaunak! beñi gaizto diagu!

Sarde beteka belara zekarkioten mutilek bekoki-izerdia txukatu zuten; segariak, segakirtena ugal potoen gañean ezañita, aobizara zoñoztu-ala zabaldira begira yañi ziren, eguzki-izpien buruzki.

Yaunak! ara zer dion nagusik, esan zuen beñi-ekarleak. Ardoketari! esan dit: oa tximista bezala; segari ta nekaza-

rieri esaiek, utzi ditzatela sega ta golde; igitarieri, igitaiek uzteko, ta artzaieri, artaldea uzteko: datozkidala.

Auntza baño ariñaga ba doaie atzera mutil zintzoa. Alten'go oroigarí, otxaía azi oi deneko ildo-bizkaíak zangarteka igaroz, nonai Umotasuna dakusa, bere lastargiz luíari uíe-kolorea ematen. Belarmiñez izarturik dagoen lur etzea barna, an dakustzi goldelari bizkoíak mandoen atzetik golde gañera makurturik; ba-dakusa luía negu-nagiak ateratzen, elkor itxuragaitzak azalduki: badakustzi ildo zabalean buztanikarak, goldearen atzetik yostalari.

Gizonak! ara zer esan didan nagusik, esan zun mandataria. Ardoketari, esan dit; oa tximista bezala; segari ta nekazariak utzi ditzatela sega ta golde; igitatieri esaiek igitaiek uzteko, ta artzaieri artaldea uzteko: datozkidala.

Ba doaie beñiz ere moíoi zintzoa auntza baño ariñago, belardi, zokogune, uíezko gari-alóretan barna izkutatzen da. Beíogai segari, su kixkalgaía antzo, aloíari bere soñeko eder usaiduna erauzten ari. Garian barna, otso antzo oldartzen ziren, aloíari ta udari uíezko lore garbia kentzen. Gizonen atzetik leío luzeka, maasti baten anduak bezala, mailak ageri ziren. Lotzaile erneak armenak egin, besamenka bildu, ta bala usu lotzen zuten belaun-keiñuz, eta atzera yaurti.

Erletalaldearen egalak bezaia ta patuxak ugiñetan eguzkitara yostaka bezala, aien igitaiek dirdai zegiten. Eta bala zutak galdor-mototxetan elkaíen galburuak bat egiñez,

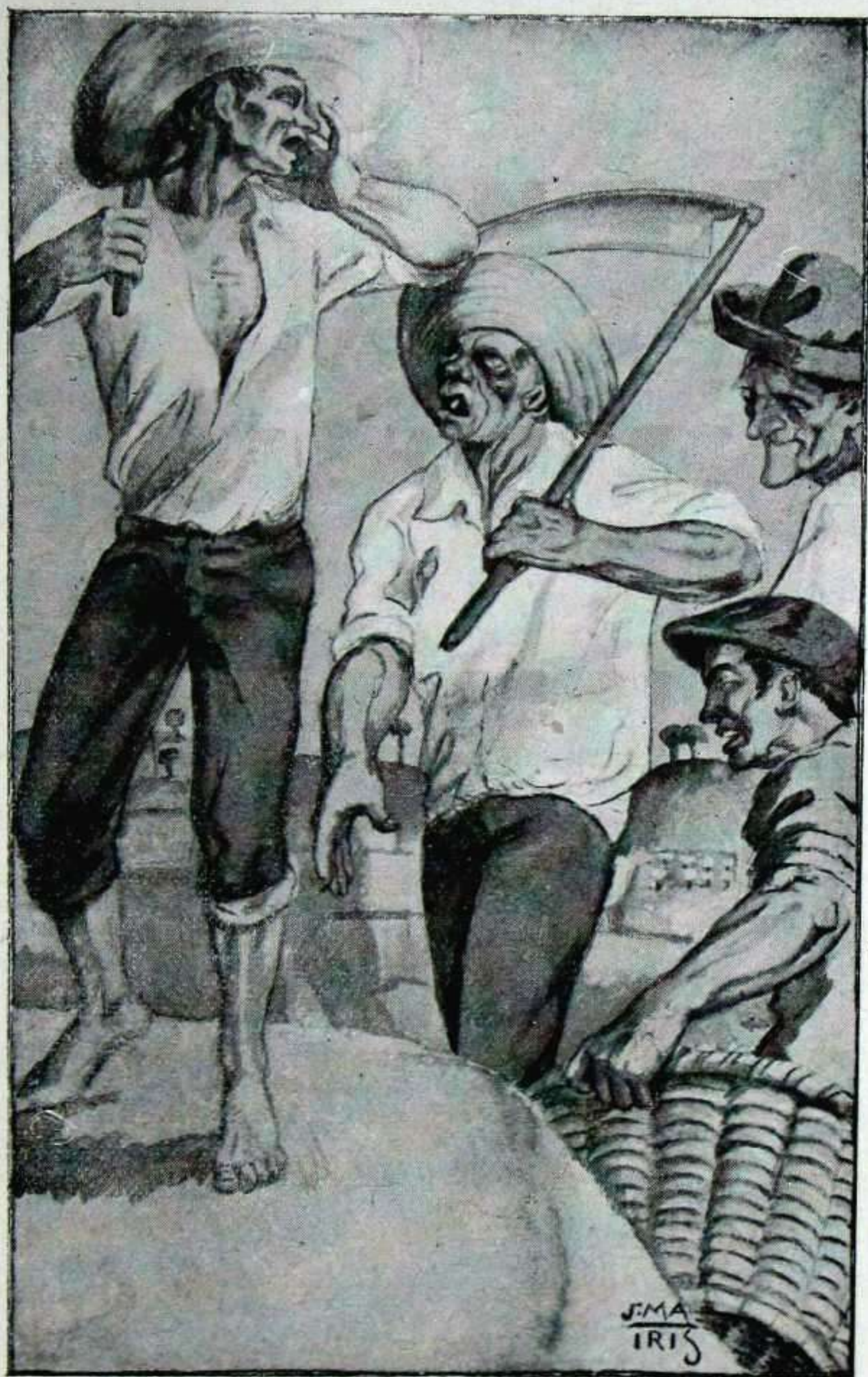
eunka zeuden. Guda-txabolak ziruditen. Beiñola Belcaire'k alako etzauntzak landatu zitun Simon ta prantsestaldea, basatien gisa, Provenza ta Conde Efraimun lepo egitara etoñi zirenean. Artean, buruxka-biltzaileak arat onata da-biltza yostalari, galburuak eskuan; seskadietan edo balaen itzal beroan nexkaen bat, begi-liluratzaileen bati edeñetsiz, maite-igitaia-ri bere burua egozten dio, ark ere bere igita egiten baitu.

Gizonak! ara zer dion nagusik, esan zun mandatariak. Ardoketari, esan dit: oa tximista bezala; segari ta nekazari-ek utzi ditzatela sega ta golde; igitarieri esaiek itaiek uzteko, ta artzaieri artaldea uzteko: datozkidala.

Beñiz ere auntza baño ariñago ba doaie artzai zintzoa. Oliodietan barna, bidexkaeri lotuz, an doaie tximista bezala; maats-aienak autsiz ipar-burundak bezala, ta galdurik gertatzen da aiako batean, eper-kanta beste zantzurik ez dula.

Crau legoñaren zakaldi irugañian, zumel-txartaka batzuen azpian, eragutzen ditu urutira ardiek abaroan. Artzai gazteek eta artzai nagusiek lekugi-gañean zear-etzana zuten. Pinpiñek bakean zebiltzan ardi auznartien bizkarez bizkar. Itsasotik geldi geldi yeikitzen zen gandu zuri ariña. Goi garbietan, zerutañen bati eguzkiak soñekoa arintzen zion.

Gizonak! ara zer esan didan nagusik, esan zun beñi-ekarleak. Ardoketari, esan dit: oa tximista bezala; segari

ta nekazariak utzi ditzatela sega ta golde; igitariak esaiak itaiek uzteko. ta artzaiak artaldea uzteko: datorkidala.

Bapatean atertu ziren sega ta golde. Beñogai igitariak igitariak utzita bideari lotzen zaizko, erlauntzeko erlekumea egalak dituen orduko funtadaka ler-zugatzari lotzen zaion bezala. Iritxi ziren bordara bala-lotzaile, eskuaredun, gurdidun eta mutil, artzai, buruxka-biltzaile, metatzaile.

Ilunik eta ixilik, lañaiñeko lañatzean zeuden yendearen begira nagusi etxeandreak. Langileak lana eten-beñez añiturik, nagusia inguratzen zuten etoñi-ala.

Deitu gaituzu, nagusi. Emen gaituzu.

Yaun Eñaimun'ek burua yaso zun. Uztaroan zetoñek beti ekaitzik aundiena. Zorigaitzakoak gu! Zur egonda ere beti zorigaitzak atzematen gaitu. Añen! esan zun zañak, ixil nadin, adiskideak, zuetan bakoitzak zer dakien edo zer ikusi duen esan artio.

Ateratzen da Gult'eneko Luenti. Au umetandik Arles'ko zabaldietara yoan oi zen bere igitariakin, garia uñekeratzen asi orduko. Ugiñek alpeñik astintzen duten arkaitza zirudin; lañua Eleiz-añia bezain beltzerana zun. Langile-nagusi zar au, eguzkiak kiskali edo iparbeltzak oñ egin, beti auñena lanera. Zazpi seme bera bezain mardul ta beltzeran, berekin zekartzen. Igitariak ao batez aukeratu zuten buruzagi. ta bidez alere. Asi zen bada Luenti: esana egi ba da «Goizgoñi añats-itufi», nik ikusi dudana negargañi da iñolaz ere. nagusi.

¡Yauna, ekaitza uxa ezazu!

Goizeti zen. Argiak iluna urkatzen zun sartalderantza, intzaren bustian, oi bezala, segaldira giñoazen. Lagunek! esan nun; lanaldia ona bedi, ta ekin. Beso-uts yaí nintzan lanerako, ta alai makurtu. Lenbiziko zarrastakoan, nagusi, beatzek ebaki. Ogeitamar urte ontan e-tzait olakorik gerta, Yainko aundia! Ta erakusten ditio odoldurik eta ebaki aundia ta Mirei'ren gurasoek beíro zinkuri egin zuten.

Belar-segari bat, Buket'eneko Ibane tartetik sartu zen. Tarascon'daía zen, Tarasca'ren zalduna, mardul ta gizaundi, baño biozti ta adiskide on. Denbora bateko sorgiña, ¡Tarasca, Tarasca! otsetara iges zoaienean, eí iluna dantza-irintzi-iskanbilek alaitzen zutenean, iñor e-tzen Condamina'n ark bezalako yasez azkona naiz bandera aizean eragiten zunik. Segari bikaiñentsuna atera ziteken, lanari sendo yaíai ba'litzaio, baño pestaburukoan, alde igitaia! Sabel-zainkerira, ofitsetara, zugatz-ostopeko yostaldietara edo zezenetara, ero ta itsu zoaien. Nagusi, esan zun, igita-bitartean, gogotik ari giñela, zalgi-txapaíean eper-kabia arkitu dut ega-ukaldika. Pozik makurtu nintzan asko ote ziren, baño ¡au lana! txinuí goíak, eraso kabiari ta kabikoeri. Iru ilik zeuden; gañerakoek, izuí ark zirikatuta, kabi-ezpañetik lepoa ateraz esan-iduri zidaten: «el zakizkigu». Ausiña baño miñagoko moxoío aiek, ordea, aseíe biziz ozka egiten. Ni gogonduri, sega-kirtenean tinkatuta, txori amak aien miñez zumeldian ari zun nigar-txintari erne negokion.

Zoritxar beñi onek, gurasoen zain-yoa mintzenago du.

Garagañilez, ekaitza zabaldira ixil sartzen denean, ipaía gero ta puztuago, ortzia tximistak argitzen, eta guzia goibel-tzenago den bezala, an azaldu zen Maran...

Sega-apustua: Maran'ek irabazi Gult'eneko Luenti'ri.

Gurasoak Mirei'ren bila.

Landetxetan aipatua zen Maran. Gaur egunean ere, gaualdietan, mandoek ganbeletako malkaía yaten ari dire-nean, bordamutilek upeletako olio aitu arte ez dire asper-tzen Maran'ek astegun batez egin zuna esaten. Ereiarorako izketatu zen. Goldelari bakoitza ildo a uátzen asi zen, eta Maran, lekutik igitu bage, golde-belañi, txakur, estukia an-tzebage kolpatzen ari zen egun eta mende lanabasik ukitu ez bailun. — Lanerako izketatu aiz eta goldea moldatzen ez dakik, antzekaitza! esan zion langile-nagusiak Aketzak muturka ik bano obeki lantzen dik luía, biuñi! — Itzetik eltzen diat erantzun zion gazteak. Egin dezagun: ildo a oker ateratzen dunak bi uñe-diru gal bitza: yo turuta.

Bi goldeek lur laíea batean uátzen. Biek, zuzenbideta-ko, alor-mugako bi zumartxuri begiz yo zituten. Ez dire yo-bidetik okertzen. Eguzkiak galburuek uñeztatzen ditu. Ozpina! zure ildo a, mutil-nagusi, adoia artuarena da, ika-siarena da, esan zioten mutilek; baño egia esan, bestea-

renak gezi baten bidetako balio luke naski. Ta Maran'ek apustua irabazi.

Maran onek ere, batzaŕe artan bere itz samiña yalki zun. Aitzintxe, zuŕbil, luŕa landu bitartean txistuka ari nintzan. Luŕa zaila zegoen eta nik bukatu egin nai berantuta ere. Alako batean nire mandoen ilea lazten da. Bildur ikarak geldiarazten ditu, belariek izutuki. Lur larako belaŕak makurtu ta marguldu egin ziren. Ziztatzen ditut eta Goŕixtak ilunki niri begiratzen, igitu bage, ta Auskera galtzuan usaika. Nik iztazaiñetan ugalez yo, ta ikaraz yaŕai zuten. Golde-etxea autsi zen; zumaŕa, ta endaitza uztaŕiarekin deramate. Ni guzia laŕi, zurbil, otzikaraz, ortz-kaŕaskaz, buruko ile zutien gañetik eriotza aize-antza igarotzen senti nuen.

¡Yainkoaren Ama! oiu min egin zun amak; Zure estalkipean ar ezazu nire nexka edeŕa, ta belauniko erori zen odeietara ezpainak luzaro zabalduki.

Ontan zangarteka dator Anselm arzai-nagusia. Zer ote zun aen goiz oŕeagan ibiltzeko? esan zun inguruta bildu orduko. Gu eskorteetan ari giñan ardi-yeizten, eta zabald aŕizuen gañetik izar zegoen. Gogo bat, itzal arin bat, iratxo bat igaro zen eskorte ondotik. Zakuŕek ikaraz mutu, ta artaldea aril bat eginda gelditu. – Onezkoa bai aiz, esak; arima gaxoa bai aiz, itzul adi suetara, esan nion. Ez nun astirik Andre Mari'ri Agur Mari bat esateko. Nerekin Donamarietan ez al du artzairik etoŕi nai? esan zun mintzo

ezagun batek. Eta berela itzali zen agerkaria, zabal-dian barna. Siñesten al, nagusi? Mirei zen.

Bai ote? oi-u egin zuten laíainean zeudenak oro.—Bai; ikusi dut, izar-argitan nire aurretik igaro da, baño ez oikoa: aurpegi-ilun, maxkal, oñaze miñen batek zedukan lur ontan.—Beri latz au entzutean, gizonezkoek esku lurtsuek batera zartatu zituten.—Eraman nazue Donamarietara, oin egin zun amak. Nora ere diyoan, ara noakio atzetik nire txoriñoari, zabal-di ari-zuetako eperkume ari. Txinúriek erasoko balizute nire ortzak autsiko dute kabia ta irentsiko. Erio zikoitzak atzeman gogo ba'zaitu, neronek akestuko diot sega zaía, ta zuk, bitartean, zumardia barna iges egiñen.

Yoana Mari, zabal-dia barna, eroarenak esanaz doaie, —Itzai, zion nagusiak, gurdia gaitu, ardatza igurtzi, bei Beltxa uztartu, berandu duk eta, bide luzea diagu ta Gurdi negartira igotzen da Yoana Mari, ta aizea sekulako zinkuriz eta aienakaz betetzen du.—Alaba eder, Crau'ko legartza, ondartz-a zabal guziek, i ere bai, eguzki dirdaitsu, lagun zaizkote nire alabari, igatzen ari da ta. Atso zar nazkagaí ark iñolaz ere, aitzulora sartu zunean, bere ontzitik iretsia-zi bide ditio irazkai ta zital. ¡Taven! Yondone Antoni izutu zuten deabru guziek Baus'ko arkaizpera naíastuko al aunate!

Gurdiaren kalaka ta zalapartak, gaxoaren mintzoa ixil-tzen du. Ta landa-gizonek Crau zabalean iñor ageri ote zen begiratur, lanera zoazin geldi geldia. Zorion dute eltxoek, uíutira estu-iduri duten zugaz-leítoetako itzal ozkiíian!

X

CAMARGA

Mirei'k Ander'en ontzixkan igarotzen du Rodano ibaia.

Entzuidazute Arles'tik VENZA'rañoko provenzañak. Be-roak yotzen ba zaituzte, goazen guziok Duranzoleta'ko ertzera, elkarëkin atsedetera. Marsella'tik Valenzola bitartean orde, kantuz eder zagun Mirei, ta eruki diogun Bikendi'ri.

Ontzixka ura ebakiz zoaien, mihi-añaina bezain ixil. Ander zen ontzizai, ta nik kantatu dudan maitea Ander'ekin oldartu zen Rodano zabalera, ta eseririk ugiñeri begira zegon begiratu ilunez. Muñil añaunlariak ziotsan Mirei'ri:

Begira zein zabal dagon Rodano'ren uberka! Camarga ta Crau bitartean ze zaldi-guduka eder egin daiteken! Ugarte au Camarga dun, nexka, ta zabalean, Arles'ko ibaiaren zazpi aboak ikusi-ala. Muñila mintzo zelarik, Rodano goizeko argi goñiz dirdirka ari zen, eta ontzixka bakar batzuk bare bare zoazin ibaia bañena. Itsas-aizeak, zut-oialak aizatuki, auñera zeramatzin, artzainak axuritaldea bezala. Itzal bikainak! Lizar eta lertxun luze ikaragañien geñi zurailak

ertzean éraiñu egiten zuten. Ayen-belar zar biuñiak zintzi-likariz geñikutzen zituten, eta adar lodietatik egozten zituten beren altxuma kozkortsuak. Rodano, bere ugin nekatuekin, aundikien ibilkeraz, Aviñon'go yauregia uruñatuz, eta yolasak eta musikak gutxietsiz zoaien eta zaar eriorakoa bezain uzkur ta ilun zegoen, bere urak eta izena itsasoan galtzera zoalako. Baño nik kantatu dutan maitea, ertzera yauzi egiña zen. Oa, esan zion mutikoak, abil, bidea dunaño. Santak beren Elizatxora zuzen zuzen eramango aunate. Au esanarekin, bira egin zuen afaun-indarka. Garagañilaren suen pean badabil Mirei, ba dabil. Eguzki yeikialdetik etziñaldera, ta ipařetik egoara ez dakusa zabaldi neuñibage bat baño, begiek ikus-ala guzian, eta azkenean itsasoa. Noizpin belar-izpi batzuk, milazka, belar-latxa, sabi, zumarika ta sarobe-belar, itsasaldeko zelai gazi aien yantzigañi. An dabiltza aron zezen beltz eta zaldi zuri, itsas-aize ezoa pozez arnastuki.

Eguzkiaren sapai urdiñak sabel eta dirdaitsu besarkatzen zitun zingiradi aiek. Arteka, urutiko oxezki argitsuan zirlingaren bat egan doa; edota egazti aundi zangaluzeak, urnaeletik aterata, egaz éraiñu egiten du legoñean. Edota zaldun zango goria edota egazti-urdin begi-iluna, bere iru lumazko galdoña ařandiz eraikitzen dularik.

Eguzki kixkalgaíak kordebage uzten du.

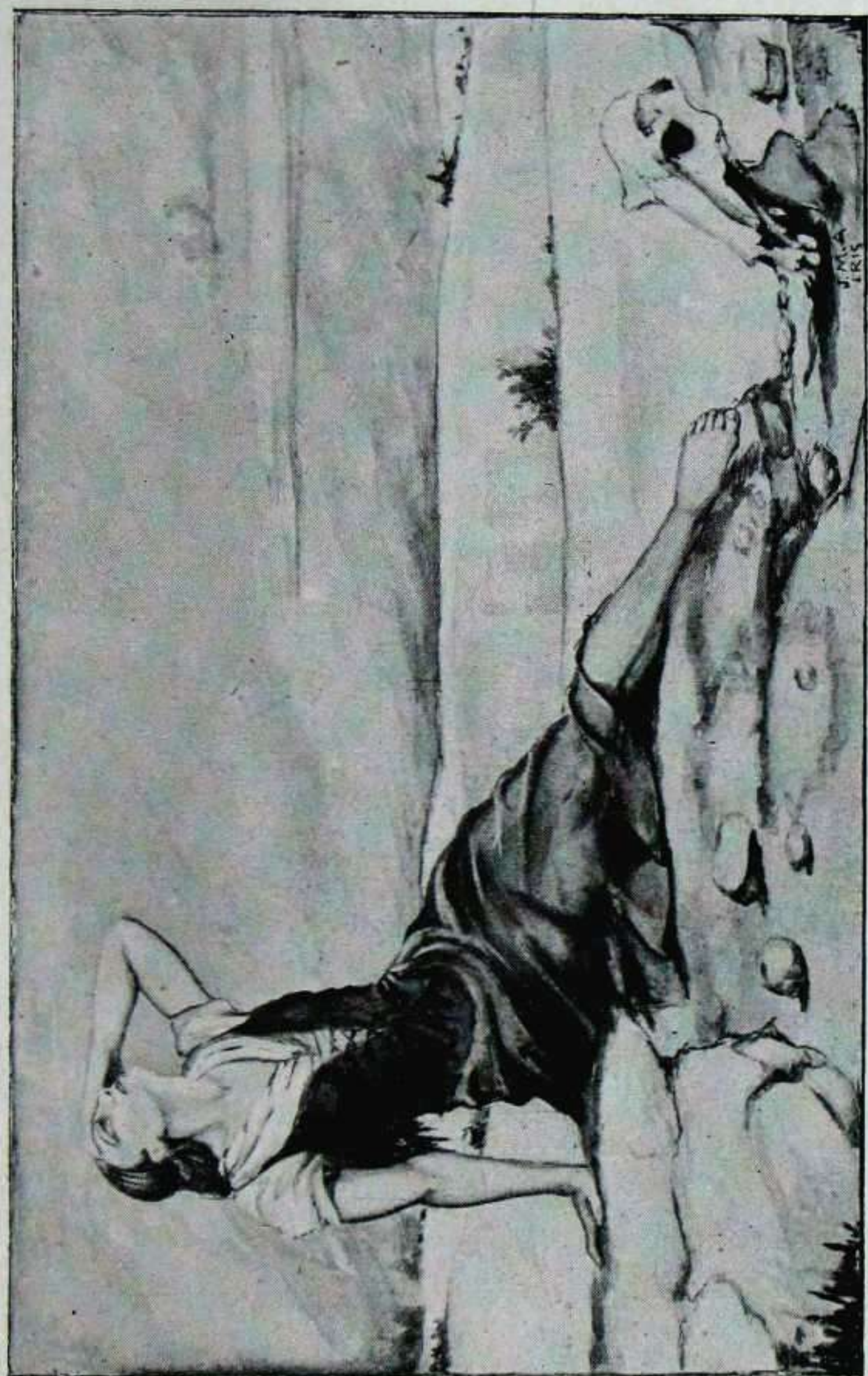
Eltxoak bere baitara biurtzen dute

Sargori da, ta nexkak beroa astantzeko, geíian zeramatzin eskuzapiak askatzen ditu. Beroa gerogo ta miñago, kixkalgaígo, ta eguzki aundiaren arnasa ta izpiak yasan datoz ekaitz-zuñunbiloa bezala. Olaxe, gosek amorátzen dagon leoe batek begiz iresten ditn Abisini'ko basarteak, Eder bai litzake pagopean etzitea! Eguzki-izpi uréek dizdizka, erlemulko aseíea, liztormulko aseíea dirudite goraka ta beraka, ta zofozten aí den galtzairu dirdaitsua dirudite. Akituta beroak uko eraginda doan maite-bideztiak, gorontzetik oíatza atera du, ta aren bularte atsandituak, ituíi garbian ugin bikia dirudi, ta itsasertzean zuri zuri nabari den akara-ayena. Goxo goxo begien auíean zedukan zabaldi arek galtzen du bere iluntasuna, ta urútira aintzira aundi bat agertzen da zirkinka, ta lizaíak eta saratsak ur-zabaldi inguruak, erañu ta itzalpe aundia botatzen dute. Zeruko ikuskaíia zen; lur itzemanaren amets gozoa.

Ur urdiñaren ertzean, laster, urútixko, uri bat ageri da bere aldeíekin, aíesiz inguratua, ituíi, eleiz, telatu, ta ezkildoíe txirinakin, eguzkitara aziko bailiran. Ontzi aundi ta ontzixka, zutoial zuriekin, kai-lafainera sartzen ari ziren, eta aize lasaia yostetan ari zen zutoin-ezuíetan zintekin eta bande-

ratxoekin. Ikuskañi aren aúfean Mirei'k izerdi ugaria idoki zun bere esku meez.

Yainkoa, esan zun berekiko; au afigañi da, ta laister ta laister, ara yo zun zuzen, iru Donamarien il-etxea an bai legon. laister egiñala, ordea, iduritu liluragañia itzaltzen zoakion, urutiagoka. Amets utsa, izukari utsa; aize yostalariak iragki zun eguzki-izpiz eta odei-margoz. Aren irazki meia lañoa antzo urtu zen. Mirei bakañ gelditu zen eta burzoraturik zabaldu artako beroaren berroz. Beñiz ekiten dio bideari, are-pil gori, uster, zango-nekagañi aietan barna, eguzkiak dizdizatzan ditun gatz-lapatxetan barna, aintzira-belar eta zumadietan barna, eltxo tartetik. Buruan Bikendi, aldi bat ba zen Vacañes'ko itsasegi sakona atzeman zula. Itsaso urutian, laztuan, ikusten zun Santa aundien eliza goñixta, legoñera datoñen ontzi oial-aizatua bezala aundituz. Alako batean, orde, eguzki-izpi kiskalgañiak bekokia artzen diote. An dago, gaixoa itsasegian il-agian, ondañean etziña. Ene Crau, zure lorea makurtu da! Nigar egizue gazteak! Eiztariak ibai-ertzean uso-talde gaixo bat edaten eta lumak leguntzen ikuski, zakardian barna laisterka yoan ta iskiloz beti edeñena zauritzen dun bezala, alaxe egin zun artan eguzki eñukibageak. Gaixoa ondarpilean zetzan kordebage. Ustekabean eltxo-talde bat zoaien bidez, eta asperenka zegoala ta bular zuria pilpiraka ta epuru-abar bat ere itzaltako etzedukala ikustean, eguzki kiskalgañiaren tartean pirurika asi ziren fuñundan, eta belañira musika au

eman-iduri zioten: «No, eder, gora! ots, yeiki adi, zingiradi gazietako beroa gaiztoa dun eta». Anartean, aznai ematen zioten buru makurtuan, eta itsasoak orobat, aren matail-añoseri iintza xeia ta minkatxa zirtatzen zion. Mirei oñazez ta zizpuruka yeiki zen, au nere burua! ziolarik, Eta geldi geldiro, belargazietan gaindi, Santaetara iritxi zen belaun-ikaraz. Ta nigaía zariola, itsasoak ezotzen dun balizaren solairuan auspez yaí zen, Gaixoa! Ikus zer otoitz bialtzen zun zerura, aizearen egoetan:

Gure nigaíak lore biur ditzakezuen Mari doneok, entzuizute nire oñazea! Nire oñaze zoíotza dakusazunean, ene Yainkoa, urukituko zakizkit!

Mutil bat dut maite, Bikendi edeía, biotz guziz maite ere, Mari doneak!

Maite dut, maite; ibaiak igarotzea bezala, txoriak ega bezala.

Ta su irazeki eziñitzali au nik iltzea nai dute, ta arben-dol loratsua autsi dezadala. Gure nigaíak lore biur ditzakezuen Mari done ok entzuizute nire oñazea!

Eguzkiaren iltze zoíotzak, arantza ankeíak, burua zultatzen didate.

Siñes idazute, ekatzute Bikendi, ta biok etoíiko gaituzue beíiz par-íritan.

Bekokian oñazea kenduko zait eta nire begi nigaíez bete ok, pozez dirdir egiñen dute. Aitak ez dit uzten arekin ezkontzea; uki iozute biotza, uíezko santa edeíak! Oliarana,

gogor dagola ere, Gabonileko aizeak ontzen du, bere garaiean. Otsalizar eta mizpira minkatzak, agotzak ontzen ditu.

Gure nigañak lore biur ditzakezuen Mari done ok, entzuizute nire oñazea.

*Mari doneek agertzen zaizkio aien Elizatxora
irixten denean*

Liluratzen ote naiz? zer da au? Paradisua? Eliza aunditzego da; an goien izartalde bat ageri da zirikutik.

Zaindari edeñak, zuek al zaituet? Itzal itzazue buruntza-izpi oriek, bestela ilen naiz. Zuen mintzoak egiten dit ots. Zergatik etzarate gordetzen odeitartean, begi nekatu ontzat? Non dago elizatxoa? Itz egiten al didazute?

Kordebage, atsanka, erdi-ilik, an zegoen Mirei belauniko baldosen gainean, besoak gora, burua atzera, ta Yondone Petri'ren ate-barnean, aren begi geldiak beste mundua zakusten aragi-estalkia uratuz. Mutu dago. Aurpegi edeña iduri-aldatzen zaio, ta gorputz ta arima, igeri dago Yainkoari begira.

Zumar txurien burua urez estutzen dun Argi-uratzekoan

gizon galdu bati argi egiten ari ontzia, bereola zurbiltzen eta itzaltzen da.

Iru andre Yainkozko eder, zeruti datoz izar argien bidexkatik. Eguntzean barátzen den artaldea bezala elizatxoaren zutabeak eta sapai-zubia leku eginka asi ziren aien aúrean. Eta iru Mari zuri dirdaitsuak an sartzen dire. Batak, bulararen kontra, kelagar-ontzi bat zekaíren. Aren bekoki zerutaíak, gabez artzaiei argiegiten dien izaía gogoratzen digu. Bestea, soiñeko ta girgilak aizean iñarika, erabidez dator, eskuan aztapaí-adaía. Irugaíena, gazteñoa, aurpegi beltxerana, soiñekoz izkutuka, beginini beltxetatik diamante-dirdaia zariola. Gaixoarengana zoazin, eta ondoratu orduko itzegin zioten. Ain ezti, ain garbi mintzo ziren, ain ííi goxoz, Mirei'ren arantza gogoíak lore ugari zoragaíiak erne baitzituzten

Donamariék poz-beíitzen dute Mirei

Poztu zaite, Mirei gaixo, gu gaituzu Yudea'ko Mari aiek. Gu gara itsaso aseíean gal-zorian dabilen ontzixkaren zaindari, ta itsasoa gu ikusi orduko, baketu egiten da.

Begira orde, ara gora. Bai al dakusazu Yondone Yakue'ren bidea? Aitzintxe an geunden beiko mutuíean, eta izaíetatik ikusten giñuzen Compostela'ra gure seme ta ilobaren il-obian otoitz egitera doazin bidezkoak. Andik entzuten giñuzen letariak. Ituíen txirístotsak eta ezkilen kulunkak

eta ilunabafak eta bidezkoen txangoak, orok aunditzen zuten gure seme ta iloba Yakue aundia. Ta aren oroitzapena ola edertzen zuten bidezkoen bekokietan iintza goxoa ixurtzen genun, eta aien gogoan poza ta bakea. Tximista bezain zofotz igo dire guregana zure zinkurinak. Nexka, siñeste aundia duzu, baña zure eskariak biozmin egiten digu. Zoro orek, maite-ituñi garbian edan nai duzu; il baño len, zoro orek, Yainkoarengana garamatzin bizitza bizkoña murtxatu nai dun.

Noizdanik arkitu dun emen beian zoriona? Bai al du aberatsak? Aizatua, etzana, garaile-sufean, Yainkoa ukatzen du ta bide guzia betetzen. Izaina, ordea, beterik dagonetan, erortzen da. Ta zer egiñen du añandi aundi ark, Yerusalem'en asto gainetan sartu zen Epaikari aurretan yartzen delarik?

Bai al du amaren bekokiak, len-seme yaioberñari pozikaraz ugatza ematen ari delarik? Titialdi kaltekor bat aski. An ikusiko dun seaska agertura makurtua, gaxo ila musuz yaten dularik.

Bai al du emaztegaiaren bekokiak, senargaiatz batera elizara geldiro dioalarik? Bidexka au dabilenari, arantzabeltza baño latzagoa zaio.

Emen beiko au, guzia neke ta lana baño ez da. Emen, beialde ontan, ugiñik garbiena ere, edan-ala mindu egiten da. Emen beian, igali berñaren ondolik aña sortzen da, ta guzia igatzen, guzia usteltzen. Alpeñik aukeratu saskian:

ur̄e-sagaía. yatekoan eztitsu dena, arian arian beazun biur-
tuko. Ta arnas ori aditu-usteko dun mundu ontan, eta
ene! esan. Baño agortzen eta mintzen ez den iturburutik
edan nai dunak, erosi dezake, goíak ikusita. Aíi kozkoa
zati zati egin bear da, barnean daukan zilar-txilista atera-
tzeko.

Zorioneko bada, naigabeak etsian eramaten dituna, ta
eriotzak ongi egiten arkitzen duna, ta anaiek nigaíez iku-
sita nigar dagina, ta bere soingaiñekoa laíu goían dagon
beartsu zimel bati egozten diona, ta otzak dagonarentzat
etxean su aundia pizten duna, ta txikiarekin txiki egiten
dena. Au da gizonak aazten dun itz cdeía: «eriotza bizitzea
da». Ta otzanak, eta onak, eta eíukioíak, zorioneko! Aize
mei baten ufakoaz zerura lasai sartuko dire, ta lilia bezain
zuri direlarik, utziko dute, saindueri beti aíika ari zaizkien
mundu au.

Ba zenekusa, Mirei zein kaxkaía dirudigun zeru goiene-
tik mundu au, ta zein zoroki ííika dituzuten ukitzen diren
gauzak, eta zueñ ileíirako belduía, oiuka eskatuko zinuke
eriotza ta barkapena. Baño garia burutu baño len, lur
barnean irakin bear du. Lege da. Gu ere zeruko argi-izpiak
baño len, edari miñ ori arturik gaude. Ta zure kemena
indartu dedin, yalkiko ditizugu gure bideko eloíioak eta
estuasunak.

Au esanda ixildu egin ziren, eta ondaía legunkatzen
duten ugiñak laisterka zoazin itsas-ertza ainbat zabal,

Santak esanena entzutera. Piñudiak keiñu egin zion altza-
diari, ta antxitak eta zirringak ikusi zuten Vacarés izugaía
bere ugiñak baretzen. Eguzki-ilargiak urutiko aintziradi-
etatik agur egin zuten bekoki zabal goía apalduz, eta
Camarga gazia ikaratu zen. Zorioneko Andere aiek, nexka
maitalea bizkortzeaíen, ola asi ziren izketan:

XI

SANTAK

*Iru Mari'k Yudea'tik Provenza'ra, Krist'en beste ikasle
batzuekin*

Gurutz-abea oraino Yudea'ko mendi artan zuti zagon,
Mirei. Yerusalem'en garai, Yainko-odolez oraino
ezorik, ogentzaía eginda lo-zoíoan zagon uriari oska ari
zitzaion. «Zer egin dun, zer egin, Belengo Éregeaz?» Eta
kaíka ixiletatik etzen orduko oiurik gora. Kedron-mendi
bakaía ufun zinkurinka, ta Yordan beltzuria, bakartegian
izkutatzen zinkurin-asper bat egiteko, legeltxor ta auntza-
dar-belar artean.

Ta efi gaixoa ilunik zagon, bai baitzekin bere Kristo
zula, il-obiko baldia kenduta lagun ta ikasleeri agertu zi-
tzaiela, ta gero Yondone Petiri-ri giltzak utzirik, aíañoa
bezala zeruetara igo zela. Bai! uts aundi bai zuten Yudai-
eírian Galilea'ko zurgin edeía bage; ipuin eztiz biotzak ba-
retzen zitun zurgin ile ufe goía, ta muñoskan yendea otilez
asetzen zuna, legendunak sendatu ta ilak piztu egiten

zituna bage. Irakasleak orde, ta érege, apez, eta Elizatik Maisuak iraitzi zun saltzale-talde basaziak zioten kuxumuxuan: «Sion'en da Samarian Gurutzearen dirdaia laister itzali ez ba ledi, nork burutu artalde oíekin?» Ordun aseírea gaindu zen, eta martiriak siñesmena aitortu zuten. Estebe, bizirik aíkatua; Yakue, ezpatarenpean ila, zenbait, arkaizpean lertuak. Baño naiz sutan, naiz aizto zoírozpean il, guziek zioten oiuka: «Bai, Yesus Yainkoaren semea da».

Gu, aren atzeti noranai genbiltzen senideok, ontzixka batean, áraunik eta aize-oialik bage, itsaso aseíera yaurti giñuzeen. Emaztekiak nigaíez ugaldeka, gizakiak zerura begira. Uírun. uínn zoazin olíodi, yauregi ta doíe; Karmelgo galdor koskatsuak uírungo zeru-mugan ageri ziren. Alako batean oiu bat entzun giñun. Burua itzuli ta ondaíean andre gazte bat. Besoak altxatuz oiu egiten zigun ito itoan: «eraman nazue ontzixka ortan, etxekoandreek, eraman nazue. Nik ere Yesus'engatik eriotza gogoía yasan nai dut.

Gure neskame Sara zen ola oiuka ari zena. Begira gaur zeruan bekokiak rola argi egiten dion, yoíaileko egun-argitzeak bezala. Ipaíak uírun garamatzi; Salome'k orde, Yainko-argiz, bere estalkia zabaltzen du ugiñetara. Siñesmen altsua! Ugin kizkuí, argi, urdinkararen gaiñetik gure ontzixkaraño etoíi zen murgildu bage neska gázte, ipaíak bultza ta estalkiak eramaki. Uírungo lañotartean banaka banaka gure eíaldeko gainak itzaltzen eta itsasoa aunditzen ikusita, naigabe baíen batek artu giñuzen. Agur,

agur, luálde saindua! Agur Yudu-erí doakabea, zintzoak esetsi ta zure Yainkoa gurutzatzen duzuna! Gaurgero zure maastien morkak eta aztapaíren datilak leoe izugaíen yanari dire, ta zure aísesiek sugetzar zitalen gordagu. Agur, yaioterí, agur!

Ekaitz-aize zakaíak ontzixka alderoka zabilen itsaso aseíean. Martial ta Zernin l'elauniko yaíi ziren auírealdean. Torpin zaía gogonduri, bere estalkian biltzen da. Aren ondoan zagon eserita Masimin apezpikua. Zutik, zubitartean, Lazar, il-obiko ta zapiaren zurbila oraino zitula, aize oíodunari aúrpegi emaiten. Ontzixka galduak arekin deramatzi aíeba Marta eta Madalen, au baztaíean etziñik eta naigabez malkoka.

Ipernuk dakaíen ontzian, Eutorpi, Sidoni, Arimatea'ko Yosepe, Markel eta Keleon, toleten babesean datoz. Urdiñ-erí ixil artan Salmu-kanta eman zuten eta guk batean erantzuten giñien: Goresten zaitugu, Yainkoa! Bai laister zoala ontzixka ur dirdaitsuetan! Oraino ikusi uste ditugu, ura zuíunbilotzen zuten aize-fuíunda izugaíi aiek, eta zutabe mei biurturik, urútira aizatzen ziren ispirituak antzo.

E k a i t z a

Eguzkia itsasoan yeiki ta itsasoan etzin. Zabaldi gaziua barna, aizearen mendean giñoazen. Arkaitzetatik ordea Yainkoak gu begiratzen, Provenzaíak Bere legera erakar-

tzeko autatu baikaitu. Goiz batez, iñoiz baiño eguraldia barego zagon. Aurretik zoakigun gaua, argiuntzia eskuan, labera ogi-eretzera doaien alargun goiztafa bezala. Ugiñak, lafaina bezain txabal, ozta yotzen zuten ontzia. Zeru-muga urutian erortzen da ta geitzen da une oroz ofo izugafi bat; urubika ta intzirika ari den susmur ezezagun bat. Ezurertaraino sartzen zaigu ta muturik uzten gaitu. Andik emendik, ikustere guzian, ura ta ura. Ta itsaso bildurti kizkurean, aize-pirinta laistera, izugafia, ta gure inguruan ugiñek ilik, jzain gaiztoaren yoa! ontzixka geldi zedukaten aztikeriz bezala. Alako batean, uruti, ur-mendi izugafia yeikitzen da. Itsaso guzia guregana zatoen zurunbiloan, ofo ta maru, odeitzaiez bildurik. Betbetan itsasaldi batek ixurkiaren ondaferano amiltzen gaitu, ta berela eraikitzen ugiñen galdofera, ikaraz, erio-beldur. Ua lafia! Ua naspila! Tximista luzeek iluna argitzen dute aizea zatatatuz, eta bata besteren ondolik ostots izugafia buunba egiten; ifernu guzia askatzen da gure ontzixka iresteko. *Labeche* ikaragafia ziztuka, ofoka, lekune-gaifera bekokia makurtzen digu. Itsasoak batzutan ugiñen bizkafean eraikitzen gaitu, bestetan zoko beltzetara sartzen gaitu, uretan galduen nigar iluna entzutera, itsas-oilar, foka ta marazo dabilzan zokoetara. Ene Yainkoa! Galdu giñan. Gure buruetan lertzen da ugiñ aundi bat, eta Lazar'ek dio aieneka: Yainkoa, zaite gure lema! Zuk atera nauzu bein lurpetik. Lagun gaitzazu! Ontzia iraultzeaz da! Basa-usoaren egaldiak bezala, aren otoi-

tzak odeia urátzen du, ta zerura ega egiten. Yauregi-aulkitik, ikusi du Yesu garaitzaileak. Itsas-gaiñean an dakusa Yesu'k bere adiskidea, urak laister iretsiko dun adiskidea. Begi erukañiz begiratzen digu. Berela, ekaitz-erdian, eguzki-izpi luze bat agertzen. Alleluia! Oraino gora-beira gabiltza ur gazitan, eta bustirik, akiturik, kiratsa okatzen dugu, Berbertan ordea, ikarak igesegiñ, ugiñ izugañiak berdin, odeitzañak urun aize biurtu. Legoña ageri da argi ta musker, lore-kuskua lertzen bai litzan. Oraino kulunka gabiltza ugiñetan, ukaldi lazgañengatik. Baina baretzen dire atzenik ontzi argal auñean, aixe-ufa batez. Ontzi meiak aateak bezala ura urátzen du, ta tilapeak apar-muiloak ebakitzen. Arkaitz bageko egi batean ¡alleluia! ontzia legoñetara da. Ondar ezoan guziok belaunika oiuz esan genun: ekaitzetik begira gaituzu. Emen dituzu gure buru ok aiztoaren azpian badere, Kristo'ren legea zabaltzeko gai. Zin egiten dugu.

Provenza-erian Kristo'ren legea aldarikatzen dute

Izen zoragañi onen otsera, Provenza-ería poz dardaretan dagola dirudi; izen beñi au entzutean, basoa ta zabal-diak poz ikaraz dire, nagusia datoñela entzunda, xakuña laisterka yostetara doakion bezala. Itsasoak magurioak okatu zitun. Zeruetako gure Aita! gure gose luzeari oturuntza eman diozu; gesal zabaletan, gure egaña asetzeko zuk

yalkiarazi zenun ituñi miraritsu, garbi, osasungarria, ta oraino ba dario gure ezuñak dauden Eleizan.

Siñeste gartsuz Rodano-ertza atzematen dugu, ta ainziradiz aintziradi goaz, zer gerta. Berela luñean ikusten dugu golde zantzua, ta ufutira Arles'ko doñeak, Agintarien bandera eraikitzen zutelarik, Gaur egunean segari aiz, Arlés'ko uria, ta ire laraiñean etzanik, ire aspaldiko aipua darabilan ametsetan; ordun aldiz, araularien eñegiña ta ama intzan, ainik eta kaiean ontziak leño leño yarita ez baitziteken aizerik igaro. Eñomak beñiro yantzi indunan añi zuri landuz, eta ire bekokian buruntzatako yarí zetinan eun ta ogai ate, Ondartza aundietan. Orduan Eñoma eñiaren eñegiñ-alaba intzan, eta ire burukerien asegarítzat ba eduzkanan zirkua, ubide bikaiñak, antzokia ta zaldi-laistergua.

Torpin'ek Kristoren legea aldaríkatzen du Arles'ko antzokian. Uritarñak Kristau biurtzen dire

Sartzen gara urian. Yendetza antzokira zoaien. Bai gu ere aiekin. Yauregien tartera, añi-nabañezko Yauretxeen itzalpera amiltzen da eñi oldartua, aruetan ugaldea astigar tartetik oñoka doaien bezala. Birau gaizto! Lotsa gaizto! Sanbuka lizunaren otsean, antzokiaren oinean, an zebilen neska sail batek ingururumarika ta karaxika, lelo bat kantatzen zun, eta geñia makurtuz, Venus zeritzaion arnabar

puska baten aúrean dantza lizunak ari zitun. Eíi eroak gainak ematen zitien oiuka: Kanta iogun, kanta Venus'i, poz oro dakaíren yainkosa aundiari! Arles'ko luíaren eta eíiaren amari! Neska-mutilek au esan bitartean, yainkosa aizunak, bekokia gora, suduía zabal, kedats-laiño tartean áraianez buruntzaturik, aundi-ustez arotzen zela ematen zun. Ontan, ainbeste lotsabagez aseíeturik, oiuk eta dantzak geldiarazita, an auíeratzen da bipil Torpin zaía, besoak gorarik, yende aítu arengana ta ozenki mintzatuz dio: Arles'ko eía, entzun, entzun nire itzak; entzun Kristo' ren izenean.

E-tzun besterik esan. Bekaina zimurtzeaíekin, dardarazten du yainkosa aizuna, ta erortzen da zutondotik. Arekin batean, neska dantzariak erortzen dira ikaraz. Oiu bat dute guzien artean; urubia besterik ez da bereixten. Yendea eriosuar ateetara da, ta urian ikara baíatzen du. Eíi-gurasoek beren buruntzak kendu; gazte suminduek inguratzen gaitute deadarka. Puñal dirdaitsuz betetzen da aizea... Baño gure yauntzien gatzak, Torpin'en bekoki baketsu goi-argiz beteak, eta aien Venus zuíuna baño ede-íagoko Madalen'ek nigaíez urturik, utzeratu egin zitun lipar batez. Ordun beíiro Torpin'ek: Arlestaíak, entzu itzazue beste itz ok eta gero moztu niri lepoa. Or ikusi duzu, Arles'ko eía, kristala baiño auskoíago den yainkosa aizun ori erortzen, gure Yainkoaren izena entzun orduko. Ez uste nire mintzoak oinbeste indar dunik. Ezer ez gara gu. Zuen iduri

aizun ori egotzi dun Yainkoak, ez du Yauretxerik emengo muño gañetan; baiño gauak eta egunak Ua besterik ez dute goietan ikus-ten. Ogenarentzat eskua latza du; zabala otoi-tzarentzat. Bakañik egin ditu lur-zero-itsasoak, berak bakañik mendiak. Bein batez, bere yarlekutik lipuek yana ikusi du bere Ona; ikusi du yopua bere malkoak edaten, iñoren pozbide bage; ikusi du Gaitza, apez-yauntzian, aldareetan irakasten; ikusi ditu zuen alabak lotsagañiro, mutil lizunen besoetaratzen. Eta oinbeste loikeri garbitzeko; abeari loturik zegon gizadia oiñazealdi luze ortatik ateratzeko, Bere Semea igorí du. Agur egin zezaioken eguzki-izpi ere bage egotera, neskatx baten sabelera sartu zen, eta aska batean yaio, agotz gainean. ¡Arlesko eñia, damu zaite!

Aren lagun giñan bizi zalarik, eta Ark egindako ari-gañien aitorle gara. Urutietan, Yordan ibaia garbi doaien aldeetan, yendeketa zarpil gose baten erdian, ikusi genun Aren soiñeko zuri liñozkoa. Elkar maita genezala esaten zigun, eta ba-zela Yainko bat baztergabe ona ta guzia al duna; ba-zela an yaureñi bat, ez ordea gezurtientzat, ez aroentzat, ez lapuñentzat; xumeentzat ordea, ta bakunentzat eta nizar dagitenentzat. Itsasoan ibilki indartzen zun bere irakaskizuna; gaixoek, Aren begiratzuz, Aren itz bakañez sendatzen ziren; ildakoek, tarteko aresi iluna autsita, bizitara zetozen: or duzute Lazar, maindireetan usteltzen ari zena... Oregatik, ain zuzen, eñege yuduek goñoto artu zioten eta atzi ta muño batera eramán, beazun-ura edana-

razi, aurpegi saindua txuz bete, ta gero gora eraiki, iseka zegotelarik... Barkapena, barkapena! oiugin zun eñiak nigañez itokañean, barkapena guretzat! Zer egiñen dugu Aitaren besoa beratzeko?

Itzegizu, Yainkozko gizona, itzegizu. Odola gogo ba'du, eun il-opari eskeñiko ditiogu. —Eskeñi iotzazue zeron atsegiñak ilda, zeron gaitzerako gosea, esan zien gizon saindu ark belauniko. Etzaizu atsegin, yauna ildako opari baten urña, ez añizko yauretxerik; naigo duzu gose dagonari ematen zaion ogi-okela, edo bere garbitasuna mayaz-lorea bezala eskaintzera ikaraz datorkizun neskatz ezia. Yainkoaren bialdu aundiaren abotik ola yario zen olio saindua bezala Yainko-itza. Ta gaixo ta langile, aren soñekoeri muinka ari ziren. Artan, gezur-iduri guziek yausten dire aldarean beira. Ta bertan, egi aren aitor-orde, itsu yaiotako Sidon'ek bere begi-niniek erakusten zitien Kristo'k argitu ondoan. Maximin'ek beñiz, Kristo'ren piztea yalkitzen zien, eta damua gauza beña dela eskeña irixteko. Egun artantxe eskatu zun bataioa Arles'ko uriak.

Erensuge izugaria. — Martak lotzen du.

Arles'ko uria onbiurtzen da. — Provenza

Prantzia'rekin bat egiten da

Zakar-pila isasten dun aizealdiak bezala, gu Yainkoaren arnasak garamatzi. Giñoazala, gure añañean auspez yartzen dire orde z bialdu batzuk estu ta lañi. Itxedon apur bat, diote, Yainko onaren atzeñitaña, entzu iguzu. Añigañi ta

igarkizun aundi oriek entzunda, zure oiñetara bialdu gaitu uri doakabe onek. Ikaraz izozturik gaude. Gure oianetan eta zokoetan or dabil piztitzar bat giza-odol bila, Yainkoaren eskumakil. Eruki gutaz! Erensuge-isatsa du, ta begininiak argoria baiño goiago. Aren bizkaíeko ezkatak eta geziak ikara ematen dute. Leoe aundi baten mutuía du; sei giza-oin ditu, laisterágo ibiltzeko: Rodano'peko aitzulo batera derama atzeman-ala guzi. Gure aiantzaleek bakan-tzen ari ¡Ai gure! Tarascondaíek, au esanda, nigaíari ekiten diote. Marta'k ordeá, berantu bage ta zalantza bage esaten du. Ni yoanen naiz Markel'ekin. Biotza ari zait, ara laisterka yoateko ta uria libratzeko. Luíean azkenez elkar laztandu genun, zeruan elkar ikusteko asmoan, eta bereixi giñan. Martial Limoges'en gelditu zen; Tolosa Zernin'ek artu zun emaztetzat, eta Eutrop, lenik azi ona erein zuna, Orange aiantditsuan kokatu.

Zu ordeá, nora zoazi, Birjiñ eztia? Gurutzea ta iiztailua (isipua) eskuetan, bekokia legun, Tarasca'ren bila asi zen. Yende basati aiek piztitzar arengandik aterako e-tzela-ta, buíukaldia ikusteko ler-zugatzetara igo ziren mordoskan. Bere zokoan ustekabean esnarazia, bere etzauntzan aixukatua, an ikusiko zenuten yauzika! A lpeíik biuíika ta oíoka ari zen; alpeíik ziztuka ta uxtuka; ur bedeikatuak geldiarazten du. Marta'k lokaíi mei batekin lotuta an derama sudur-uxtuak aíen. Uri osoa gurtzera ateratzen zaio. Nor zara? zesaioten neskatz kristauari. Diana eiztaria, Minerva

garbia ta bizkoía? — Ez, ez, erantzun zien neskatxak; nire yaunaren neskamea baizik ez naiz. Kristau ikaskizunak irakatsi zitien, eta Yainkoaren aúean belaunikatu ziren. Mintzo zoíotzez Avignon'go arkaitza sakitu zun, eta fedea ugaldeka yalgi zen. Ara bildu ziren gerozago, edatera, Kelemen eta Gergori Aita Sainduek. Irurogeitamar urtez Eíroma ikaretan egon zen bere izena gal-bilduéz. Anartean, Provenza'n Yainkoaren atsegiñeko kantu bat sobiíritu zen. Euri-tanta batzun ondoren ez al duzu ikusi zugatz-oíiak paí-íriz nola burua yasotzen duten? Biotz gori guziek bere-olaxe zoazin arnas-beíitzera. Ik ere bai, Marsella aóo oíek, betileak itsasoari zabal, begia itsasotik okertu bage oíek, aize buíukalariak aén, uíe-ametsetan agonan oíek, Lazaí'en mintzora begiak ideki itunan ire aésietan, eta ezagutu unan ere burua gau-ilunpean. Eta Madalen'en malkoz asetzen den Huevana'n ere lizunkeria garbitu unan Yainkoaren aúean. Gaur burua yaso dun beíiro, ekaitzak aizegin baiño len. ¡Gogoan idukatzin yaialdietan ere, Madalen'en malkoak ire oliondoek urasetzen ditutela.

Ex'ko muñoak, Sambuca'ko galdor berdiñezak, Estern'go zokoak estaltzen dituzuten piñuak, Trevaresa betetzen duzuten Poinike'ko oíeak, yalki iguzute beíiro, Maximíñ'ek Gurutzea zeramala artu zenuten poza! Ez al dun ikusten an beian besoak bulaíaren gurutzeran aitzulo barnean otoizka ari den ua? Gaixoa! Aren belaunak arkaitzean éo-tzen ditun, eta bere íle utsa din yauntzitako, ta ilargiak

zaitzen din bere argi motelarekin. Ua aitzuloan ikusteko, basoa makurtu egiten dun, susmuía ixilduz.

Ta aingeruek, biotz-pilpila geldiaraziz, zifiku batetik begira dagozkio; ta aren malkoren bat arkaitz-gaiñera erortzean, axola aundiz biltzen dute urézko edontzi batean. Aski da, aski da, Madalen! Basoa bizten dun aizeak, ogeitamar urte otan Yaunaren barkapena ekaíi dizu. Zure malkoaz batera, arkaitzak nigar egiñen du betiko, ta zure malkoek aize-eluíá antzo, zuritasuna zabalduko dute emakumeen maitasunera. Ark ordea, damuaren damuz, ez du ezeren atsegiñik artzen: ez, bedeikatu izateko Aska sainduan kabia zuten ainbeste txorik ere; ez ta, egunero zazpitan, ibaíretaz gaindi besoetan kulunkatzen zuten aingeruek ere.

Goratzapen osoa ezazu Yauna! Ikusi zaitzagula beti zere izate edeíean! Emakume gaixo atzeíiratu ok, zure maitez zoraturik, naski, atzeíiratu ere ditugu zure betiko argiaren izpi batzuk.

Baus'ko muñoak, Alpin urdiñak, zuen arú ixilek, zuen orátzak mendeen mendetan gogoan idukiko dute arkaitzean ezaíita, gure aldaíiaren oroitzapena. Aintziradi bakaítsuetan, Camarga'ko ugarte barnean, eriotzak urundu giñuzen neke-egunetatik.

Gauza yausiarekin gertatzen dena, oroit-ezak estali ziztun laister gure il-objek. Provenza kantari ari zen, mendeak ba zoazin, eta Duranza'k Rodano'n bere uraldea galtzen dun bezala, Provenza'ko érege-eíi edeía, Prantzia'ren

magal-zokoan etzin zen azkenik. Prantzia, eramazu zerekin zure ańeba! — esan zun gure azkeneko eńegeak — ¡nireak egin du! Zoazte elkańekin, etorkizunak eskatzen dizuten egiteko aundia betetzera! Bizkońa i aiz, edeńa ua dun; gau biuńia aizatuko din zuen bekoki bat-egĩnen dirdaiak. Renat'ek egin zun egiteko eder au. Oe biguinean zetzala, atsalde batez, guk erakutsi genion gure ezuńek non zeuden. Amabi apezpiku ta laguntzaleekin, bere yauregitańekin eta yauntzi apaińez, eńegea itsas-egira etońi zen, eta gure ezuńek txar-takapean arkitu zitun

¡Agur, Mirei, mende au egan doa! Bizitza zure gorpu-zean dardarka dakusgu, itzaltzen ari den argia bezala. Arimak aldegin dezaion baińo len, goazen, aizpek, goazen usu! Goialdeetara ori baińo len yoan beańa daukagu... baitezpada, nai ta nai ez. Mirei iltzera doa Birjiń eta maite-lekuko. ¡Lora zaitezte zeru-kańikak! Zeru goiengoaren argitasun saindua, zabal zaite Mirei'rentzat! Goretsi bedi Aita ta Semea ta Gogo Saindua!

XII

ERIOZZA

Donamariak zerura.—Gurasoek Mirei zegoen tokira

L aranxa-eñan, Yainkoaren eguna itzaltzen denean, añantzaleek, pertolak ipiñita, ontzixkek arkaizpera deramatzenean, eta nexkek, saskiek bururatzen edo besaperatzen elkarri laguntzen ari direnean, Agens ibai karabilduaren ertzetik, zabaldietatik, muñoetatik, bidexketatik, urutira talde-kanta luze bat altxatzen da. Ardi-mařaka; maite-kanta, txilibitu-ots, mendi ařeetan galtzen dire, ta itzala ta ilaldia datoz. Baita, zerura igo-ala, Marien itzek itzaltzen ziren ezari ezarian, urezko odeiez odei, kantu antzera, eleiza zařaren gainetik aizeak deraman musika bezala. Nexka lo dago, ustez, eta ametsetan ari da belauniko, ta aren bekokia eguzki-dirdaiak ederagotzen du. Otaluřetan eta zumadietan ordea, guraso zařak bila ta bila, atzenik arkitu egin dute, ta zutik, eliz-atalean begira dagozkio ařiturik. Artzen dute ur bedeikatua, esku bustia bekokira deramate, ta ba doaz auřera arbeleri otsa eragiñez. Ikara labořitan, eiztariak

sumatzen ditun txoria antzo, ¡yauna! oiugiten du nexkak. Aita, ama! nora zoazte? Ta ikusia ikusiz, luñera yausi zen Mirei. Amak, nigar malkoka, yoan ta besoetan artzen du. Zer duzu? diotsa; bekokia zerk éretzen dizu? Ez naiz ari ametsetan, ez, nire oiñetan daukat; au da, nire nexka da. Ta ama gaixoak par-nigar ari zun. Mirei, alaba eder, aita nauzu, eskua estutzen dizudana. Ta oiñazez itoriko agureak, esku beroz nexkaren esku ozpinduak berotzen zitun. Ar-tean, aizeak eraman du beñi aundia. Donamaritañek Eliza-txora biltzen dire atea bete betean. Yaso ezazute goieneko kaperara taigabe—diote—uki ditzala santaen gorpuzkiak; muiñ eman dezaiela ezpain margulez.

Bi emakumek berela artzen dute besoetan. Eliz edeñaren burualdean iru aldare daude, iru kaperatxo arkaitzean egiñak. Lurpekoan ijito beltzen ama Santa Sara dago. Bi-gañena gorago, Yainkoaren aldarearekin. Elizaren zutabe-gaiñean Donamarien kaperatxoak gangaía zeruraño biltzen du, ta an daude gorpuzkiñak, goi-eskeía daritela. Lau giltzek itxirik daude kutxatilak. Kiper-zurezkoak dire, ta eun urtez bein idikitzen. Zorionekoa, idikitzekoan ikusi ta uki ditzakena! Eguraldi on duke aren ontziak eta zori on, eta aren zugatz-altxunak saskitaraka emanen dute igali, ta aren arima siñestunak atsartuko du betiereko ondasuna. Ondare saindu ua, zur-ate ederki ziriztuak gordetzen du, Bellcairetañen esku-ekusi. Gordetzenago du orde-a, ateak eta añesiak baiño, zeru urdiña beira datoñen

laguntzak. Gaixoa, zurgu biribilean gora, kapera artara yasotzen dute. Apezak, eliz-atoñaz yauntzirik, ateari bultza egiten dio. Garagardian aizealdiak buruxkek betbetan markutzen ditun bezala, eñi guzia arbelean belaunikatzen da, diolarik:

Santa edeñak, Yainkoaren Santa ongileak, baztañalde ontako zaindaria eñuki zakitzoe nexka gaixo oñi. Eñuki zakitzoe, zion amak, eta sendatu dadinean, ekañiko diti-zuet nire uñezko eraztuna, nire Gurutze loratua; ta eñiz eñi ta landaz landa zuen miraria zabalduko dut. Gure Santak, nire kurlinka dut, nire ondarea, zion yaun Eñaimun'ek asperenka ta ilunbetan buruari eragiñez. Gure Santak, oraino eder, gazte ta gaiztabage den oni, bizitzea on dakio. Ni ezur-ezpal zaña besterik ez naiz. Bial nauzue ziguñak ongañitzera! Begiak ertsirik eta mintzabage zegon Mirei. Añats-apala zen. Egatx-gaiñean, itsasora begira yañi zuten milazkaen eguratsa ar zezan. Atea alegia (kapera saindua-ren betazala) eliz-bañenaren gaiñetik begira dago, ta andik, zeru-ertz uñutian zuri zuri ageri da, zeru-sabela ta ugin gazia bereizten ditun muga, ta ageri da itsaso aundiaren betiko ikara. Taibage bata besteren gainka lotsabagetzen dire ugiñek elkar lertzez aspertu bage, are-piletan mañuka; ta legoñ aldetik zabaldi azkenbageak, zeru-mugan muñorik ere bage, ta zeru neuñibagea otalur izugañietan, edozein aize – ufak eragiten dien milazkak, txartakadi zelaiak, eta noizpenka aate-talde bat ugiñetan garbi-aldia artzen, edo

padura soilean iditalde bat lañean, naiz Vacarés ibaia igeri igarotzen. Mirei'k noizpait mintzo apalez itz bakar batzuk yalkitzen ditu: Legor aldetik eta itsasaldetik, dio, bi arnas bereizi senti ditut; bata ozkiñi goiz-eguratsa bezala, bestea orde nekagañi, sukor, samiñez asea. Au esanda ixildu zen Mirei, ta Donamaritañak zabaldira ta ugiñ gazieta burua itzuli zuten, eta gazte bat ikusi zuten berengana, lur zurun-biloak eraikiz. Aren añañean milazkek iges-iduri zuten eta xumetzen ari zirela. Bikendi saskigilea zen. Gizagajoa! Érukañi alare!

Bikendi Mirei'rekin. – Gurasoak

Aita yaun Anbrusi'k ikusi zuneko, ez duk ire ezpainentzat Basaka-bordako urtumea – esan zion – oraino azkenek ikusteañen Valabregatik tximista bezala atera zenean. Crau'n esan zioten «Santaengana yoan da». Rodano'k, aintzirek, Crau nekagañiak, deusek ezin geldiarazi aren lasteñaldirik, itsasondañeko ugarteetara bitartean.

Elizara orduko, orde, ainbeste yende bildurik ikuski, zurbildurik oin-muñuren gainean, oiugiten du: Non dago, esazute, non dago? Goiko kaperan dago, erantzun zioten, ikaraz ta azkenekoetan. Berela, zoraturik, gora' doaie doakabea, ta Mirei ikuskatzean, besoak eta burua zerura yaso zitun. – Nire bekokian ainbeste zorigaitz artzeko – zion doakabeak – ¿zer egin diot nik Yainkoari? Bulartu nindunari

epoa moztu al diot? Elizeko argiontziren batean pipa biztu al dut? edo Gurutzea lolean erabili al dut astalaretan yudubaten antzera? Zertan utsegin dut, Yainkoaren urte gaizto, oinbeste ikusteko? Ez al zen aski niri aren eskua ukatzea? ta gainera berek oñaztatu dute!...

Bikendik besarkatu zun bere adiskidea, ta ingurukoek, nigar miñez ua ikuski, biotza pil-pil ari zuten eta minkide zitzaizkon eta nigar egiten zuten arekin batean. Zokoz zoko ur-yauzika doaien ixurkiak mendi-gaiñetako artzaia biotz-ukitzen dun bezala, Eliz-baírenetik eíaren kantua gora ziyoan, eta eliz osoan dardar egiten zun Donamaritaíren kantu edeíak. «Santa itsastar edeíak, zuen Eliza goíaren doíea ta doíe-ortzak eraikitzeke aintziradia aukeratu duzuten ezkerre izer egiñen du itsasgizonak ontzian itsasoa aseíetzean, berela zuen egurats biguina bialtzen ez ba diozute? Zer egiñen du zuen laguntza bage itsu gaixoak? Ene! Ez da sobirik ez kirtangoíirik, aren zorigaitza senda deza-kenik, eta itzik egin bage egun osoa igarotzen du, bizitza ilunean. Itzuli iozute begi-argia, Santak, beti itzala ta itzala, eriotza baiño okeíago da ta. Paradisuko eíregiñak, zabal-di gaziko andereak, gogo duzutenean zuek betetzen ditiguzute sareak aíainez, baiño ioneartza gazietake lore zuriek! zuen ate-ondoan deadarka dagon yendalde bekatariari bakea palta ba zaio, emozue bake saindua!»

Otoitz au egin zuten Donamaritaíak, eta aien ene-otsak biotza erdiratzen zun. Ontan Santek, eri gaixoa apur bat

bizkortu zuten eta aren aurpegi alaiean paí-ífia sortu zen, Bikendi ikusteaz artu zun atsegiñarekin. Adiskide eder, nondik ator? Gogoan al duk an beiko landan biok alboka maats-ayenpean itzegin ginula? «Gaitzen batek naibagetzen bai aun, esan idakean, oa laisterka Donamarietara ta berela sentiko dun poza ta aringafia». Bikendi maite! Ez ik ikusi bear nire biotza edanontzi baten erdian bezala? Pozak, poz sainduak gainditzen zidak. Bere éretenean ezin dagoken éreka duk. Atsegin mota guziek esker eta zorionak mukurutzen dite. Yainko onaren aingeru-taldeak erdikusten ditiat.

Ontan ixildu zen Mirei ta begiek zabaldira zoíoztu zitun. Urutira gauza aígafiek ikusten bide zitun, aize urdiñaren mugetan. Andik laister entzun genun beíro aren mintzo dardarakoía. Zori onekoak, zion, aragiak luíari itsasten, ez dition arimak! Bikendi, ikusi al dituk, gorantzekoan aizean zabaldu dituzten argi-izpiek? Zer liburu edeía egin laiteken, esan ditidatenak izez itz idaztearekin! Bikendi'ri ordurarteko malko idukiek eta zotiñek eztanda egin zioten. Yainkoari liotsa nik ikusi izatea, esan zun, Yainkoari liotsa! Elduko nien nik soiñekoetatik eta esanen nien: Zeruko éregiñek! gure igesbide bakaía zeratenok, erauzi niri begiek burutik, ortzak agotik, eriek eskutik; nire Maitagaíi edeía ordea, itzul idazute bizirik! Emen dituk, emen dituk, soiñeko zuriekin, esan zun sostean, eta bitartean amaren altzotik aldegin nai zun egiñalean eta

eriz itsas-zabala ziztatzen zun. Guziek batera yeiki ziren: guziek itsasora begiratu zuten, eskuak bekokian. Ufutura ez dugu deus ikustatzen oraingoz beintzat, zioten zerua ta ur gazia batzen ditun muga zuria besterik. Ez da ezer ageri. Bai, bai, begirozue ongi, esan zien Mirei'k. Ez al dituzute ikusten ugiñek aien aurrean zurunbiloak baretzen? Bai, berak dire! Aizea garden dago, ta dakartzen aizeak alik biguñena aizegiten du. Isas-egaztiekin taldeka ateratzen zaizkie agur egitera. Burutik dago gaixoa, esan zuten. Itsaso goñixtan ez dugu ikusten, itzalzera doaien eguzki goñia besterik. Bai, bai, aiek dire, esan zun gaixoak, siñes idazute. Begiek ez naute liluratzen. Aien ontzia inoiz murgilduz inoiz gainerratz onontza dator Yainkoaren mirariz.

Nexka zurbiltzen ari zen, zabaldu orduko eguzki-izpiekin eretzen duten pitxi-lore zuria bezala. Bikendi'k bildur-ikaraz, ondoan belauniko, maitea Andere Mari'ri goraintzi dio, ta zeruko saindu ta santa guzietari. Argiek piztu zituten. Estola morez yantzita gaixoarengana apezara urbildu zen Ebangelio-ogiz agoa ezotzeko. Berela azken-igurtziak eman zition Olio sainduz zazpi tokitan, Eliza katoliku araura. Oro baketan zegoen. Elizan e-tzen deusik entzuten, apezaren otzitza baiño. Ormaren zokoan, ugiñetan murgiltzera zoaien egu-argi iletsiak, eraiñu argal goñixka egiten zun, eta itsasoan ugiñek, bata besteren urrena lertzen ziren susmur goxoz. Belauniko, mutil maitaleak eta aitamek, noizpenka zotian ixil ari zuten. Ots, esan zun Mirei'k, aldegin-

beaía naiz. Ots, esku oriek, Donamarien bekokieri gero ta dirdai aundiago darite-ta. Aien aúfean, aate gofixtek laisterka datoz Rodano-ertzetik. Milazka loratuek agur egiten dite... ¡Santa onak! keiñu egiten didate, aiekin yoa-teko. Ez beldur izateko, izar-bidea dakiten ezkerro, aien ontziak zerura eramaneen omen gaitu zuzen zuzena.

Yaun Éraimun'ek dio: Maite, oinbeste zarakadi garbitzeak zer onura zidan, bordatik aldegiten ba dun? Ik bizten nindunan. Beroak ni itotzen; elkoíren suak éretzen; ik ordeá, bero-egaíiek mirariz aizatzen.

Aita, zure krisailuan gau-mitxiíka egalak éretzera doanean, ni izanene naiz, aita maite... Santak zuti daude ontzi-mokoan nire begira, bai... itxedozue labur... Geldi geldi noaie, gaizki bainago. Amak ordun, ez ez... aski da. Ez diñat, ez diñat i iltzea nai; geldi adi nirekin... Eta gero, ongi yartzen aizanean, Mirei, izoba Aurana'ren etxera yoañen gaitun saskia bete puni-sagar eramatera. Baus'tik uruti bage zegon Mellana; egun batean yoañ-etoíi egin ziteken...—Ez dago ez uruti, ama, baiño begira, bakaíik egiñen duzu bide ori... Ama, ekatzu soiñeko zuria.. Ez al dituzu ikusten Donamariak soiñean deramatzien soiñeko zuri edeíak? Muñoetan dagon eluíak ez du onenbesteko dirdairik. Saskigile beltzeranak dio uréna: —Nire bizitza, nire edeía; ideki zenidan maite-yauregi edeía, zure maitasuna, limosna loratua. Nire satsa zuk garbitu zenun ispilua bezala, esankizunene beldur bage; zu, Provenza'ko txirlaía,

zu, nire gaztezeroaren eguzkia; ain laister ikusiko al dizut bekokia erio-izardi izoztuz bustia? Egi ote da, Santa altsuek, azkenekoetan ikusiko duzutela ta zuen ateen alpeñik laztantzen? Ontan, nextak mintzo aulez: nire Bikendi gizagajoa, zer duzu begi-aurrean? Zu liluratzen zaitun erio-tza, zer itz da? Ezki-otsarekin itzaltzen den gandua: goizaldean esnatzen gaitun ametsa... Ez, ni ez naiz iltzen... Usu sartzen naiz ontzixkan... ¡Agur, agur! Itsas-aizea atzematen dugu... itsasoko zabaldi eder eragiña, zerurako bidea da, urdiñak inguru guzian ukitzen baitu ur gazia... Ene! urak kulunkatzen gaitu! Oinbeste izar artean bilatuko dut biotz maite bat, eragozpenik bage maitatzeko. Santak, zer ari naiz entzuten? urutiko organu bat?... Au esanda, asperen egiñez, bekokia atzera makurtu zun lo egiteko bezala. Aurpegi iridun ark oraino bizi zela zirudin. Domarietako auzotarak ordea, aurreatzen dire bata besteren atzetik, eta argizari bat eskutik eskura aldatuz, Gurutzearen zantzua egiten diote gorputzean. Gurasoek izu-ikara dagozkio begira. Ubel ez baiño argi dakusate. Otx dagola ikusita ere, alpeñik; ez nai, ta ezin siñetsi olako biotzondoko gogoña. Bikendi'k ordea, burua eroria, besoak zurun, begiek leiar ikuski, «ilik dago», dio. ¿Ez al duzute ikusten ila dagola? Ta zuma bezala biuritzen ditu eskumuturak, etsita. Ordun asten dire minduruka. Ez dire oiumiñek zuretzat bakaarentzat—dio Bikendi'k—zuk utzita erauzi da nire bizitzaren zugatza... Ila dago, ila dago!... Ez, ez daiteke... Gaiztoz-

koren batek esaten bide dit belafira. Emen zaudeten yende onak, esazute Yainkoaren izenean, erio-beñiek ikusi dituzuten ezkerro; esazute, bizitatik eriotzean onela iri egiten al zuten? Ez al daduka aurpegia alai-urán? Zer egiten dute ordea? Oro buru-itzulka ta oiuminka... Aski da, aski da... Ire mintzo ezta ez diñat gaurgoitik entzunen. Ordun guziek biotza lertu-beañetan dute. Nigar-ibaia darite, ta ugiñen marmari ilunekin batean zinkuriñek gaiñez egiten dute. Beitalde aundiko bei ta zezen, biga bat il denean ingurura beratzi atsaldez dagokala datoz ilunik, gaixoaz kupitzera; ta padurak eta ugiñek eta aizeak mañu ikaragañi egiten dute beratzi egunez dagokala.

Yaun Anbrusi zaña, nigar zure alabagatik, ¡ai ene! zion Bikendi'k. Arekin sar nazute zuloan... An itzegiñen didan, nire edeña, orain baiño geiago Donamarietaz, eta an estaliko gaituzute magurioz, itsas-ekaitzek! Donamaritar onak, zuetan dut itxaropen; egizute nik esana; olako min baten-tzat ez dire oiua aski. Ondar bustian idiki ezazute il-zulo bat biondako. Yar zazute gaiñean aripila bat, ugiñek bereizi ez gaitzaten. Ta ua bizi den tokian erukiz luñeraño makurturik dabiltaño, ua ta ni, zeru urdinpean, ur igiberraen azpian... bai... ni ta i, edeña, beti betiko, musuka ariko gaitun. Ta burutik eginda, saskigileak Mirei'ren gorputzari eltzen dio... ta doakabeak laztan zoragañiz estutzen du gorputz ila. Beian, Elizan, beñiro kantatzen dute: «Santa edeñak! zelai negargañi ontako eregiñak, gogo du-

zutenean, zuek bete oi dituzute gure sareek; baiña zuen
ateetan dagon yendetza bekatariari bakea bear ba du
bake sainduz bete itzazute itsas-ertzeko lore zuriok.

ARKIBIDEA

Frédéric Mistral.	1
BASAKA-BORDA. — Gaia, — Artzai-tartean yaiotako Yesu'ri la- guntza-eskea. — Aita-sume saskigileak	3
Aita-sumeak Basaka-bordara. — Mirei'k atsegiñez artzen ditu. — Afaria ta afal-ondoko kanta	5
Sufren mutila	8
Mirei ta Bikendi izketan	11
Nimes'ko laister-apustua. — Mirei'ren maite-ernatzea	13
OSTO-KIMA. — Mirei osto kiman zugatzean. — Ain zuzen ere, Bikendi andik igarotzen. — Neskak dei egiten. — Bien izketa	17
Sagartxori-kabia	21
Neska-mutilek zugatz-gaiñetik erori	24
Maite-mintzoa	25
KUSKU-BILTZEA. — Yoana Mari, Mirei'ren ama. — Taven, Baus'ko sorgiña. — Begizkoa	29
Neska-gazteen aundi-naia. — Maite-auzitegia	32
Magali'ren kanta	38
EZKONGAIK. — Iru mutilek irikatzen dute Mirei. — Ilari'ren artalde	41
Ilari'ri muziñ egiten dio Mirei'k	43
Veran, beorzaia. — Alaba eskatzen dio yaun Eféaimun'i. — Mi- rei'k muziñ oni ere	45
Ufi ta Mirei ituñian izketan	50
BURUKA. — Mirei ta Bikendi maite-ametsetan	53
Ufi'ren eta Bikendi'ren éronka	56
Buruka. — Bikendi nagusi. — Ufi azpikerik burni-agaz yota ze- faldo uzten du Bikendi	58
Iru ontzi-zaiak. — Iratxoen dantza	62
SORGIÑA. — Bikendi zefaldo arkitzen dute Cru'ko zabaldian	67
Mistral'ek Provenza'ko olerkarieri deia	68
Bikendi Maitagañien aitzulora deramate	70
Aitzuloko agerkundeak.	73
Sorgin'Taven'ek Bikendi sendatzen du	80

GURASOAK.—Bikendi'k aitari, Mirei eska dezala adieratzen dio.—Aitak uka	83
Bikendiñe'k Txilibistro'ren eta Adelarda'ren gertaera yalkitzen du.	87
Yaun Anbrusi Basaka-bordara.—Yaun Éraimun'en nekazaritza.—Bi guratsoen aseírea.	91
GRAU'KO ZABALDIA.—Mirei'ren etsipena.—Gaberdian iges Provenza'ko Donamarietara.—Crau, zabaldi legoía	97
Mirei'k Yondone Xent'i ura eskatzen dio.	101
Arles'ko uriaren goratzapena.—Mirei Ander'enean	103
LANGILEERI DEIA.—Éraimun zaíak langileak deitzen ditu. Mirei'ren bila asteko	107
Sega-apustua: Maran'ek irabazi Gult'eneko Luenti'ri. Gurasoak Mirei'ren bila.	113
CAMARGA.—Mirei'k Ander'en ontzixkan igarotzen du Rodano ibaia	117
Eguzki kixkalgaíak kordebage uzten du Mirei.—Eltxoak bere baitara biurtzen dute.	119
Mari doneek agertzen zaizkio aien Elizatxora irixten denean	122
Donamariak pozberitzen dute Mirei	123
SANTAK.—Iru Mari'k Yudea'tik Provenza'ra, Kristoren beste ikasle batzuekin	127
Ekaitza	129
Provenza-erian Kristo'ren legea aldaíkatzen dute	131
Torpin'ek Kristo'ren legea aldaíkatzen du Arles'ko antzokian. —Uritaíak kristau biurtzen dire	132
Erensuge izugaía.—Marta'k lotzen du.—Arles'ko uria onbiurtzen da.—Provenza Prantziarekin bat egiten da	135
ERIoTZA. — Donamariak zerura. — Gurasoek Mirei zegon tokira	141
Bikendi Mirei'rekin.—Gurasoak	144

UTSEGIÑAK

An emenka itzuri diren utsegiñak, irakurle zuñak zuzen bitza. Lañena lenbiziko lau ataletan dago: **Mirei** ordeztu **Mari**. Uñena (29'gn ofialdean) **KUSKU** ordeztu **EUSKU**. Mistral sortu zenetiko eun urtegarénean argitara nai ta arnaska ibili gara.

